

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин
та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: **«СТРУКТУРА І ДИНАМІКА МІЖНАРОДНОЇ
ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ»**

Виконала:

студентка 2 курсу групи УОз-61
спеціальності «Міжнародні економічні
відносини»
освітньої програми «Міжнародні
економічні відносини» другого
(магістерського) рівня вищої освіти

Товмасян А.Е.

Керівник: к.е.н., доц. Шолом А.С.

Рецензент: д.е.н., проф. Токмакова І.В.

Харків – 2023 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин
імені Артура Голікова
Надія КАЗАКОВА

«___» _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Товмасян Анни Едвардівни

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Структура і динаміка міжнародної торгівлі послугами України»

керівник роботи к.е.н., доц. Шолом А.С.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “02”02.2023 року № 4002-5/236

2. Строк подання студентом роботи

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

дослідити поняття та специфіку міжнародної торгівлі послугами; узагальнити підходи до регулювання міжнародної торгівлі послугами; опрацювати методику дослідження оцінки міжнародної торгівлі послугами; вивчити сучасний стан міжнародної торгівлі послугами; дослідити структуру та динаміку міжнародної торгівлі послугами України; з'ясувати вплив Угоди про асоціацію на структуру та динаміку міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС; охарактеризувати вплив пандемії коронавірусу на міжнародну торгівлю послугами; Визначити перспективи розвитку міжнародної торгівлі послугами України в умовах війни та післявоєнного відновлення; узагальнити шляхи удосконалення міжнародної торгівлі послугами України.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Теоретико-методичні засади дослідження міжнародної торгівлі послугами
2	Глобальні тенденції та українські реалії міжнародної торгівлі послугами
3	Перспективи удосконалення міжнародної торгівлі послугами України

5. Дата видачі завдання 01.12.2022 р.

Студент А.Е. Товмасян

Керівник роботи А.С. Шолом

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження міжнародної торгівлі послугами	8
1.1. Поняття та специфіка міжнародної торгівлі послугами	8
1.2. Регулювання міжнародної торгівлі послугами.....	19
1.3. Методика оцінки міжнародної торгівлі послугами.....	32
Висновки до першого розділу	36
Розділ 2. Глобальні тенденції та українські реалії міжнародної торгівлі послугами	38
2.1. Сучасні стан міжнародної торгівлі послугами	38
2.2. Структура та динаміка міжнародної торгівлі України	48
2.3. Вплив Угоди про асоціацію на структуру та динаміку міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС.....	70
Висновки до другого розділу	78
Розділ 3. Перспективи удосконалення міжнародної торгівлі послугами України	81
3.1. Вплив пандемії коронавірусу на міжнародну торгівлю послугами України	81
3.2. Перспективи розвитку міжнародної торгівлі послугами України в умовах війни та післявоєнного відновлення.....	89
3.3. Шляхи удосконалення міжнародної торгівлі послугами України....	94
Висновки до третього розділу	101
Висновки	104
Список використаних джерел	108
Додатки.....	108

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що ринок послуг становить понад дві третини світової економіки, тож послуги розповсюджуються як всередині країни походження, так і за її кордонами, що сприяє технологічному прогресу та збільшенню мобільності населення. Останніми роками країни, що розвиваються, розглядають торгівлю послугами як засіб для подолання внутрішнього дефіциту поставок і для диверсифікації та збільшення експорту. Будь-яка країна може скористатися торговим потенціалом послуг, але не кожна може стати центром послуг у різних секторах.

Ці нові уявлення про роль послуг привели до розуміння, що внутрішня ефективність у сферах послуг має значення для конкурентоспроможності та експорту України. Відкриття сектору послуг потенційно може принести великі переваги та заслуговує на дослідження особливостей і тенденцій розвитку міжнародної торгівлі послугами України.

Дослідженням теми розвитку міжнародної торгівлі послугами України присвячено праці таких авторів як: Л. М. Алавердян, В. О. Бойко, А. А. Вірковська, В. Г. Грановська, Г. В. Жосан, Ю. Є. Кирилов, В. М. Крикунова, К. О. Нечипорук, О. О. Приступа, Р. Д. Розанов, А. С. Сурай, Г. О. Швець, А. І. Шершун та ін. Проте в умовах розвитку ринкових відносин і подальшого загострення конкуренції після пандемії коронавірусу та війни в Україні на світових ринках послуг виникає потреба поглибленого вивчення аспектів формування, функціонування та розвитку глобальної торгової політики у галузі послуг.

Мета кваліфікаційної роботи – визначити сучасні особливості динаміки та шляхи удосконалення структури міжнародної торгівлі послугами України.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання**:

– дослідити поняття та специфіку міжнародної торгівлі послугами;

- узагальнити підходи до регулювання міжнародної торгівлі послугами;
- опрацювати методику дослідження оцінки міжнародної торгівлі послугами;
- вивчити сучасний стан міжнародної торгівлі послугами;
- дослідити структуру та динаміку міжнародної торгівлі послугами України;
- з'ясувати вплив Угоди про асоціацію на структуру та динаміку міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС;
- охарактеризувати вплив пандемії коронавірусу на міжнародну торгівлю послугами;
- Визначити перспективи розвитку міжнародної торгівлі послугами України в умовах війни та післявоєнного відновлення;
- узагальнити шляхи удосконалення міжнародної торгівлі послугами України.

Об'єктом дослідження є процес розвитку міжнародної торгівлі послугами.

Предметом дослідження є особливості структури і динаміки міжнародної торгівлі послугами України.

Під час написання кваліфікаційної роботи були використані такі методи: абстрактно-логічний – при постановці мети та завдань дослідження; порівняльний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз – при аналізі сучасного стану міжнародної торгівлі послугами та інших проблем, що розглядаються у роботі; індуктивний та дедуктивний методи, кореляційно-регресійний аналіз – при розгляді структури та динаміки міжнародної торгівлі України; метод аналізу та синтезу – при виявленні перспектив розвитку міжнародної торгівлі України.

Інформаційною основою дослідження є положення, сформульовані у працях вітчизняних і закордонних вчених, присвячених дослідженню міжнародної торгівлі, періодичні видання та статистичні дані офіційного

сайту Державної служби статистики України, ЄВРОСТАТ, МТЦ, СОТ, Світового банку та ОЕСР.

Апробація матеріалів. За результатами написання кваліфікаційної опублікована тези на IV Всеукраїнській студентській конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики» 17 листопада 2023 року у Львові [67].

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків; містить 116 сторінок тексту, 11 рисунків, 12 таблиць, 1 додатку. Список використаних джерел включає 71 найменування літератури, зокрема 30 електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ

1.1. Поняття та специфіка міжнародної торгівлі послугами

Відомо, що останніми роками спостерігається тенденція до збільшення ролі послуг, 15-18% зі світової торгівлі посідає міжнародну торгівлю послугами. Сфера послуг зросла найбільшу галузь економіки: її припадає 60-80% світового ВВП. Крім того, цьому сприяє зростання технічного оновлення засобів праці, впровадження досконаліших технологій тощо.

Проте у світовій літературі немає точного визначення послуги, також немає чіткого розмежування видів послуг, сфери їх регулювання. Вперше в науковий обіг поняття «послуга» ввів Ж.Б. Сей у своїй праці 1803 року «*Graite d'Economic Politique*» [10]. Також на початку 19 століття французький економіст Фр. Бастія дійшов висновку, що соціальний розвиток складається з послуг, які люди надають одне одному. Він вважає, що послуги є людською діяльністю і споживаються людьми. Як і будь-яка інша діяльність, послуга знаходить своє матеріальне відображення у споживчій вартості, тобто послуга стає товаром.

Сьогодні в більшості визначень категорії «послуги» фігурує поняття результату дії, події чи взаємодії, що відрізняє послуги від інших економічних одиниць і товарів (див. табл. 1.1). Іншими словами, підкреслюється, що послуга є одночасно процесом і результатом цього процесу. Тому, на мій погляд, найбільш вдалим є таке визначення послуги: «Послуга – це процес, який поєднує в собі одночасне надання та отримання товарів іншими суб'єктами для задоволення їхніх потреб, переважно в нематеріальних формах і формах. Основи бізнесу». [9]. Отже, наведене визначення дозволяє виділити три специфічні характеристики послуг:

- послуга – це результат, а не процес діяльності, що задовольняє потреби;
- важливою особливістю послуги є її комерційний характер;

- результат послуги є неістотним, тобто процес надання послуги не призводить до отримання споживачем якогось матеріального блага.

Таблиця 1.1

Систематизація підходів до визначення терміну «послуги»

№ п/п	Вчені	Визначення
1.	Ф.Котлер	Будь-який захід або вигода, яку одна сторона може надати іншій стороні, яка є по суті нематеріальною та не призводить до володіння будь-чим
2.	О.О. Любіцева	Дія, результати якої споживаються під час виконання. Послуга – це діяльність, яку здійснює одна особа на користь іншої. «Цілеспрямована діяльність, результати якої мають благотворний вплив»
3.	Ш.Я. Турецький	Виробництво, «пов'язане із забезпеченням належного використання польми раніше придбаних промислових товарів »
5.	С.П. Гаврилюк	Діяльність, яка не створює самостійних продуктів або матеріальних цінностей; нематеріальні активи, вироблені для продажу, або процеси, які включають низку нематеріальних дій
6.	Л.П. Хмелевська	Діяльність, що здійснюється для задоволення чийхось потреб і надання фінансової чи іншої зручності будь-якій особі
8.	Л.Ш. Лозовський	Вид діяльності, роботи, при якому не створюється новий, раніше неіснуючий фізичний продукт, і не змінюється якість існуючого, створеного продукту.
9.	А.П Челенков	Блага надаються не у формі речей, а у формі діяльності; Послуга – це продукт діяльності, яка характеризується тим, що фактично не виконується нічого суттєвого, але при цьому споживач отримує певні вигоди та переваги.
10.	В.Е. Комаров	Окремі об'єкти використання праці та додаткові джерела благ споживаються населенням
11.	Ю. М. Чеботарь	Об'єкти, що продаються з точки зору дій, переваг або задоволення
12.	В.В. Прищепенко	Якась властивість об'єкта або суб'єкта, що виникає в результаті взаємодії з іншими об'єктами і/або суб'єктами
13.	Е.Г. Решетнікова	Форма економічних відносин з приводу конкретної трудової діяльності, при якій створюється особлива споживча вартість
14.	О. Ланге	Будь-яка функція, пов'язана із задоволенням потреб людини, але використовується безпосередньо у виробництві будь-якого об'єкта
15.	В.Н. Стаханов	Продукти праці, корисні наслідки яких виявляються не у формі предметів, а у формі діяльності, спрямованої на предмети або людей

Таблиця складена автором за матеріалами [18].

Схема класифікації для різних видів послуг була розроблена під час Уругвайського раунду. Ця класифікація послуг включає приблизно 150 типів послуг, поділених на 12 основних розділів:

- Ділові послуги;
- Телекомунікаційні послуги;
- Будівельні та інжинірингові послуги;
- Дистриб'юторські послуги;
- Освіта;
- Фінансові послуги, включаючи страхування;
- Послуги із захисту довкілля;
- Послуги з охорони здоров'я та охорони здоров'я;
- Туризм;
- Спорт;
- Транспортні послуги;
- Інші.

У цій класифікації послуг СОТ у ролі головної ознаки використовується ділове призначення послуги. В результаті, класифікатор послуг може використовуватися для торгівельних переговорів та підготовки конкретних пропозицій та списків концесій у секторі послуг.

Загалом під послугами прийнято розуміти різноманітні види діяльності, які мають матеріальної форми у явному вигляді. Послуга є специфічний продукт праці, обумовлений своїми відмінними від матеріальних товарів особливостями. Різні послуги відрізняються різницею залучення до господарського обороту.

Послуги є комплексом різноманітних видів діяльності та комерційних занять, пов'язаних із задоволенням широкої сукупності потреб людей. У розробленому Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (ЮНТКАД) та Світовим банком довіднику «Лібералізація міжнародних транзакцій з послугами» надається таке визначення послуг: «послуги – зміна в положенні

інституційної одиниці, що відбулася в результаті дій та на основі взаємної угоди з іншою інституцією» [6].

Класифікація послуг, заснована на Міжнародній стандартизованій промисловій класифікації, прийнятій ООН, включає:

- комунальні послуги та будівництво;
- оптову та роздрібну торгівлю, ресторани та готелі;
- транспортування, зберігання та зв'язок, а також фінансове посередництво;
- оборону та обов'язкові соціальні послуги;
- освіта, охорона здоров'я та громадські роботи;
- інші комунальні, соціальні та особисті послуги [32].

Більшість послуг із цієї класифікації виробляється і споживається у країні і може бути об'єктом міжнародної торгівлі.

Класифікація послуг, що беруть участь у міжнародній торгівлі послугами, представлена в додатку А.

З погляду руху факторів виробництва послуги поділяються на:

- факторні (*factor services*), що виникають у зв'язку з міжнародним (міжкраїновим) переміщенням факторів виробництва, насамперед капіталу та робочої сили;
- нефакторні послуги (*non-factor services*) – інші види послуг (транспорт, подорожі та інші нефінансові послуги).

До теперішнього часу змінилися підходи, пов'язані з поділом послуг у міжнародній торгівлі на торгувані та неторговані. Підписання Генеральної угоди про торгівлю послугами стало результатом не лише узгодження позицій різних країн з питань міжнародної торгівлі послугами, а й появи нових теоретичних та практичних підходів до розуміння характеру міжнародної торгівлі послугами [9].

Тепер детально розглянемо деякі види послуг.

Експорт, імпорт послуг та товарів оформляється угодою. Зовнішньоторговельний договір купівлі-продажу містить у собі умови для

товарів та послуг, а деякі його розділи мають умови перевезення, скарги, прийняття, страхування, арбітраж, основні умови постачання.

Експортні угоди – це угоди, пов’язані з вивезенням товару, послуги чи іншого товару, виробленого біля цієї країни світовий ринок. Для того, щоб угода відбулася, експортеру необхідно вивчити кон’юнктуру ринку, стратегію позиціонування товару та поведінки на ринку, митний режим, провести рекламу свого товару чи послуги, направити можливим покупцям пропозицію про укладення угоди (оферти), провести переговори та укласти договір, а потім проводити контроль за виконанням договору.

Імпортні угоди протилежні експортним і є угоди з купівлі та ввезення товару на територію країни для реалізації його на внутрішньому ринку.

Реекспортні угоди – це вид угоди, який передбачає вивезення та продаж раніше імпортованого товару за кордон без його переробки.

Реімпортні угоди – це імпорт раніше вивезеної продукції. За своєю суттю це не що інше, як експортна угода, що не відбулася.

Особливо багато послуг містять умови для продажу машин та обладнання: передпродажне та післяпродажне обслуговування, технічне обслуговування протягом гарантійного терміну, післягарантійне обслуговування, навчання персоналу тощо.

Передпродажне обслуговування є невід’ємним елементом складу послуг, який дозволяє постачальникам показувати покупцеві «обличчя продукту», демонструвати всі переваги, переваги з погляду простоти та надійності в роботі. Правильно організоване передпродажне обслуговування сприяє зростанню конкурентоспроможності готової продукції.

Не мало важливе значення має забезпечення післяпродажного обслуговування для нормального функціонування обладнання, що поставляється, і оцінки надійності експортера.

Організація системи обслуговування грає ключову роль визначенні маркетингової політики. Ефективне обслуговування передбачає високий та якісний рівень гарантійного обслуговування, надання клієнтам послуг,

довгострокові гарантії. Чим краще експортер зможе організувати обслуговування, тим сильніше його становище на світовому ринку.

Транспортні послуги є одним із найважливіших елементів у розвиток всієї системи міжнародної торгівлі. Створення та розвиток сучасних морських вантажних перевезень багатьма країнами розглядається як один із основних напрямів забезпечення національної економічної безпеки та суверенітету. Контейнеризація вантажних перевезень, що обслуговуються морським і наземним транспортом, зробила дешевшим і спрощеним весь ланцюжок перевезень та експедиторських операцій, але при цьому заклала основу для подальшого розвитку єдиного міжнародного правового поля в галузі транспортного сервісу.

Транспортні послуги включають послуги із залізничного транзиту товарів із Західної Європи на Схід – до Ірану, Китаю, Далекого Сходу та у зворотному напрямку, а також по повітряному сполученню відправки товару.

Міжнародний туризм є особливий вид діяльності, спрямований задоволення різних видів потреб, як туристичних послуг і товарів туристичного попиту. Розрізняють величезну різноманітність послуг, товарів, що так чи інакше пов'язані з туризмом, наприклад:

- переміщення людей до пункту призначення, різними видами транспорту;
- надання харчування;
- послуги, спрямовані на задоволення соціально-культурних та ділових інтересів туристів;
- оформлення всіх типів документів

При здійсненні даних операцій утворюються взаємозв'язки між виробниками туристичних послуг та тур-фірмами, а також між тур фірмами та туристами.

У класифікації Всесвітньої туристичної організації є країни, які здебільшого є постачальниками туристичних послуг, та країни, які переважно приймають туристів.

При проходженні митниці стягують мита, ПДВ та акцизи, а для митних служб – митні збори. Сюди входять збори, такі як:

- Видача ліцензій;
- Митне оформлення;
- Зберігання товарів;
- Надання інформації;
- Надання консультацій;
- Митний супровід;
- Участь у митних аукціонах.
- Поряд із світовим ринком туристичних послуг існують рекламні

послуги.

Рекламна діяльність потребує постійних фінансових вливань (оплата вартості послуг). Визначення ефективності рекламної діяльності включає аналіз структури рекламних витрат, як загалом, і за окремими елементами:

- По рекламним кампаніям;
- використання конкретних рекламних інструментів;
- Виробництво рекламних матеріалів та їх поширення.

Виробники інформаційних послуг відіграють важливу роль у зовнішньоекономічній діяльності. Сотні різних організацій у зарубіжних країнах зайняті збиранням нової базової інформації, її аналітичною обробкою, зберіганням та розповсюдженням на комерційній основі. До них відносяться органи державної статистики, консалтингові та дослідницькі фірми, торгові видавництва та торгово-промислові палати, асоціації виробників і т.д.

Постійне оновлення можливостей в інформаційному забезпеченні ринкових цін можливе через створення та розширення ринку електронних інформаційних послуг.

Сучасні комп'ютерні телекомунікаційні технології надають доступ до багатьох типів інформації про ціни, що накопичуються в автоматизованих базах даних (DBA).

Фінансова діяльність досить молода галузь міжнародних економічних

відносин, що швидко розвивається. Найбільш важливим сектором є міжнародний рух капіталу, який зростає швидше, ніж торгівля товарами. В даний час існує кілька основних центрів у світі, які конкурують між собою у міжнародному русі капіталу. Довгий час Сполучені Штати виступали як головний експортер капіталу у світі. Останнім часом країни Західної Європи перевершували США щодо іноземних інвестицій. Величезна роль експорту капіталу Німеччини, Великобританії, Франції. Після європейських гігантів – Японія. Разом з ними останніми роками в світі, що розвивається, з'явилися нові фінансові бази. Найпотужнішою з них є група країн ОПЕК, серед яких найбагатші з нафтових країн – Саудівська Аравія, Кувейт та Об'єднані Арабські Емірати. Значна частина нафтодоларів, які вони експортують, 70-80% яких вирушають до промислово розвинених країн.

Різновидом міжнародної фінансової складової діяльності є страхування. Це форма економічних відносин, яка передбачає формування цільових фондів за рахунок учасників цієї діяльності для відшкодування збитків, що виникли внаслідок природної, навмисної чи випадкової дії людини та природи. Об'єктом страхування є всі фактори виробництва, кожен з яких схильний до різних ризиків. У зовнішньоекономічних відносинах застраховано угоди, укладені іноземними контрагентами. Характерне постійне збільшення видів страхових послуг: перестраховування, трастові послуги тощо.

Інжинірингові послуги – комплекс комерційних послуг, виділених у самостійну сферу діяльності, для підготовки та підтримки процесу виробництва та реалізації продукції, забезпечення будівництва та експлуатації промислових, інфраструктурних, сільськогосподарських та інших об'єктів. Весь комплекс інжинірингових послуг поділено на дві групи:

- Перша група включає – послуги, пов'язані з підготовкою виробничого процесу (перед проектні, проектні, постпроектні та спеціальні послуги);

- У другій групі – продаж продукції і на послуги із забезпечення високоякісного виробництва (роботи, пов'язані з оптимізацією процесів

експлуатації, управління підприємством та продажів його продукції, включаючи послуги з перевірки та тестування обладнання, набору та навчання, маркетингових досліджень тощо).

Специфічні обставини окремих видів послуг визначають характер учасників ринку послуг і послідовність їх взаємодії, технологію надання послуг, їх характер і призначення. Іншими словами, об'єктивним стандартом для класифікації послуг може бути також характер її учасників і чинників, а саме: суб'єкт послуги, суб'єкт і об'єкт послуги, взаємовідносини між учасниками ринку послуг, механізм реалізації послуги [39]. Проаналізувавши класифікацію доступних послуг у публікаціях міжнародних організацій та публікаціях вчених, можна навести їх систематизований перелік (табл. 1.2).

Розвиток світового ринку послуг забезпечується у вигляді залучення нових країн, встановлення взаємозалежності їх економічних інтересів, і навіть динаміки розвитку регіональних та національних ринків послуг [39].

Для більш детального аналізу сутності світового ринку послуг необхідно розглянути його в контексті відмінних особливостей, властивих світовому ринку послуг, до яких належать такі:

- системність розвитку світового ринку послуг;
- підвищена чутливість до будь-яких змін ринку;
- швидкість реакцію зміни ринку;
- прискорені темпи капіталообігу;
- висока диференційованість продуктів за споживчими ознаками;
- виражена сегментованість попиту послуги залежно від доходів, цін, і суб'єктивної оцінки споживачів;
- суттєвість бар'єрів, що перешкоджають виходу ринку [22].

Класифікація послуг

Ознака	Види послуг
За галуззю	– фінансові; – зв'язку; – будівельні та проектно-конструкторські; – науково-дослідні та дослідно-конструкторські; – транспортні; – професійні та ділові (юридичні, медичні тощо); – комерційні; – туристичні.
За характером	– споживчі, – соціальні, – виробничі, – розподільчі
За національною приналежністю	– послуги для внутрішнього споживання – міжнародні послуги
За роллю у торгівлі	– послуги, пов'язані з торгівлею; – послуги, пов'язані з інвестиціями та виробничою кооперацією; – послуги, які мають автономний характер.
За роллю у виробництві	– факторні послуги), – нефакторні послуги.
За сутністю	– відчутні (будівельні, транспортні, інжинірингові), – невідчутні (зв'язок, теле– комунікації, освіта).
За можливістю переміщення	– послуга пропонується на території її споживання; – послуга споживається за кордоном. – послуга пропонується й на території її споживання, й за кордоном;
За законністю	– легальні, – напівлегальні – нелегальні.

Таблиця складена автором за матеріалами [45].

Характерними рисами світового ринку послуг є невловимість послуг, що надаються, а також одночасність процесу надання та споживання послуг. У зв'язку з цим придбання послуг може бути пов'язане з підвищеним ризиком та складністю визначення якості наданої послуги [30].

Ще однією особливістю світового ринку послуг є також той факт, що перетин послугою державного кордону або відсутність такого не може розцінюватися як критерій експорту послуги. Способи, за допомогою яких може здійснюватись міжнародна торгівля послугами, наведені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Способи здійснення міжнародної торгівлі послугами

Назва способу	Опис способу	Приклади
Транскордонне постачання	Спосіб реалізації послуг, за якого послуга надається з території однієї країни на територію іншої, перетинаючи державний кордон.	До цієї категорії послуг можуть бути віднесені транспортні послуги, послуги зв'язку, інформаційні послуги та ін.
Споживання за кордоном	Спосіб реалізації послуг, при якому споживач з однієї країни набуває та споживає послугу на території іншої країни. При цьому ні продавець, ні сама послуга не перетинають державний кордон.	До цієї категорії послуг можуть бути віднесені різні види послуг, споживані під час закордонних поїздок.
Комерційна присутність	Спосіб реалізації послуг, у якому надання послуг здійснюється організацією з однієї країни у вигляді комерційної присутності на території іншої – за допомогою філії або дочірньої підприємства. При цьому ні послуга, ні споживач не перетинають державний кордон.	До цієї категорії послуг можуть бути віднесені банківські, консалтингові, туристичні та інші види послуг.
Переміщення фізичних осіб	Спосіб реалізації послуг, пов'язаних з безпосередньою діяльністю людей, перетинають кордон для переміщення до країни призначення, де знаходиться споживач послуги.	

Таблиця складена автором за матеріалами [34].

Порівнюючи міжнародну торгівлю товарами з міжнародною торгівлею послугами, світовий ринок послуг має такі особливості:

- світова торгівля послугами регулюється всередині країни за допомогою відповідних положень державного законодавства;
- виробництво та споживання послуги відбувається одночасно, у зв'язку з чим послуги не підлягають зберіганню; послуги не підлягають зберіганню. У зв'язку з цим більшість видів послуг реалізується в результаті прямого контакту виробника та споживача послуги;
- виробництво та реалізація послуг підлягають більшому захисту з

боку держави, ніж виробництво та реалізація матеріальних продуктів. Такі сфери надання послуг, як транспорт, зв'язок, фінансові та страхові послуги, наука, освіта, охорона здоров'я та ін. у деяких країнах частково або повністю належать державі або перебувають під суворим контролем з боку держави [5];

- між торгівлею послугами та торгівлею товарами на міжнародному рівні існує тісний взаємозв'язок. Послуги мають значний вплив на торгівлю наукомісткими товарами, для реалізації якої потрібне особливе технічне обслуговування, а також надання інформаційних, консультаційних та інших послуг;

- на відміну товарів не всі види послуг можуть виступати як предмет торгівлі. Послуги, призначені для особистого споживання, не призначені для залучення до міжнародного обігу [28].

Отже, зовнішньоторговельна діяльність послуг має низку особливостей проти традиційної торгівлі товарами. Насамперед, сфера послуг зазвичай захищена державою від іноземної конкуренції, ніж сфера матеріального виробництва. Крім того, транспорт та зв'язок, фінансові та страхові послуги, наука в багатьох країнах традиційно перебувають у повній або частковій власності держави або під її суворим контролем. Імпорт послуг у великих масштабах може, як вважають громадськість та уряди багатьох країн, становити загрозу їхньому благополуччю, суверенітету та безпеці. У результаті ринок торгівлі послугами наповнений бар'єрами значно більше, ніж ринок торгівлі товарами. По-друге, на ринку послуг мають місце послуги, види яких не придатні для участі в міжнародному економічному обороті. Насамперед це стосується деяких видів послуг, які в основному належать до особистого споживання (наприклад, комунальні послуги та побутові послуги).

1.2. Регулювання міжнародної торгівлі послугами

У світовій торгівлі одне з важливих місць займають взаємини виробників експортованих товарів та послуг з торговими фірмами та фірмами

посередниками. Ці відносини укладаються спеціальним договором про стягнення комісійних платежів.

Предметом договору поступки у сфері ЗЕД найчастіше є: вивчення ринку, ціноутворення, ідентифікація зацікавлених клієнтів, встановлення контактів із нею, проведення рекламних кампаній, та інших. Такі контракти на оплату послуг оплачуються як відсотків від угоди чи інакше – комісій.

Відповідно до угоди комісії одна сторона (комісіонер) від імені іншої сторони (комітент) зобов'язується сплатити одну або кілька транзакцій для комісара від його імені (за продукт чи послугу) за певну плату.

Посередники надають величезну кількість послуг, серед яких можна виділити:

- Купівля та продаж товарів за чужий рахунок від свого імені (комісійна торгівля);
- кредитування споживачів;
- Лізингові послуги;
- Контракти з транспортними та страховими компаніями;
- Контроль товарів;
- Платіжні операції;
- Організація документообігу;
- Врегулювання та представництво в органах влади;
- Питання, пов'язані з митницею;
- Інша діяльність із просування товарів там.

Посередники різняться – спеціалізованими та універсальними.

Сама ідея універсалізації у повному вигляді була розроблена в рамках торгових будинків, чия діяльність надає широкий спектр послуг, як у країні, так і за кордоном. Найбільшого поширення дана форма послуг набула Японії. Там сім торгових будинків контролювали близько половини експорту та понад 50% імпортних операцій (1985 р.).

Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС) є невід'ємною частиною основ Світової організації торгівлі (СОТ). ГАТС є набором правил

та принципів, що регулюють торгівлю послугами.

Таким чином, у ГАТС існують чотири способи надання послуг:

- Транскордонне постачання;
- Споживання за кордоном;
- Комерційна присутність;
- Пересування комерційних осіб.

У широкому сенсі світовий ринок послуг є сукупністю взаємовідносин, що виникають між суб'єктами міжнародного співтовариства у сфері надання послуг. Варто зазначити, що сучасний світовий ринок послуг має низку точних відмежувань від єдиного ринку товарів та послуг.

Світовий ринок послуг підпадає під дію ключових ринкових законів, серед яких розрізняють:

- закон вартості;
- закон попиту та пропозиції;
- закон зростання продуктивності праці;
- закон накопичення;
- закон пропорційного розвитку.

Сучасний етап розвитку міжнародної торгівлі послугами свідчить про її постійне зростання. Він залишається основною формою міжнародних політичних відносин і набуває нових рис, що розкривають його багатогранні можливості як важливий чинник стабільного функціонування національних економік світової спільноти. Регулювання діяльності послуг має певну специфіку на світовому ринку. Насамперед, це пов'язано з тим, що послуги відрізняються надзвичайно широкою різноманітністю форм і контенту, при цьому утворюючи єдиний ринок, що не має спільних рис, проте має загальні тенденції, які дозволяють глобально регулювати ринок, навіть за умови постійного розвитку та нововведень.

Способи, за допомогою яких може здійснюватись міжнародна торгівля послугами, наведені в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Способи реалізації послуг на міжнародному рівні

Назва способу	Опис способу	Приклади
Транскордонне постачання	Спосіб реалізації послуг, за якого послуга надається з території однієї країни на територію іншої, перетинаючи державний кордон.	До цієї категорії послуг можуть бути віднесені транспортні послуги, послуги зв'язку, інформаційні послуги та ін.
Споживання за кордоном	Спосіб реалізації послуг, при якому споживач з однієї країни набуває та споживає послугу на території іншої країни. При цьому ні продавець, ні сама послуга не перетинають державний кордон.	До цієї категорії послуг можуть бути віднесені різні види послуг, споживані під час закордонних поїздок.
Комерційна присутність	Спосіб реалізації послуг, у якому надання послуги здійснюється організацією з однієї країни у вигляді комерційної присутності на території іншої – за допомогою філії або дочірньої підприємства. При цьому ні послуга, ні споживач не перетинають державний кордон.	До цієї категорії послуг можуть бути віднесені банківські, консалтингові, туристичні та інші види послуг.
Переміщення фізичних осіб	Спосіб реалізації послуг, пов'язаних з безпосередньою діяльністю людей, перетинають кордон для переміщення до країни призначення, де знаходиться споживач послуги.	

Таблиця складена автором за матеріалами [54].

В даний час світовий ринок послуг регулюється на чотирьох рівнях:

- міжнародному;
- секторальному;
- регіональному;
- національному.

У відповідність до ГАТС (Генеральна угода з торгівлі послугами) здійснюється загальне регулювання, що набуло чинності з 1 січня 1995 року.

У регулювання ГАТС використовуються ті самі правила, які були розроблені ГАТТ (Генеральна угода щодо тарифів та торгівлі) щодо товарів:

- Національний режим.
- Незастосування національного законодавства.
- Чи не дискримінація.

– Транспарентність.

Реалізація цих правил обмежується неоднорідністю послуг: збігом часу виробництва та споживання послуг, відсутністю пропрієтарної форми більшості їх. Регулювання умов торгівлі послугами відбивається у виробництві та інвестування виробництва.

З метою усунення протиріч, ГАТС склали три блоки:

1. Рамкова угода (визначення правил та принципів регулювання торгівлі послугами)
2. Спеціальні угоди, доступні лише для деяких галузей сфери послуг
3. Перелік зобов'язань національних урядів щодо усунення обмежень.

Виходячи з цього, зі сфери дії ГАТС випадає лише регіональний рівень. Загальна генеральна угода спрямована на лібералізацію торгівлі послугами та охоплює такі види послуг: послуги у сфері телекомунікацій, фінансів та транспорту. Зі сфери його діяльності виключені експортні продажі фільмів та телевізійних програм, що пов'язано з побоюваннями деяких європейських держав втратити свою національну культуру та привілей.

Секторальне регулювання міжнародної торгівлі послугами також здійснюється у глобальному масштабі, що пов'язане із глобальним виробництвом та споживанням цих послуг.

На відміну від ГАТС, організації, що регулюють такі послуги, мають спеціалізований характер. Наприклад, цивільна авіація регулюється Міжнародною організацією цивільної авіації (ІКАО), іноземний туризм Всесвітня туристична організація (СОТ) та морем Міжнародною морською організацією (ММО).

На регіональному рівні міжнародна торгівля послугами регулюється в рамках груп економічної інтеграції, які не обмежують взаємну торгівлю послугами (як, наприклад, ЄС), і можуть вводити обмеження на таку торгівлю з третіми країнами.

ГАТС – другий основний додаток до Угоди СОТ про освіту, містить

найважливіші принципи, що лежать в основі регулювання МТУ (Міжнародної торгівлі послугами). До цього не існувало жодних правил, що регулюють послуги банківської справи, страхування, транспорту, туризму, будівництва, телебачення та телекомунікації. У кожній країні існували свої правила та норми, існував лише захист своїх інтересів та потреб.

У ході Уругвайського раунду ГАТС (1986-1994) було досягнуто згоди про недискримінаційну торгівлю послуг, телекомунікації та повітряного транспорту.

ГАТС складається з трьох блоків, містить тридцять п'ять статей, у яких шість розділів та чотири додатки.

У першому блоці – зобов'язання країн-членів, надання сприятливих умов для постачальників послуг. Другий та третій блоки – списки вихідного взаємного доступу до ринків послуг, заявки на особливий статут окремих секторів послуг.

Усі послуги перераховані у цій угоді, крім тих, що викликані функцією управління державою, а також інтерпретація різних термінів, що належать до ринку послуг («заходи», «торгівля послугами», «надання послуг»),

«Торгівля послугами», термін, що включає послуги, які один член-держави надає іншому члену-держави на своїй території.

Послуги, що надаються однією країною на території будь-якої іншої країни (туризм).

Послуги за допомогою присутності установи або комерційної організації однієї країни на території будь-якої іншої (банківської) країни.

Послуги для фізичних осіб однієї країни на території будь-якої іншої країни (консалтинг, будівельні та інші проекти, інжиніринг).

Термін «постачання послуг» включає виробництво, продаж, доставку, розподіл і маркетинг послуг.

Програми ГАТС є невід'ємною частиною. Вони входять різноманітні типи послуг і пов'язані з ними питання: рух робочої сили, послуги повітряного транспорту, телекомунікації, тимчасові заходи щодо звільнення від

фінансових послуг.

Заявки та принципи, сформовані в ГАТС, розглядаються як майбутня основа для формування не тільки міжнародної системи регулювання ринку послуг, а й для національних систем регулювання надання послуг.

Специфіка цього документа полягає в тому, що він стосується не тільки традиційних торгових бар'єрів, а й інвестицій у послуги, а також визначення основних обов'язків членів СОТ. На додаток до Угоди країни-члени СОТ вже підписали угоду про лібералізацію ринку фінансових послуг (Женева, 1997 р.), яка набула чинності у березні 1999 р. після ратифікації. Він передбачає поступове усунення національних обмежень на транскордонні потоки капіталу та дії іноземних компаній на внутрішніх ринках. Фактично, це відкриває доступ західних фінансових фірм до ринків країн, що розвиваються.

У завдання СОТ входить як безпосередньо вироблення правил регулювання міжнародної торгівлі, а й проведення системної роботи з взаємодії з усіма міжнародними інститутами, які можуть впливати в розвитку глобальних торгових потоків. Тому одним із важливих напрямів діяльності СОТ є взаємодія з іншими міжнародними інституціями, які прямо чи опосередковано пов'язані з регулюванням міжнародної торгівлі [52].

Так було в Марракешському угоді про створення СОТ прямо зазначено, що СОТ має підтримувати постійний зв'язок з Міжнародним валютним фондом (МВФ) і з Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР). І навіть у випадках, коли взаємодія прямо не наказується документами СОТ, всередині організації переважає стійке переконання, що будь-які контакти з міжнародними структурами, які сприяють розвитку міжнародної торгівлі, повинні всіляко заохочуватися і зміцнюватися [1].

Таким чином, вибудовується розгалужена мережева структура регулювання міжнародної торгівлі. З одного боку, забезпечується репрезентативне уявлення інтересів різних міжнародних інституцій у діяльності СОТ, з другого, – позиція СОТ знаходить свій відбиток у політиці багатьох міжнародних та регіональних організацій, які впливають міжнародну

торгівлю [33].

Кількість та міжнародне значення міжнародних організацій, які беруть активну участь у діяльності СОТ, значні. Їхня діяльність дозволяє, з одного боку, активно використовувати механізми СОТ для регулювання співробітництва держав у галузях, які підпадають під їхню компетенцію, але, в той же час, така взаємодія дозволяє уникати дублювання заходів, що вживаються в цих інститутах, з діяльністю СОТ [37].

Особливого значення у цій мережевій структурі належить Органу з вирішення торгових суперечок СОТ. Він ніби височить над багатьма міжнародними структурами у ролі арбітра. Що стосується порушення прийнятих зобов'язань у сфері регулювання міжнародної торгівлі, у його арсеналі перебуває широкий набір заходів на учасників торговельних зв'язків до застосування досить жорстких санкційних економічних заходів.

Таким чином, СОТ має у своєму арсеналі можливість використовувати навіть інструменти примусу для реалізації основних цілей розвитку міжнародної торгівлі. І СОТ активно користується цими інструментами і послідовно впроваджує в систему міжнародних торговельних відносин широкий набір зобов'язань і правил, які поступово починають сприйматися як зведення законів для міжнародної торгівлі та іншими міжнародними та регіональними структурами [33].

Розглянемо деякі основні сфери та базові механізми взаємодії СОТ із провідними міжнародними організаціями. Взаємодія СОТ та ЮНКТАД. Конференція ООН з торгівлі та розвитку ЮНКТАД була заснована 30 грудня 1964 р. відповідно до резолюції 19-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, є спеціалізованою установою в системі ООН. Ця організація була створена з метою сприяння розвитку міжнародної торгівлі та стимулювання економічного зростання країн.

Крім того, до компетенції ЮНКТАД входила координація діяльності інших міжнародних організацій у сфері регулювання торгівлі, щоб уникнути дублювання ними функцій та обов'язків. Штаб-квартира ЮНКТАД

знаходиться у Женеві. І СОТ і ЮНКТАД належать до міжнародних економічних організацій, що займаються регулюванням міжнародної торгівлі [37].

Економіко-правові аспекти взаємодії двох інститутів мають великий інтерес. Очевидно, що з появою такого глобального та масштабного інституту, як СОТ, стратегічна роль ЮНКТАД у цьому напрямі суттєво знизилася, проте їй вдалося зайняти свою особливу нішу. Більше того, СОТ та ЮНКТАД вдалося налагодити взаємодію задля досягнення спільної мети – ефективного розвитку міжнародної торгівлі.

Найважливіша роль у рамках взаємодії між ЮНКТАД і СОТ відводиться Центру ЮНКТАД/СОТ з міжнародної торгівлі. МТЦ є міжнародною міжурядовою організацією в рамках ООН і займається питаннями розвитку та стимулювання міжнародної торгівлі, наданням технічної підтримки та сприянням країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою з метою розвитку експортного потенціалу та вдосконалення імпорتنих операцій.

Насамперед, сприяння та підтримка за цим напрямом надаються підприємницькому сектору. МТЦ з'явився в 1964 р. з ініціативи Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) для того, щоб забезпечувати інформацією, що розвиваються, і надавати консультації в галузі розвитку експорту [26].

У 1968 р. МТЦ перейшов у спільне управління ГАТТ, і з 1995 р. – СОТ, і ЮНКТАД. З цього моменту його діяльність фінансується у рівних частках ЮНКТАД та СОТ за рахунок внесків обох організацій. Крім того, МТЦ має право реалізовувати проекти на запит за рахунок добровільних внесків урядів країн-донорів та організацій громадянського суспільства. Бюджет МТЦ становить близько 33 млрд дол. США на рік, у штаб-квартирі організації працює приблизно 200 співробітників, а також кілька сотень представників МТЦ консультують на місцях.

Технічні програми та проекти Центру розгортаються за такими основними напрямками:

- Вивчення кон'юнктури ринку;
- надання консультативних послуг;
- розроблення національних стратегій розвитку експорту;
- оцінка впливу торгово-політичних угод на розвиток торгівлі;
- підготовка кадрів для зовнішньої торгівлі;
- заходи щодо підтримки комерційної діяльності (ціноутворення, експортне фінансування, юридичні аспекти торгівлі, реклама, упаковка та контроль якості);
- розвиток галузевого виробництва та галузевих ринків;
- торгівля послугами;
- управління виробничо-збутовим ланцюгом та ін [51].

Важливим етапом розвитку взаємодії стало підписання в 1996 р. Угоди між СОТ, МВФ та СБ, кінцевою метою якої є досягнення високого рівня узгодженості у баченні глобальної економічної політики у вигляді створення необхідних умов подальшого розширення співробітництва, розвитку різних спільних програм та ініціатив [4].

У 1996 р. також було підписано окрему угоду про співпрацю між СОТ та МВФ. Роком пізніше 28 квітня 1997 р. СОТ і СБ також підписали угоду співробітництво. З багатьох питань ці угоди схожі між собою. Основною їхньою метою є обмін інформацією між організаціями, участю представників однієї організації на засіданнях іншої, проведення спільних заходів.

Угода включає три основні ідеї:

По-перше, співпраця СОТ з СБ та МВФ сприятиме більшій узгодженості між даними міжнародними організаціями з питань глобальної економічної політики. Секретаріат СОТ та СБ, МВФ обмінюватимуться інформацією та думками щодо вирішення проблем, що перебувають у загальній компетенції. По-друге, угода закликає сторони до поліпшення комунікації між організаціями шляхом обміну та спільного використання інформацією з тим, щоб унеможливити дублювання діяльності та перетин інтересів.

По-третє, угоди надають сторонам статус спостерігача/оглядача.

Співробітництво з питань технічних бар'єрів у торгівлі [26].

Функцію забезпечення виконання зобов'язань Угоди СОТ з технічних бар'єрів у торгівлі покладено на Комітет СОТ з ТБТ. У ході Уругвайського раунду багатосторонніх торгових переговорів було прийнято два рішення щодо Угоди з технічних бар'єрів у торгівлі. Рішення міністрів «Про запропоновану домовленість щодо інформаційної системи стандартів СОТ/ІСО» рекомендує Секретаріату СОТ досягти домовленості з ІСО про утворення інформаційної системи та містить деякі її технічні деталі [33].

Рішення «Про огляди публікацій інформаційного центру ІСО/МЕК» рекомендує для ознайомлення членів СОТ Комітету з технічних бар'єрів у торгівлі періодично оглядати публікації інформаційного центру ІСО/МЕК, отримані відповідно до положень Кодексу сумлінної практики щодо підготовки, прийняття та застосування стандартів.

Угода з торгових аспектів прав інтелектуальної власності (ТРІПС) торкається проблеми, пов'язаної з біологічною диверсифікацією, яка є предметом вивчення та регулювання в рамках ФАО. З метою уникнути дублювання та недопущення різних принципових підходів до дослідження даної проблематики СОТ розробляла відповідні статті ТРІПС з урахуванням консультацій з ФАО. В результаті було прийнято Конвенцію про біологічну диверсифікацію, яка набула чинності у 1993 р. Таким чином, СОТ та ФАО взаємодіють, щоб виключити суперечності між нормами міжнародних організацій [26].

22 грудня 1995 р. було підписано Угоду між ВОІВ та СОТ, що регулює взаємодію між зазначеними організаціями. Прийняття цієї угоди було з тим, що у компетенцію створеної з урахуванням ГАТТ 1995 р. Світової організації торгівлі поруч із регулюванням торгівлі товарами входило також регулювання торгівлі послугами і регулювання торгівлі об'єктами інтелектуальної власності. До цього періоду питаннями, пов'язаними з охороною інтелектуальної власності, а отже, і торгівлею у цій сфері займалася виключно ВОІВ. Отже, виникла нагальна потреба координації діяльності обох інститутів

у сфері регулювання прав інтелектуальної власності, а також встановлення правил передачі технологій між країнами.

Для будь-якої країни є важливим захист прав експортерів, які стикаються з обмежувальними заходами при виході на зовнішні ринки. Для Російської Федерації це питання є вкрай актуальним, оскільки часто такого роду заходи на іноземних ринках мають дискримінуючий, протекціоністський характер. Після приєднання до СОТ у Росії з'явилася можливість усунення обмежувальних бар'єрів за рахунок використання механізму, що ефективно функціонує, вирішення торгових суперечок СОТ.

Регулювання міжнародної торгівлі послугами має певну специфіку. Це пов'язано з тим, що послуги, що відрізняються крайньою різноманітністю форм та змісту, утворюють єдиний ринок, якому притаманні не спільні риси, але загальні тенденції, що дають можливість регулювати його на глобальному рівні навіть з урахуванням нових моментів у його розвитку, які вносять ТНК, що домінують на ньому і монополізують його.

В даний час світовий ринок послуг регулюється на чотирьох рівнях: міжнародному (глобальному), галузевому (глобальному), регіональному та національному.

Загальне регулювання на глобальному рівні здійснюється в рамках ГАТС, що набрав чинності з 1 січня 1995 р. У його регулюванні використовуються ті ж правила, які були вироблені ГАТТ по відношенню до товарів: недискримінація, національний режим, транспарентність (гласність та єдність прочитання законів) , незастосування національних законів на шкоду іноземним виробникам [33].

Проте реалізація цих правил утрудняється особливостями послуг як товару: відсутністю речової форми більшості їх, збігом часу виробництва та споживання послуг. Останнє означає, що регулювання умов торгівлі послугами означає регулювання умов виробництва, але це своє чергу означає регулювання умов інвестування їх виробництва.

ГАТС, щоб зняти ці протиріччя, було складено в гріх частинах: рамкової

угоди, що визначає загальні принципи та правила регулювання торгівлі послугами; спеціальних угод, прийнятних окремих сервісних галузей, і списку зобов'язань національних урядів щодо ліквідації обмежень у сервісних галузях. Таким чином, із поля діяльності ГАТС випадає лише регіональний рівень.

Вся угода ГАТС спрямовано лібералізацію торгівлі послугами і охоплює такі види: послуги у сфері телекомунікацій, фінансів, і транспорту. З цієї сфери діяльності виключені питання експортного продажу кінофільмів і телепрограм, що з побоюваннями окремих країн Європи втратити самобутність своєї національної структури [39].

Галузеве регулювання міжнародної торгівлі послугами здійснюється також у глобальному масштабі, що пов'язано з глобальним виробництвом та споживанням цих послуг. На відміну від ГАТС організації, що регулюють такі послуги, мають спеціалізований характер. Наприклад, цивільні авіаційні перевезення регулює Організація міжнародної цивільної авіації, іноземний туризм – Всесвітня туристична організація, морські перевезення – Міжнародна морська організація.

На регіональному рівні міжнародна торгівля послугами регулюється в рамках економічних інтеграційних угруповань, у яких знімаються обмеження на взаємну торгівлю послугами та можуть запроваджуватися обмеження на таку торгівлю з третіми країнами.

1.3. Методика оцінки міжнародної торгівлі послугами

Основна відмінність торгівлі послугами від торгівлі товарами, з якої витікають особливості міжнародної торгівлі послугами, в тому, що послуги не мають властивості накопичуватися. Темп росту даного сектору світової економіки значно перевищує темп росту світового товарного обігу.

Зовнішньоекономічні послуги є товаром, який не проходить митного контролю і на який не оформлюється вантажна митна декларація. Послуги не

набувають форми матеріальних об'єктів, на які поширюються права власності. Реалізація послуг та їх виробництво невідокремлені один від одного.

Головним у торгівлі послугами є те, що має відбутися операція купівлі-продажу, яка охоплює діяльність суб'єктів господарської діяльності України й іноземних суб'єктів господарської діяльності (резидентів та нерезидентів), побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на економічній території України, так і за її межами.

Міжнародну торгівлю послугами характеризує значна кількість показників (рис. 1.1.), які можна систематизувати за наступними ознаками [24].

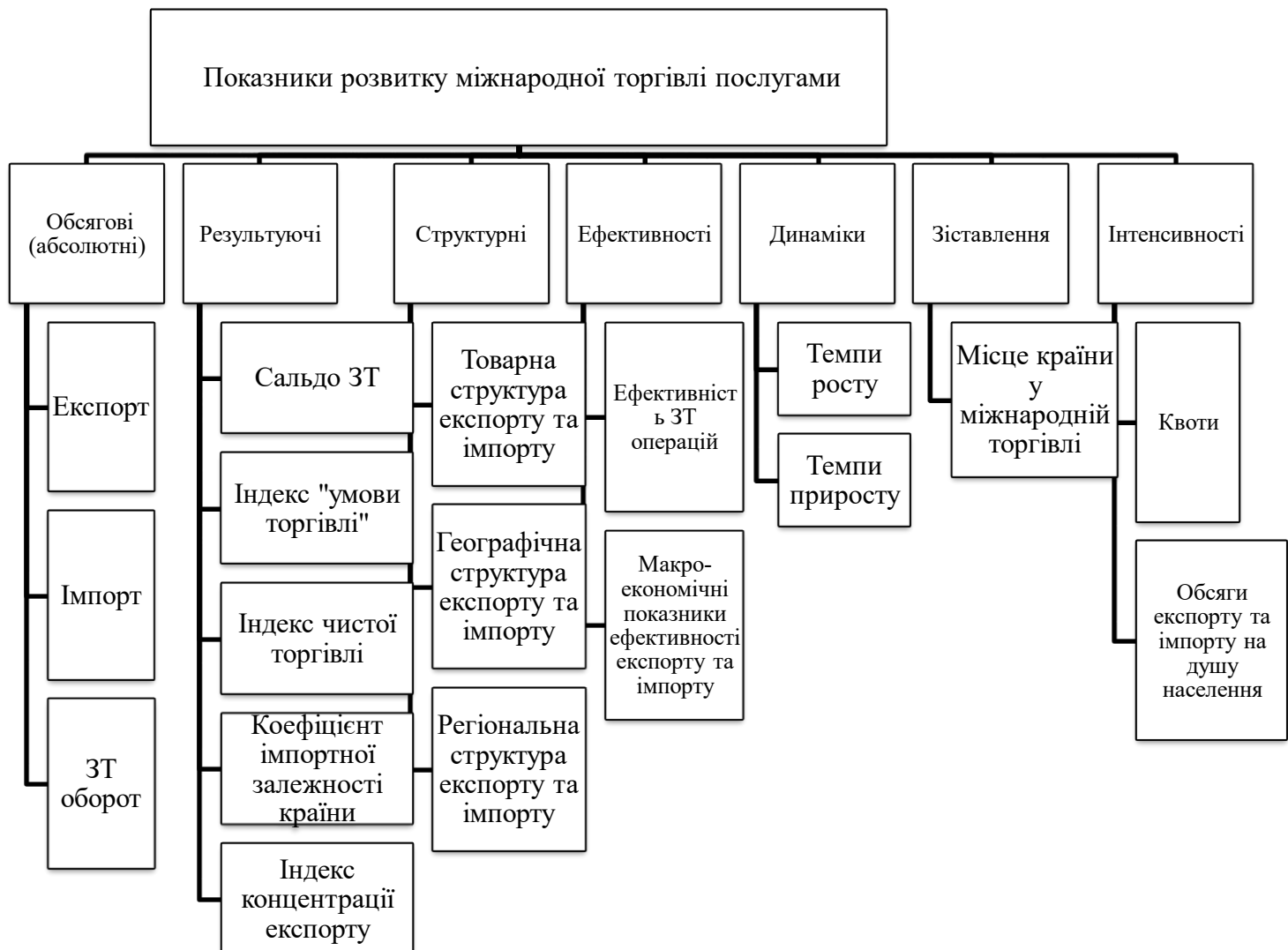

Рис. 1.1. Основні показники для оцінки міжнародної торгівлі послугами
(складено автором)

Перша група показників – показники обсягів: обсяги експорту послуг, обсяги імпорту послуг, зовнішньоторговельний оборот.

Експорт та імпорт розраховуються кожною країною. Вартісні показники розраховуються у національній валюті і переводяться в долари США для міжнародного порівняння.

Зовнішньоторговельний оборот (ЗТО) розраховується:

$$\text{ЗТО} = \text{Е} + \text{І} \quad (1.1)$$

Е – обсяг експорту;

І – обсяг імпорту

До четвертої групи показників інтенсивності належать: обсяги експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту на душу населення; та квоти експортна, імпортна, зовнішньоторговельна.

Експорт на душу населення:

$$\text{Ед.н.} = \text{Ез.р.} / \text{кількість населення} \quad (1.2)$$

де Е д.н. – обсяг експорту на душу населення в звітному році;

Ез.р. – обсяг експорту в звітному році.

Імпорт на душу населення:

$$\text{Ід.н.} = \text{Із.р.} / \text{кількість населення}, \quad (1.3)$$

де І д.н. – обсяг імпорту на душу населення в звітному році;

Із.р. – обсяг імпорту в звітному році.

Зовнішньоторговельний обіг на душу населення:

$$\text{ЗТОд.н.} = \text{ЗТОз.р.} / \text{кількість населення}, \quad (1.4)$$

де ЗТО д.н. – обсяг зовнішньоторговельного обороту на душу населення в звітному році.

Експортна квота:

$$K_e = (\text{Ез.р.} / \text{ВВП}) 100\% \quad (1.5)$$

де K_e – експортна квота; Ез.р. – обсяг експорту в звітному році; ВВП – валовий внутрішній продукт.

Імпортна квота:

$$K_i = (\text{Із.р.} / \text{ВВП}) - 100\% \quad (1.6)$$

де КІ – імпортна квота; Із.р. – обсяг імпорту в звітному році;

ВВП – валовий внутрішній продукт.

Зовнішньоторговельна квота:

$$K_z = (1/2(E+I)/ВВП) - 100\% \quad (1.7)$$

де ВВП – валовий внутрішній продукт.

Макроекономічні показники ефективності експорту та імпорту; показники ефективності зовнішньоторговельної операції складають п'яту групу показників – ефективності. Шоста група показників, що характеризують міжнародну торгівлю послугами – показники динаміки (темпи зростання, темпи приросту).

Темпи росту експорту:

$$Tr.e. = E_{z.p.} / E_{b.p.} * 100\%, \quad (1.8)$$

де Tr.e. – темпи росту експорту; E_{з.р.} – обсяг експорту в звітному році; E_{б.р.} – обсяг експорту в базисному році.

Темпи росту імпорту:

$$Tr.i. = I_{z.p.} / I_{b.p.} - 100\%, \quad (1.9)$$

де Tr.i. – темпи росту імпорту; Із.р. – обсяг імпорту в звітному році; Іб.р. – обсяг імпорту в базисному році.

Темпи росту зовнішньоторговельного обігу:

$$Tr.zt.ob. = ZTO_{z.p.} / ZTO_{b.p.} * 100\%, \quad (1.10)$$

де Tr.zt.ob. – темпи росту зовнішньоторговельного обігу;

ZTO_{з.р.} – обсяг зовнішньоторговельного обігу за звітний рік;

ZTO_{б.р.} – обсяг зовнішньоторговельного обігу за базисний рік.

Темпи приросту експорту:

$$Tpr.e. = Tr.e.z.p. / Tr.e.b.p. - 100\%, \quad (1.11)$$

де Tpr.e. – темпи приросту експорту; Tr.e._{з.р.} – темпи росту експорту за звітний рік; Tr.e._{б.р.} – темпи росту експорту за базисний рік.

Темпи приросту імпорту:

$$Tprir.i. = Tr.i.z.p. / Tr.i.b.p. - 100\%, \quad (1.12)$$

де Tir.i. – темпи приросту імпорту; Tr.i._{з.р.} – темпи росту імпорту за

звітний рік; Тр.і.б.р. – темпи росту за базисний рік.

Темпи приросту зовнішньоторговельного обігу:

$$\text{Тпр.зто} = \text{Тр.зто.з.р.} / \text{Тр.зто.б.р.} - 100\%, \quad (3.13)$$

де Тпр.зто – темпи приросту зовнішньоторговельного обігу;

Тр.зто.з.р. – темпи зовнішньоторговельного обігу за звітний рік;

Тр.зто.б.р. – темпи зовнішньоторговельного обігу за базисний рік.

Розглянемо сфери застосування показників розвитку міжнародної торгівлі (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Сфери застосування показників розвитку міжнародної торгівлі

Показники	Глобальні оцінки та зіставлення	Аналіз розвитку зовнішньої торгівлі країни	Галузевий аналіз, аналіз товарного ринку	Оцінка зовнішньої торгівлі підприємства
Експорт	+	+	+	+
Імпорт	+	+	+	+
Зовнішньоторговельний оборот	–	+	+	+
Сальдо балансу послуг	+	–	–	–
Індекс стану балансу	+	+	–	–
Індекс «умови торгівлі»	+	+	–	–
Індекс концентрації експорту	+	–	–	–
Коефіцієнт імпоротної залежності країни	+	+	+	–
Індекс чистої торгівлі	+	+	+	–
Товарні структури світового експорту та імпорту	+	–	–	–
Товарні структури експорту та імпорту країни	+	+	–	–
Регіональні структури світового експорту та імпорту	+	–	–	–
Регіональні структури експорту та імпорту країни	+	+	–	–
Обсяг експорту, імпорту, ЗТО на душу населення	+	+	–	–
Квоти: експортна, імпортна, зовнішньоторговельна	+	+	–	–
Макроекономічні показники ефективності експорту та імпорту	–	+	–	–
Показники ефективності зовнішньоторговельної операції	–	–	–	+
Показники динаміки	+	+	+	+
Показники зіставлення	+	+	+	+

Таблиця складена автором.

Отже, розрахувавши показники міжнародної торгівлі послугами, можна буде зробити висновки щодо динаміки розвитку окремих видів послуг, сучасних тенденцій, структурних зрушень та чинників, що впливають на зміни у міжнародній торгівлі послугами, визначити місце та роль України на світовому ринку послуг.

Висновки до першого розділу

1. Економічну категорію «послуги» можна визначити декількома способами. Більшість визначень цієї категорії підкреслюють, що послуга є результатом дії, яка відрізняє її від інших товарів. Іншими словами, послуга – це процес, який одночасно є засобом і кінцевим результатом. До відмінних характеристик послуг можна віднести насамперед їх невідчутність (або невидимість), а також нерозривність їх виробництва та споживання. Крім того, послуги непридатні для зберігання та накопичення, а встановлення стандартів якості залишається непереборною проблемою.

2. Відповідно до цього можна визначити, що міжнародна торгівля послугами має низку відмінних характеристик. Більшість наданих послуг значною мірою залежить від прямої взаємодії між виробниками та споживачами, що вимагає, щоб принаймні одна із залучених сторін підтримувала більш значну присутність на іноземних територіях. Крім того, він переплітається з обміном матеріальними товарами та все більше впливає на нього. Крім того, сектор послуг, будучи предметом більшого захисту від іноземної конкуренції з боку органів управління, відрізняється від інших галузей. Нарешті, важливо зазначити, що не всі форми послуг підходять для участі в міжнародному обміні.

3. У сфері глобальної торгівлі міжнародний ринок послуг – це складна мережа вузькоспеціалізованих за своєю природою ринків, де послуги є об'єктами обміну. Зовнішні ринки послуг поділяються на чотири окремі

домени: ринок торгових послуг, ринок послуг, пов'язаних з інвестиційною діяльністю та виробничим співробітництвом, ринок змішаних послуг і ринок автономних послуг.

4. Міжнародна торгівля послугами підлягає регулюванню на чотирьох рівнях: міжнародному, галузевому, регіональному та національному. Ця багатогранна нормативна база сприяє прискоренню темпів розширення сфери послуг як на внутрішньому, так і на світовому ринку. Було проведено комплексне дослідження різноманітних інструментів, що використовуються для регулювання та розвитку міжнародної торгівлі послугами. Необхідно визнати, що досконала система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є вирішальним фактором у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку нашої країни. На сьогодні першочергові перспективи вирішення завдань економічного зростання, модернізації вітчизняної економіки та виведення її на інноваційну траєкторію розвитку зосереджені переважно у сфері міжнародних економічних взаємодій. Успішна реалізація цього курсу зумовлює необхідність оптимального використання потенціалу міжнародного економічного співробітництва, зокрема за допомогою системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

5. Показники оцінки міжнародної торгівлі послугами можна розділити на декілька груп: обсягові, результуючі, структурні, ефективності, динаміки, зіставлення, інтенсивності. Розрахувавши показники міжнародної торгівлі послугами, можна буде зробити висновки щодо динаміки та структури розвитку сфери послуг, сучасних тенденцій, структурних зрушень та чинників, що впливають на зміни у міжнародній торгівлі послугами, визначити місце та роль України на світовому ринку послуг.

РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ

2.1. Сучасні стан міжнародної торгівлі послугами

У 2021 році загальна вартість світової торгівлі досягла приголомшливих 28,5 трильйонів доларів, зазнавши приголомшливого зростання на 25% порівняно з попереднім 2020 роком. Протягом четвертого кварталу 2021 року більшість країн стали свідками відновлення своїх імпорту та експорту, перевищивши допандемічний рівень.

Сучасний стан ринку послуг переживає адаптивну еволюцію, що призводить до нерівномірних структурних змін. Цей сектор робить значний внесок у валовий внутрішній продукт країни, в середньому 60-70%, і забезпечує можливості працевлаштування для 70-80% робочої сили. Примітно, що сфера послуг зростає швидше, ніж інші сегменти світового ринку. Це можна пояснити розширенням сектору в багатьох країнах, насамперед у найрозвиненіших, лібералізацією національних економік, інвестиційними потоками та глобалізацією. Згідно зі статистичними даними, з 1980-х по 2000-ті роки міжнародна торгівля послугами в середньому подвоюється кожні 7-8 років, що вдвічі перевищує темпи зростання експорту товарів. Хоча тенденція до зростання все ще спостерігається, фінансова криза та пандемія призвели до уповільнення темпів зростання. Для отримання додаткової інформації зверніться до таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка міжнародної торгівлі послугами

	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2015	2021
Світовий експорт	407,4	830,1	1239,7	1488,7	2302,4	3916,2	5090,6	6071,6
Світовий імпорт	430,4	859,9	1240,7	1487,9	2094,5	3963,4	4930,2	5623,5

Таблицю складена автором за матеріалами [53].

Прискорення розвитку сфери послуг у 1980-1990-х роках у провідних країнах світу істотно вплинуло на їх економічне зростання. Це стало основою та обов'язковою умовою для підтримки подальшої динаміки зростання. Очевидно, що відсутність сучасної телекомунікаційної та транспортної інфраструктури, існуючих систем фінансування та освіти, а також високоякісних бізнес-послуг на ринку перешкоджатиме здатності будь-якої країни залучати необхідні обсяги інвестицій для стабільного економічного зростання. І навпаки, іноземні інвестиції та розширення міжнародної торгівлі сприяють розвитку самого сектора послуг [22].

У таблиці 2.2 представлені дані, які демонструють загальну закономірність. Ринкова частка комерційних послуг пережила помітне зростання, яке різко зросло саме в період пандемії з 201 по 2020 рік. І навпаки, частка транспортних послуг і подорожей у світовому експорті послуг зменшилася. Зокрема, скоротилася частка транспортних послуг.

Таблиця 2.2

Структура світового експорту послуг у 1990-2020 рр.

Експорт послуг	Частка у світовому експорті (%)					
	1990	2000	2005	2010	2019	2020
Транспортні послуги	28,2	22,8	23,5	21,3	16,8	16,7
Туристичні послуги	33,9	29,6	29,5	24,6	23,9	11,4
Інші комерційні послуги	37,7	47,6	47,0	50,9	55,5	67,8

Таблиця складена автором за матеріалами [53].

Вплив пандемії на послуги був незначним, оскільки їхня частка поступово знизилася з 28,5% у 1990 році до 21,2% у 2010 році. Однак різке зниження частки поїздок було прямим наслідком глобального спаду, спричиненого пандемією. У 2019 році подорожі становили 23,9% світового показника, але в 2020 році він впав до 11,2%, що відображає безпрецедентний вплив пандемії на галузь.

Експорт послуг демонструє чітку структурну схему в різних країнах і регіонах. Наприклад, країни, що розвиваються, мають значну частку світового експорту туристичних послуг, на який припадає 40% загального експорту. Навпаки, країни з перехідною економікою бачать домінуючу частку транспортних послуг у структурі свого експорту. Натомість розвинуті країни експортують насамперед бізнес-послуги, а транспортні та туристичні послуги займають відповідно друге та третє місце. Така модель структури експорту послуг відрізняється в різних групах країн і підкреслює унікальні характеристики їхніх економік і секторів послуг.

Як наголошують дослідники, саме міжнародна торгівля бізнес-послугами зараз переживає найшвидший розвиток. Сюди входять сфери менеджменту, професійних послуг, банківської справи, страхування та аудиту, які разом складають 40% загального обсягу торгівлі послугами. Крім того, очевидно, що кількість послуг поступово збільшується з кожним роком, і цю тенденцію можна пояснити швидким прогресом у сфері інформаційних технологій.

Перш за все, комунікаційні технології, такі як Інтернет, електронна комерція та мобільна комерція, мають велике значення в сучасну епоху.

Розвинені країни займають першорядне становище в сфері міжнародної торгівлі послугами. Примітно, що чотири провідні країни – США, Франція, Німеччина та Велика Британія – разом охоплюють приблизно 32-35% усього світового експорту послуг, залежно від точного року дослідження (рис. 2.1).

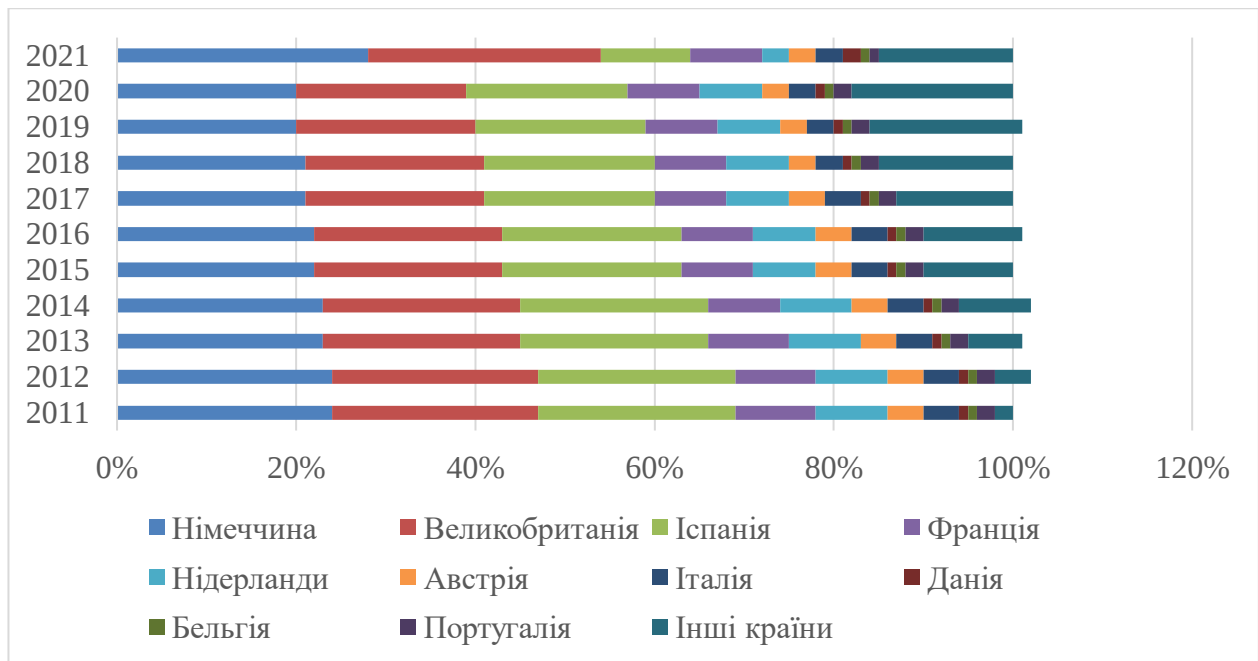

Рис. 2.1. Структура попиту на послуги в країнах Європи у 2011-2021 рр.
[55]

Пояснення цього явища полягає в переході цих націй до постіндустріальної парадигми розвитку, як було зазначено раніше. Ця модель вирізняється видатним сектором послуг, що відображається в поширеності різноманітних нових послуг на їхніх ринках. Постійне додавання нових послуг на ці ринки ще більше підкреслює їх домінування в цьому секторі. Слід зазначити, що найважливішим аспектом цих країн є помітне зростання експорту фінансових, інформаційних і комерційних послуг [40].

Розширення світової торгівлі послугами нерозривно пов'язане з надходженням іноземних інвестицій до країн. Основними каталізаторами цієї тенденції є транснаціональні корпорації та транснаціональні банки, які шляхом диверсифікації своїх операцій стимулюють впровадження нових технологій, методів управління, маркетингових стратегій тощо в приймаючій країні. Слід зазначити, що ці суб'єкти відіграють значну роль у цьому процесі.

Загальновизнано, що країни, які є лідерами експорту послуг, є тими самими країнами, де працюють найбільші транснаціональні корпорації (ТНК). Насамперед лідером у цій сфері є США, де можна вважати батьківщину

чотирьох корпорацій, які закріпили за собою місце в престижному списку десятки найкращих ТНК світу за 2020 рік.

З початку 2000-х років темпи зростання світового експорту послуг значно випереджають темпи зростання товарної торгівлі. Структуризація ринку послуг за критерієм виду послуги показує такий зміст: найбільша частка у світовому експорті послуг посідає туристичні послуги – понад 25 %, транспортні послуги – понад 23 % і ділові послуги – понад 26 %. Структура світового ринку послуг за результатами 2021 р. представлена на рис. 2.2. Останнім часом у світовому експорті найшвидше розвивається сектор інформації та зв'язку, а також комп'ютерні послуги. У період між 2007 і 2021 роками цей сектор зріс більш ніж у три рази з поточною вартістю 896 мільярдів доларів порівняно з 283 мільярдами доларів у 2007 році. Таке зростання не має рівних в жодному іншому секторі, включаючи США.

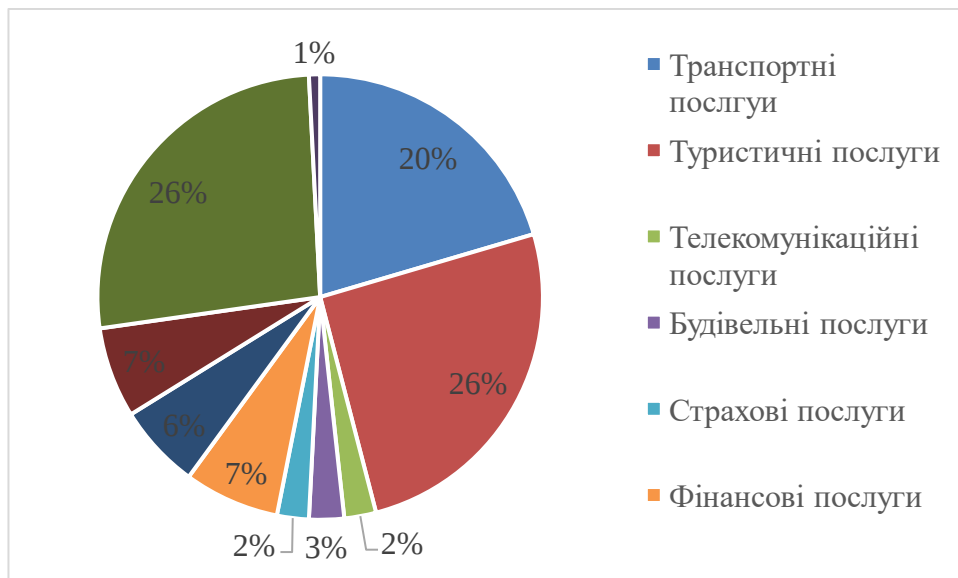

Рис. 2.2. Структура міжнародної торгівлі послугами у 2022 р. [53]

Найбільша частка у структурі світового ринку послуг належить сфері надання туристичних послуг. Міжнародний туризм – сукупність послуг, які можуть бути випробувані тільки в момент їх споживання і які, на відміну від промислових продуктів, не можуть відтворюватися систематично. Успішний

продаж туристичних продуктів потребує довірчих взаємин між клієнтами та продавцем.

У 2007 році Індія займала звання найкращого експортера інформації та комунікацій, а також комп'ютерних послуг. Однак станом на 2017 рік лідерство зайняла Ірландія, а другу позицію посідає Індія. Очікується, що до 2021 року країни Європейського Союзу експортуватимуть ці послуги на 446 мільярдів доларів, що становитиме майже 50% усього світового експорту. Для порівняння, сума експорту в 2017 році становила 252 мільярди доларів США, що вказує на майже подвоєння обсягу експорту з 2017 по 2021 рік. Незважаючи на це збільшення, питома вага експорту Європейського Союзу дещо зменшилася, що свідчить про подвоєння світового експорту цих послуг за останні чотири роки. Позиція Китаю як провідного експортера також зміцнилася, перемістившись з десятої позиції в 2007 році на п'яте місце в 2017 році з експортом послуг на суму 27,7 мільярда доларів. Станом на 2021 рік експорт послуг Китаю зріс до \$39,2 млрд.

У світовій структурі експорту галузей телекомунікацій, комп'ютерів та інформаційних технологій з часом спостерігається постійне зростання частки комп'ютерних послуг. У 2015 році на цю категорію припадало майже 75% від загального експорту таких послуг, але станом на 2021 рік прогнозується зростання до майже 84%. Натомість частка телекомунікаційних послуг поступово зменшилася з 20% у 2015 році до 11% у 2021 році. Незважаючи на цю тенденцію, абсолютні показники залишилися відносно незмінними: 9,4 мільярда доларів у 2015 році та 9,8 мільярда доларів у 2021 році. , частка інформаційних послуг залишилася відносно стабільною на рівні 5,3%, зі значеннями 15,2 мільярдів доларів у 2015 році та 21,8 мільярдів доларів у 2021 році [2].

Можна спостерігати кореляцію між розширенням світового ринку інжинірингових послуг та його зростанням.

Посилення спеціалізації виробництва в поєднанні зі швидким розвитком науково-технічного прогресу призвело до зростання кількості спеціалізованих

постачальників інженерних послуг. Протягом багатьох років кількість цих суб'єктів постійно зростала: станом на 2016 рік у США працювало понад 30 000 фірм і приблизно 15 000 у країнах ЄС. Найбільша концентрація цих компаній у Німеччині та Австрії. Примітно, що майже 95% експорту інженерних послуг надходить із високорозвинених країн, тоді як країни, що розвиваються, є основними імпортерами цих послуг, на які припадає до 80% світового імпорту. У розвинутих країнах Азіатсько-Тихоокеанський регіон і Європа є найбільшими ринками інженерних послуг, на них припадає 53% і 38,2% експорту відповідно. [18].

У 2020 році країни Європейського Союзу продемонстрували помітне зростання частки свого сукупного експорту досліджень і розробок, продемонструвавши зростання на 43%. Однак у 2021 році цей показник знизився до 39,2%. Серед європейських країн лідерами незмінно визнані Німеччина, Франція та Велика Британія, де Німеччина становить 11,3%, Франція – 6,2%, Велика Британія – 8,1%.

Сфера рекламних послуг, маркетингових досліджень та аналізу громадської думки демонструє активне зростання з постійною тенденцією до розширення з 2015 року, коли він становив \$100,2 млрд, до \$155,1 млрд у 2020 році. У найближчі роки значення нових рекламні послуги, зокрема ті, що стосуються цифрової реклами, зростуть, а доходи основних фірм, які пропонують послуги цифрової реклами, таких як Google, Facebook і Alibaba, продовжуватимуть збільшуватися.

Згідно з останніми даними Індикатора настроїв у секторі послуг (SPIA), торгівля послугами успішно відновилася та досягла рівня до COVID-19, із помітним зростанням на 50 мільйонів за останній рік, що досягло 1,6 трильйона доларів США. У ширшому плані обсяг світової торгівлі побив усі попередні рекорди у 2021 році з приголомшливою оцінкою в 28,5 трильйонів доларів, що означає значне зростання на 25% порівняно з 2020 роком і помітне збільшення на 13% порівняно з періодом до пандемії 2019 року.

Станом на 2021 рік більшість розвинених країн переживають піднесення після економічного спаду, спричиненого реакцією на пандемію. Їх основна мета – визначити напрямок і характеристики економічного зростання в середньостроковій і довгостроковій перспективі. Це передбачає запобігання будь-яким змінам політики, які можуть затьмарити прогрес, досягнутий після світової фінансової кризи, а також перехід до енергетичної системи з нульовим викидом вуглецю, що відповідає цілям, викладеним у публікації 98. Пандемія мала більш глибокий вплив на торгівлю послугами, кілька ключових секторів у цій категорії все ще страждають від збоїв, пов'язаних з пандемією. Туризм, на який припадала чверть усієї торгівлі послугами та був найбільшим компонентом, у 2020 році впав лише на десяту частину через скорочення подорожей і продовжує різко падати. За оцінками, у 2020 році глобальні фінансові збитки досягли 2,4 трильйона доларів, а програма FORCES прогнозує додаткові збитки на 1,7-2,4 трильйона доларів у 2021 році, залежно від сценаріїв, що залишилися на рік.

У 2020 році в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні спостерігалось найбільше зниження прибуття іноземних туристів. За перші п'ять місяців 2021 року кількість міжнародних туристів впала на 95% порівняно з тим же періодом двома роками раніше. У регіонах Північної Америки та Карибського басейну справи склалися дещо краще, зі зниженням на 70% і 60% відповідно. Хоча масові щеплення та заходи щодо безпечного відновлення туризму на деяких ключових ринках породили надію на відновлення в певних напрямках, невизначеність зберігається через нерівні показники вакцинації та появу нових штамів вірусу. Ці фактори, як правило, мають більш виражений вплив на віддалені пункти призначення, де заходи санітарії та безпеки подорожей можуть бути менш послідовними перед обличчям COVID-19. Експерти прогнозують, що повернення до рівня 2019 року може відбутися лише у 2024 році або пізніше для майже половини всіх напрямків [98].

Транспорт, на який припадає приблизно одна шоста торгівлі послугами, продемонстрував найнижчий рівень активності з 2010 року, зазнавши падіння

на 19% у 2020 році. Водночас морський транспорт відносно добре пережив кризу, за винятком значної кількості 1,7 мільйона торговельних моряків. у всьому світі, які опинились у безвиході через пандемію, галузь авіатранспорту все ще бореться з різким спадом через повільне відновлення пасажирських перевезень. У зв'язку з цим доходи авіакомпаній від пасажирських перевезень суттєво вплинули.

У першому кварталі 2021 року відбулося значне зниження доходів на 74% порівняно з тим самим кварталом 2019 року. Однак у секторі авіаційних вантажних перевезень спостерігався сплеск активності через затори на морському транспорті, спричинені пандемією, що призвело до несвоєчасної доставки цінного вантажу. Раптовий попит на медичне обладнання на початку пандемії в поєднанні зі зростанням електронної комерції ще більше підтримав цей підсектор. У відповідь на різке падіння прибутків авіакомпанії вдалися до переобладнання пасажирських літаків у транспортні, намагаючись зменшити свої фінансові втрати. Цей перехід до вантажних перевезень призвів до збільшення доходів від вантажних перевезень на 50% протягом першого кварталу 2021 року порівняно з тим самим періодом попереднього року. Тим не менш, цього збільшення було недостатньо, щоб компенсувати різке падіння пасажиропотоку, що призвело до скорочення загальних доходів на 65% [98].

У середині 2021 року низка сфери послуг продовжує зазнавати спаду. Різною мірою постраждали комерційні послуги, технічне обслуговування та ремонт, будівництво, особисті, культурні та розважальні послуги. І навпаки, послуги ІКТ, страхування, пенсії та фінансові послуги отримали певні переваги від збільшення використання Інтернету через пандемію через соціальне дистанціювання та перехід до віддаленої роботи. Крім цих конкретних явищ, міжнародна торгівля зазнала низки збоїв у 2020-2021 роках. Деякі з цих порушень продовжують впливати на перспективи. У ланцюжку постачання виникли значні вузькі місця, які могли підвищити рентабельність транспортування, але натомість додали навантаження на всю систему торгівлі. З початку 2021 року тарифи на морські перевезення різко зросли, набули

поширення надбавки, знизилася надійність обслуговування, зросла завантаженість портів, зросли затримки та простої [18].

Згідно з поточними оцінками, прогнозується, що експорт та імпорт послуг у 2020 році зростуть приблизно на 2,0% та 1,1% відповідно у першому кварталі 2022 року порівняно з попереднім кварталом. Ці цифри вимірюються в поточних доларах США. Важливо зазначити, що ці попередні оцінки є значно нижчими, ніж раніше зафіксовані показники експорту та імпорту в 6,2% та 3,1% у четвертому кварталі.

Відбулося зниження торговельної активності в транспортному секторі Східної Азії, а також більш загальне уповільнення торгівлі послугами в багатьох економіках. Особливо яскраво ці тенденції проявилися у 2021 році.

Заслуговує на увагу сповільнення торгівлі послугами в Північній Америці. У першому кварталі 2022 року експорт та імпорт у Сполучених Штатах зросли на 2,3% кожен, причому високі показники бізнес-послуг і фінансових послуг компенсували слабкі показники транспортних і комп'ютерних послуг. Показники експорту Канади (зниження на 1,3%) показали невелике зниження в усіх категоріях, причому найбільш помітне падіння спостерігалось в секторі подорожей. Водночас імпорт зріс на 2,3%, причому сектори транспорту та подорожей стабільно зростали (на 7,5% та 6,2% відповідно) [10].

Торгівля послугами у Східній Азії була послаблена через уповільнення транспортних перевезень після періоду стабільного зростання протягом кількох кварталів. В Японії спостерігалось падіння експорту на 4,4%, що можна пояснити зменшенням транспортних, комп'ютерних та бізнес-послуг. І навпаки, імпорт зріс на 2,3%. Корейський експорт спостерігав помірне зростання на 1,6% через потужні ділові та транспортні послуги, які були частково компенсовані зниженням продажів комп'ютерних послуг і будівництва. Корейський імпорт не змінився. У Китаї експорт послуг зріс на 4,1%, що є найнижчим темпом за шість кварталів, тоді як імпорт зріс на 3,5%. Крім того, скасування обмежень на мобільність в Австралії призвело до

збільшення торгівлі послугами: експорт помірно зріс на 1,5%, а імпорт – на 9,5%, завдяки сектору транспорту та подорожей [100].

Більшість європейських країн відчули уповільнення торгівлі послугами. У Німеччині та Італії спостерігалось незначне зростання експорту послуг на 1,1% і 1,8% відповідно, тоді як імпорт залишався на місці (зростання на 0,4% для Німеччини та зниження на 0,8% для Італії). І навпаки, у Сполученому Королівстві спостерігалось скорочення експорту послуг на 1,3%, що супроводжувалося значним скороченням імпорту (зниження на 11,5%). Франція, з іншого боку, зіткнулася зі сплеском експорту послуг на 4,9%, що сприяло збільшенню надходжень від подорожей на 14,0% та збільшенню імпорту на 2,0%. Високий попит на пасажирські подорожі та транспортні послуги призвів до експорт та імпорт послуг зростають на 22,8% та 15,1% відповідно, що є двозначним числом [100].

У міру свого розвитку міжнародний ринок послуг стає, з одного боку, різноманітнішим, а з іншого, структурованим: у ньому все виразніше можна виділити спеціалізовані (вузькі) ринки, наприклад ринок інформаційних послуг, туристських, транспортних, фінансових, інжинірингових, консалтингових тощо .д. Міжнародна статистика свідчить, що останніми роками структура ринку послуг зазнає істотних змін: в експорті значно знизилася частка транспортних послуг і, навпаки, динамічно зростають туристські послуги, особливо високими темпами збільшуються ділові послуги, пов'язані з експортом технологій, знань, інформації [7].

Потенціал світової торгівлі послугами величезний. Згідно з експертними оцінками, до міжнародного обороту залучено зараз лише близько 7 % світового виробництва послуг. Феномен швидкої експансії міжнародної торгівлі послугами пов'язують із впливом низки умов та чинників [38].

По-перше, загальною умовою, що визначає масштаби, структуру, тенденції та динаміку розвитку світового ринку послуг, є швидке зростання самої сфери послуг у всіх розвинених країнах та її окремих секторів у більшості держав світу.

По-друге, тривалий економічний підйом у більшості країн світової спільноти, що спостерігається наприкінці минулого століття, призвів до підвищення темпів економічного зростання, ділової активності, продуктивності праці, рівня прибутковості фірм, платоспроможності населення, розвитку соціального сектора економіки. Більш «мобільний» стиль життя (ділового та «обивательського») зумовив не тільки значне зростання попиту на вже відомі послуги, залучені до світового торгового обігу, а й розширення спектру нових послуг.

По-третє, реально та активно протікаючий процес глобалізації виступає потужним чинником розвитку світового ринку послуг, сприяючи одночасно поглибленню спеціалізації країн та різноманітності форм торгівлі послугами [22].

По-четверте, найважливішу роль розвитку світового ринку послуг, його структури зіграв і грає науково-технічний прогрес. Він, зокрема, призвів до того, що:

- революційні технологічні зміни у засобах зв'язку і транспорті перетворили на товари цілу низку про нефакторних послуг. Різке зниження транспортних витрат збільшило ступінь мобільності виробників та споживачів послуг, а застосування нових засобів супутникового зв'язку та відеотехніки, системи Інтернет дало можливість у деяких випадках взагалі відмовитися від особистого контакту продавця та покупця послуги;

- прискорення темпів технологічного прогресу у сфері телекомунікацій та інформатики спричинило появу нових форм торгівлі послугами. Мова йде про міжнародний комерційний обмін інформацією, в якому або бази даних стають об'єктом зовнішньої торгівлі, або фірми таким чином підтримують контакт зі своїми зарубіжними філіями;

- технологічний прогрес дозволив збільшити попит на ті види послуг, які раніше мали товарну форму (фінансові, банківські, страхові послуги) [2].

Міжнародна статистика свідчить, що в останні роки структура ринку послуг зазнає суттєвих змін: в експорті значно знизилася частка транспортних послуг

і, навпаки, динамічно зростають туристські послуги, особливо високими темпами збільшуються ділові послуги, пов'язані з експортом технологій, знань, інформації.

2.2. Структура та динаміка міжнародної торгівлі України

Велике значення в економічній діяльності України та її зарубіжних контрагентів має ведення зовнішньої торгівлі, яка базується на багатогранних взаємозв'язках між ними. Сектор послуг, який займає ключову позицію в економіці України, за оцінками, створив 23% ВВП країни, 33% зайнятості населення та 17% податкових надходжень у 2019 році. Проте, Covid-19 та пов'язані з нею обмеження, безсумнівно, вплинули на поточний стан сфери послуг. Зовнішня торгівля різко зменшилась із початком повномасштабного вторгнення рф на територію України, а саме в 6 разів. Для порівняння – зовнішньоторговельний обіг зменшився тільки в 1,3 рази після вторгнення рф на схід України та анексії Криму. Проте зовнішньоторговельне сальдо України залишилось позитивним, яким є з 2019 року (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Зовнішньоторговельний обіг та сальдо зовнішньої торгівлі послугами

<i>Рік</i>	<i>Експорт послуг, млн. дол</i>	<i>Імпорт послуг, млн. дол</i>	<i>Зовнішньо- торговельний обіг, млн. дол</i>	<i>Зовнішньо- торговельне сальдо, млн.дол</i>
2012	14096,18	6650,08	20746,25	7446,10
2013	14233,23	7523,03	21756,26	6710,20
2014	11520,85	6373,13	17893,98	5147,72
2015	9736,65	5523,02	15259,68	4213,63
2016	9868,00	5326,51	15194,51	4541,49
2017	10790,37	5652,15	16442,52	5138,22
2018	11679,95	6361,81	18041,76	5318,14
2019	15660,86	7027,15	22688,01	8633,71
2020	11547,17	5876,54	17423,72	5670,63
2021	12785,59	7976,46	20762,04	4809,13
2022	9166,03	3015,0929	12181,12	6150,94

Таблиця складена автором за матеріалами [34].

Слід підкреслити, що відсоток зниження збільшеної вартості в багатьох категоріях послуг коливається від 5% до 82% станом на 2021 рік. Зокрема, найбільше постраждали індустрія гостинності, а також сектори культури та розваг. Відповідно скоротилася кількість можливостей працевлаштування у сфері послуг.

На рис. 2.3 подано комплексний огляд обсягів експорту та імпорту послуг з України за період 2012-2024 років.

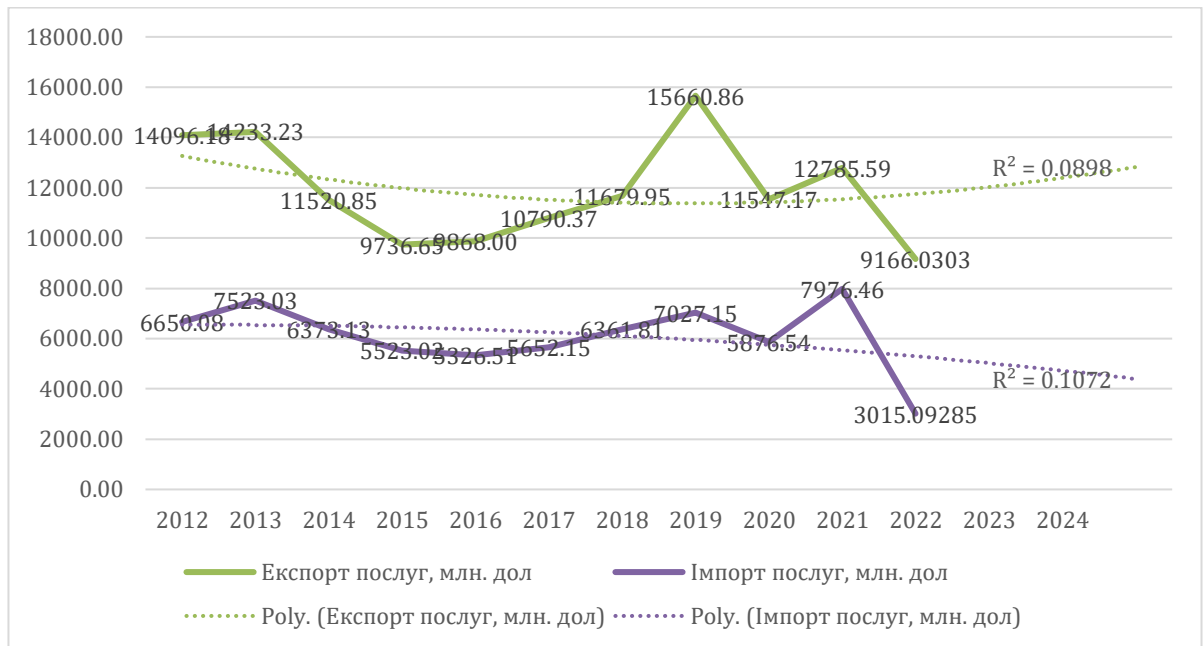

Рис. 2.3. Зовнішня торгівля послугами України у 2012-2024 рр, з прогнозними даними [34]

Виходячи зі статистичних даних, наведених на малюнку 2.2, можна зробити висновок, що експорт послуг пережив значний сплеск у 2019 році, збільшившись на 3,7 мільярда доларів порівняно з попереднім роком. На жаль, у 2020 році ця тенденція до зростання не збереглася, оскільки відбулося різке падіння експорту послуг на 4,1 млрд доларів. Цей спад можна пояснити світовим спалахом пандемії, яка мала глибокий вплив на світову економіку.

У таблиці 2.3 подано географічну конфігурацію зовнішньої торгівлі послугами у 2022 році. Зокрема, експорт товарів до окремих регіонів скоротився, а саме: до Африки – на 18,6%, до СНД – на 12,1%, до Європи – на 10,4%. Навпаки, експорт товарів збільшився в інших регіонах, включаючи

Азію з зростанням на 19,9%, Австралію та Океанію з 13,8%, Америку з 5,5% [78].

Таблиця 2.3

Географічна структура зовнішньої торгівлі України у 2022 р.

Регіон, країна	Експорт послуг		Імпорт послуг	
	млн. дол.	%	млн. дол.	%
ВСЬОГО	12785,60	100,00	7976,50	100,00
<i>Країни ЄС, в т.ч.</i>	4423,00	34,59	3333,40	41,79
Німеччина	725,63	5,68	490,03	6,14
Польща	477,58	3,74	285,04	3,57
Кіпр	386,12	3,02	361,67	4,53
<i>Країни СНД, в т.ч.</i>	18,80	0,15	12,45	0,16
Російська Федерація	1604,16	12,55	189,37	2,37
Білорусь	116,73	0,91	110,33	1,38
Республіка Молдова	68,40	0,53	44,94	0,56
<i>Інші країни світу, в т.ч.</i>	8343,80	65,26	4630,65	58,05
Швейцарія	1189,74	9,31	279,86	3,51
Велика Британія	784,54	6,14	609,55	7,64
Об'єднані Арабські Емірати	402,36	3,15	131,37	1,65
<i>Європа</i>	7891,30	61,72	4274,00	53,58
<i>Азія</i>	2029,10	15,87	2029,80	25,45
<i>Америка</i>	2244,80	17,56	846,90	10,62
<i>Африка</i>	198,00	1,55	199,20	2,50
<i>Австралія й Океанія</i>	69,30	0,54	4,00	0,05

Таблиця складена автором за матеріалами [56]

Вивчивши дані, наведені в таблиці 2.3, можна зазначити, що протягом 2012-2019 років спостерігалось щорічне зростання загального обсягу споживання послуг. Однак у 2020 році відбулося зниження обсягів імпортованих послуг на 17,39%. Станом на 2021 рік імпорт послуг в Україну сягнув 7,01 млрд доларів, що на 22,98% більше, ніж у попередньому році. У 2022 р. відбулось зменшення експорту та імпорту послуг внаслідок початку повномасштабного вторгнення РФ.

Коли ми ретельно вивчаємо дані, стає очевидним, що в 2020 році спостерігалось значне скорочення імпорту. Проте варто відзначити, що обсяги споживання за цей же період помітно зросли на 1,54 мільярда доларів. Це вказує на надзвичайну стійкість на ринку, що вказує на міцне економічне

становище.

У сфері міжнародної торгівлі зовнішня торгівля дозволяє окремим державам відточувати свою конкурентну перевагу, що призводить до розвитку внутрішнього виробництва та підвищення продуктивності праці. Завдяки зовнішній торгівлі задовольняються суспільні потреби, зміцнюються національні економіки, а рівень життя населення країн-учасниць значно покращується. Вплив на ефективність зовнішньої торгівлі залежить від впливу державної політики, яка визначає параметри реалізації політики та використовує відповідні інструменти державного втручання.

Від’ємне сальдо за 2021 рік склало 4727,5 млн доларів, що відповідає від’ємному сальдо попереднього 2020 року.

Загальний обсяг експортно-імпортних операцій за звітний рік склав 5144,3 мільярдів доларів. Коефіцієнт покриття експортом імпорту, розрахований шляхом ділення вартості експорту на вартість імпорту, склав за 2021 рік 0,94.

Зовнішньоторговельна діяльність у 2020 році здійснювалася з партнерами з 235 країн світу, при цьому відбулося суттєве зниження експорту послуг на суму 11167,1 млн дол. США, або 71,5% порівняно з попереднім роком, та відповідне зменшення імпорту, який було зафіксовано 5209,2 мл. США, або 75,0%. Цей темп зростання або спаду експорту послуг в Україні графічно представлено на рисунку 2.2.

У 2021 році експорт послуг в Україні досяг 13 156,5 мільйонів доларів, що еквівалентно збільшенню на 114,2% порівняно з попереднім 2020 роком. Імпорт послуг у тому ж році, з іншого боку, , склав 7 593,4 млн. дол., що свідчить про зростання на 132,9% порівняно з попереднім роком.

У 2020 році відбулося похвальне збільшення позитивного сальдо з приголомшливими 5 957,9 млн доларів США. Це незначне зменшення в порівнянні з минулорічним позитивним сальдо в 8 686,7 млн дол. Коефіцієнт покриття експорту-імпорту також дещо знизився у 2020 році і становив 2,14 порівняно з 2,25 у попередньому році. Зовнішньоторговельні операції Україна

проводила з партнерами аж із 220 країн. На рисунку 2.3 зображено темпи зростання чи зменшення імпорту послуг в Україні.

Баланс за 2021 рік продемонстрував сприятливий результат із загальним профіцитом у 5 563,1 млн доларів США. Так само попередній, 2020 рік, також дав позитивне сальдо в розмірі 5 808,7 млн доларів. Коефіцієнт покриття експортом імпорту, який вказує на те, наскільки експорт покриває імпорт, у 2021 році становив 1,73, що трохи нижче коефіцієнта 2,02 у попередньому році. Зовнішньоторговельна діяльність здійснювалася з партнерами з 220 країн світу.

Хоча сальдо торговельного балансу в даний час залишається від'ємним і стабільним, існує помітна тенденція до збільшення його рівня, рух до нуля або навіть до позитивного значення. Але розуміння міжнародної торгівлі України буде неповним без вивчення товарної структури експорту (рис. 2.4) та імпорту (рис. 2.5) послуг.

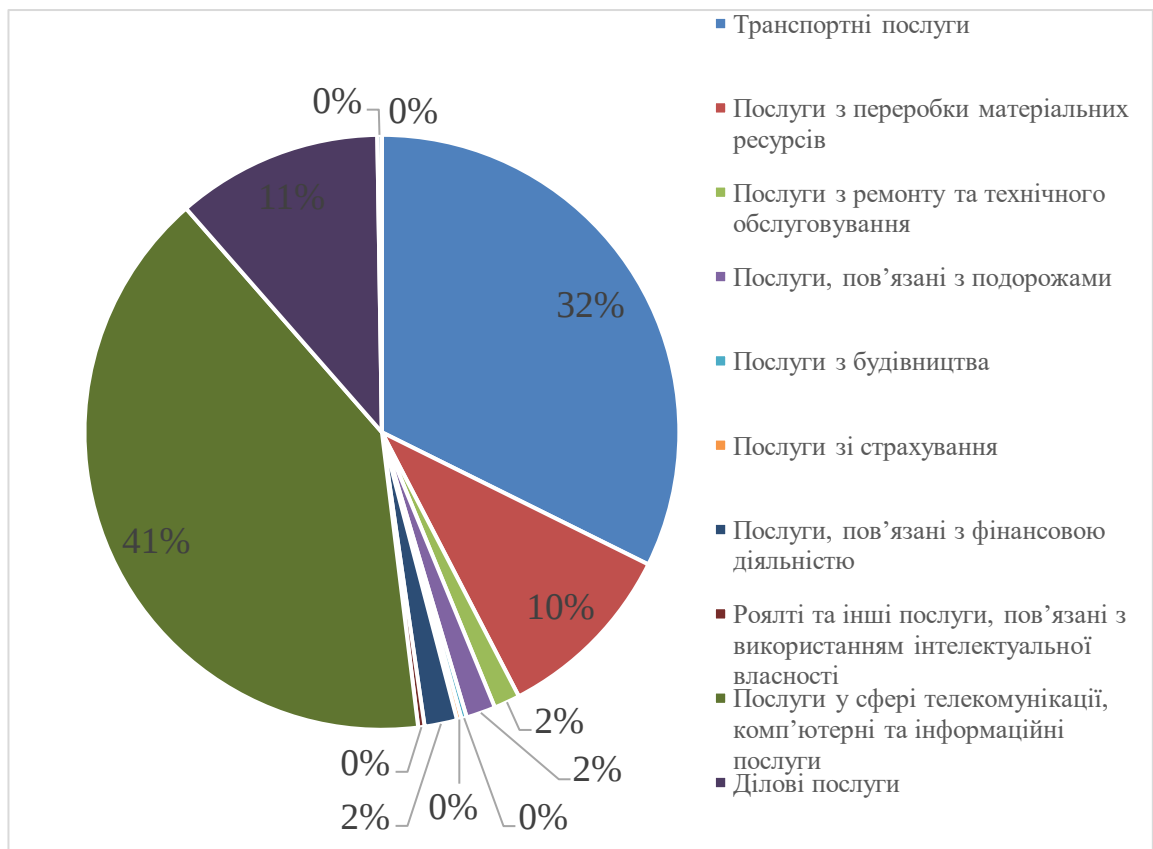

Рис. 2.4. Товарна структура експорту послуг України у 2022 р. [34]

Експорт послуг у 2022 р. становив 10,7 млрд. дол. США, і збільшився на

8,6% проти обсягу 2016 р. та на 10,0% проти обсягу 2012 р., імпорту послуг – 5,5 млрд. дол. США, і збільшився на 2,8% та зменшився на 0,8% відповідно. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 5,2 млрд. дол. США (у 2015 р. також позитивне – 4,2 млрд. дол. США). Утворення позитивного сальдо, як в попередні роки, зумовлене перевищенням обсягів експорту над обсягами імпорту послуг.

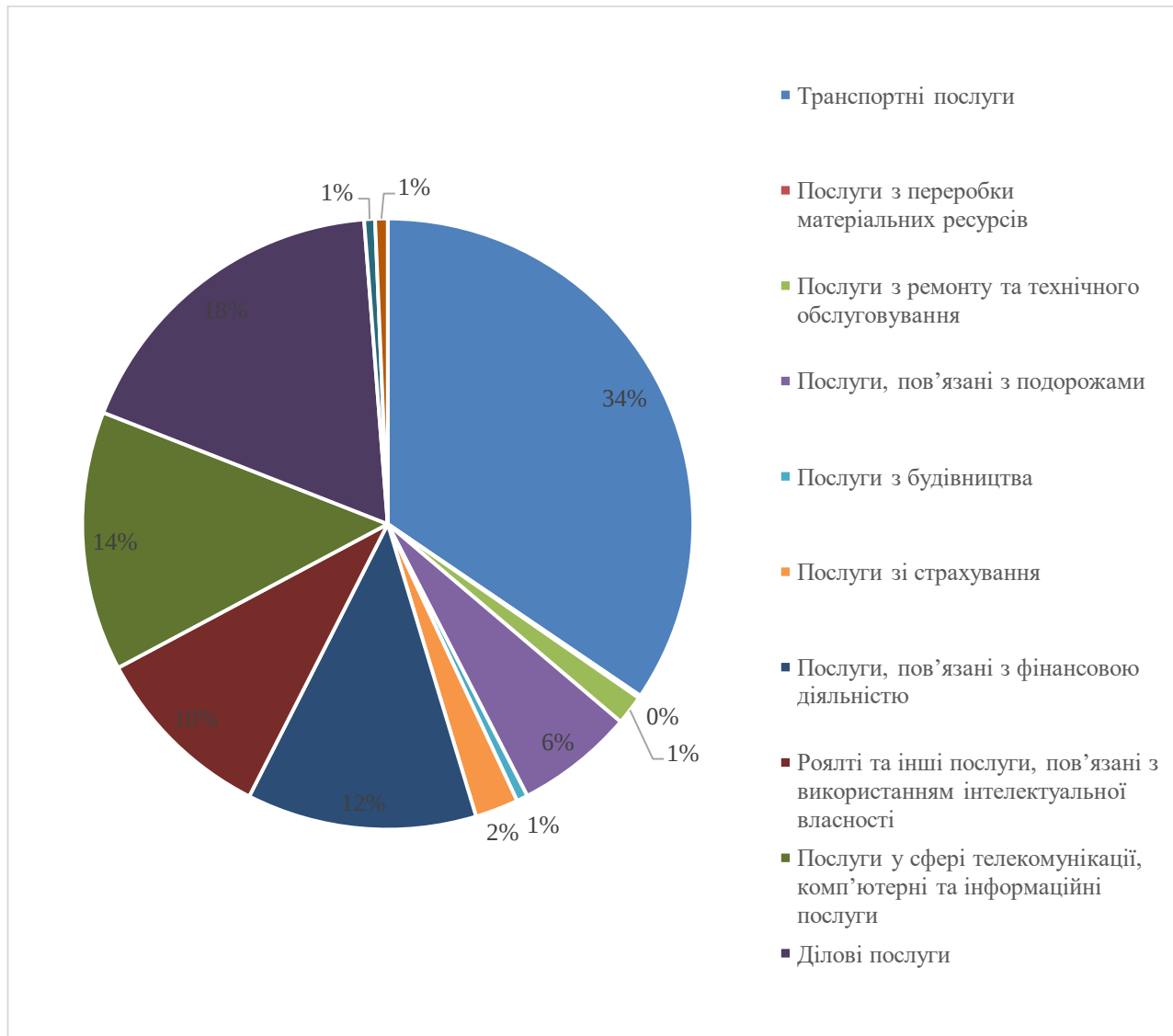

Рис. 2.5. Товарна структура імпорту послуг України у 2022 р. [34]

На формування позитивного сальдо вплинули в основному обсяги транспортних послуг, з переробки матеріальних ресурсів, у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг. Сальдо послуг трубопровідного транспорту становило 2,9 млрд. дол. США, послуг з

переробки товарів з метою реалізації за кордоном – 1,4 млрд. дол. США, комп'ютерних послуг – 1,1 млрд. дол. США, повітряного транспорту – 0,6 млрд. дол. США та морського – 0,4 млрд. дол. США.

Враховуючи вищенаведені діаграми, ми вважаємо, що було б доцільно змінити наш політичний та економічний напрямок для сприяння тіснішій співпраці з Китаєм. Крім того, країни Європейського Союзу мають важливе значення для торгових відносин України.

Розширення глобального сектору послуг можна пояснити дематеріалізацією виробництва, інформатизацією відносин та інтелектуалізацією праці. На платіжний баланс України значною мірою впливає її зовнішньоекономічна діяльність, з помітним акцентом на сфері послуг. Незважаючи на жорсткі вимоги та стандарти споживчого ринку Європейського Співтовариства, експорт послуг склав сприятливий баланс.

За останні десять років відбулося зниження частки внеску Росії в експорті послуг, пов'язаних переважно з транзитом природного газу, в той час як частка США зростає. Загалом український експорт послуг розподіляється в невеликих кількостях між численними країнами світу, перевищивши 140 країн у 2022 році, як показано на малюнку 2.5, де показано лише 20 найбільших країн. Зростання частки Об'єднаних Арабських Еміратів з 0,4% у 2011 році до 3,1% у 2022 році є значним спостереженням.

У 2011 році було зазначено, що приблизно 3,3% від загального обсягу послуг, надісланих з України, було спрямовано на Віргінські острови та Панаму. Однак у поточному 2022 році ці два регіони виключили з двадцятки кращих напрямків таких послуг.

За останні два десятиліття структура імпорту послуг зазнала суттєвих змін. Протягом 2001 року український імпорт послуг показав значні обсяги з Канади, Бельгії та Кіпру, країн, які наразі не входять до 20 найкращих. Проте Угорщина та Ізраїль входили до 20 країн, з яких імпортувалися послуги.

Між 2001 і 2011 роками найбільші постачальники послуг в Україні були не такими, як у нинішньому 2022 році. Наведений графік ілюструє помітне

зростання продажів послуг українським споживачам з Туреччини, насамперед у формі туристичних послуг. Тим часом частки США та Великобританії зазнали змін, а частка Німеччини залишається незмінною і коливається на рівні 6-7%. Слід зазначити, що імпорт послуг з Російської Федерації в останні роки скоротився. Варто зазначити, що минулого року значні 42,5% усіх послуг, придбаних українцями, були отримані з країн ЄС, як показано на рисунку 2.6.

Проаналізуємо тенденції розвитку ринку послуг України в окремих сферах. Зазначимо, що експорт ІТ-послуг в економіку країни становить понад 5 мільярдів доларів на рік, перевищуючи сумарний обсяг експорту транспортних послуг і мінеральних продуктів. ІТ-сектор наразі становить понад 8% національної економіки та продовжує демонструвати постійне зростання. Навіть попри економічні потрясіння 2020 року експорт зріс на 853 мільйони доларів, відзначаючи 20% річне зростання [78]. Український ІТ-ринок є висококонкурентним і динамічним, з кваліфікованою робочою силою, схильністю до автоматизації, зручним ціноутворенням і високоякісними продуктами [52, с. 107]. Незважаючи на ці позитивні показники, є кілька проблем, які можуть перешкоджати розвитку галузі, наприклад, застарілі закони про бізнес, оподаткування та трудові відносини. Є кілька важливих факторів, які впливають на поточний стан української ІТ-індустрії. По-перше, помітний акцент робиться на експорті послуг, тоді як виробництво вітчизняної продукції вищої якості не отримує такого ж рівня уваги. По-друге, спостерігається явний дефіцит компетентних кадрів. Освітні програми, які пропонують українські університети, не відповідають сучасним стандартам, необхідним для роботи в ІТ-компаніях країни [47].

Сфера розваг і культури значно постраждала від карантинних обмежень з моменту їх запровадження в березні 2020 року. Різноманітні заклади, такі як спортивні зали, кінотеатри, торгові центри, виставки та концерти, зазнали збитків, що перевищують 300 мільйонів ігор через почергове послаблення та посилення обмежень. На жаль, очікується, що ця тенденція збережеться,

оскільки відвідуваність продовжує знижуватися, прибутки залишаються мінімальними, а витрати на обслуговування продовжують зростати. Щоб вирішити ці проблеми, одним із можливих рішень є розробка віртуальних кінотеатрів і театрів, які дозволили б відвідувачам отримувати доступ до вистав через посилання. Крім того, багатообіцяючими рішеннями також є онлайн-класи йоги та фітнесу з індивідуальними тренерами, платні онлайн-тури по музеях і виставках (наприклад, онлайн-портал WOMO), а також віртуальні концерти (наприклад, ті, що пропонують Тіна Кароль і Дан Балан).

До кінця 2020 року сфера туризму зазнала значних збитків країни на суму понад один мільярд доларів. Незважаючи на незначність частки в'їзного туризму для України, результат є не менш жахливим.

В результаті тривалих карантинних обмежень орієнтовні збитки ледь не досягли приголомшливої суми 3-6 мільярдів доларів. Особливо сильно постраждав сектор гостинності в Україні, де понад 80% закладів є малими підприємствами, які мають мало шансів на виживання [3]. В результаті сфера туризму зазнала значних змін, породивши інтригуючі тенденції. Наприклад, на ранніх етапах пандемії туристичні компанії намагалися продавати квитки навіть у місця з недостатнім фінансуванням. Однак нинішній стан справ кардинально інший; незважаючи на зниження попиту, вартість подорожі значно зросла, що вплинуло як на внутрішній, так і на міжнародний туризм.

Зміщення фокусу на внутрішній туризм стає наступною тенденцією, а 2020 рік визначено роком сільського туризму. Органи влади у цій галузі визнають, що хоча внутрішній туризм, можливо, і зазнав підйому, він не може бути постійним явищем. Тим не менш, статистика, надана Vodafone Україна, порівнюючи мобільний трафік між 2019 та 2020 роками, викликає інтригуючі міркування.

Переважаючою тенденцією 2020 року стала схильність до автомобільних подорожей і схильність до самостійної організації маршрутів замість придбання турпакетів за системою «все включено». Туреччина, Єгипет, Албанія, Занзібар та інші напрямки залишаються особливо популярними серед

туристів. Оскільки деякі країни поступово послаблюють свої обмеження, Греція оголосила про плани відкрити свої кордони та почне приймати іноземних туристів з травня.

Сфера громадського харчування представляє головоломку: доставка начебто вихід, але закладів доставки в Україні мізерно. Більшість ресторанів і кафе отримують основний дохід від внутрішнього обслуговування клієнтів. Якщо порівнювати товарообіг таких закладів і служб доставки, останній ніколи не перевищував 20% і зазвичай становить лише 10-15%. Більше того, на сьогоднішній день обсяги поставок не зросли практично зовсім. Більшість закладів не змогли перейти на службу доставки. У дослідженні, проведеному компанією Poster, яка спеціалізується на покращенні ефективності кафе та ресторанів, приблизно 63%, або 2500 закладів громадського харчування, припинили роботу лише після двох тижнів карантину [11]. Багато невеликих кафе були змушені закритися, в тому числі деякі мережі ресторанів.

Кілька кафе та ресторанів були змушені задуматися про закриття частини своїх закладів, особливо тих, що розташовані в районах харчування торгово-розважальних центрів. До цієї групи входять такі відомі мережі та заклади, як «Суші», il Molino, CITY ZEN, TBILISO, Sam's Steak House. Наразі ці заклади стикаються із значними труднощами. Навіть організація доставки вимагає мобілізації практично всього ресторану, включаючи оплату електроенергії, забезпечення переведення співробітників і вирішення питань оренди. Варто зазначити, що регулярні доставки також трансформувалися в нову послугу – безконтактну доставку.

Однією з ключових особливостей цієї послуги є комплексний захист кур'єрів. Це включає в себе надання рукавичок, масок і дезінфікуючих засобів, що забезпечує оптимальну безпеку як для кур'єра, так і для клієнта. Щоб збільшити кількість замовлень, ресторани, кафе та інші заклади громадського харчування використовують соціальні мережі, такі як Instagram, Facebook і YouTube, щоб масово рекламувати свої послуги, пропонуючи привабливі знижки та проводячи конкурси для залучення клієнтів. Інноваційним

рішенням, яке впроваджено, є проект «зроби сам». Замість простого замовлення готової піци в ресторані клієнти можуть придбати набір для піци, який включає всі необхідні інгредієнти, тісто або готову основу та інструкцію зі спеціальним кодом. Такий підхід дозволяє скоротити накладні витрати, в тому числі витрати на електроенергію, і частково вирішує питання транспортування персоналу.

Індустрія краси сильно постраждала від карантинних обмежень, особливо це стосується перукарень. Орієнтовні збитки від обслуговування лише 7 мільйонів чоловіків, які записалися на стрижки, становлять 570 мільйонів на місяць. Якщо враховувати жіночі перукарні, то сума перевищує мільярд на місяць. Ці розрахунки стосуються лише перукарських послуг, а індустрія краси охоплює величезний спектр послуг, які неможливо виконати самотійно. З березня ця галузь повністю зупинилася, салони закриті, а майстри не можуть користуватися своїми інструментами. Незважаючи на потенційні штрафи, деякі майстри манікюру все ще ризикують, приймаючи клієнтів.

Нинішній стан справ пояснюється єдиним джерелом доходу та критичним характером певних процедур. Хоча за останній рік відбулося певне покращення, коли салони краси та перукарні тепер приймають клієнтів за попереднім записом, збитки все ще зазнають. Щоб пом'якшити це, деякі компанії перейшли на онлайн-школи та курси макіяжу, перукарського мистецтва та інших пов'язаних видів діяльності. Інший життєздатний варіант – пропонувати готові набори, які клієнти можуть придбати для різних косметичних процедур, таких як пілінг, маски та зняття гель-лаку. У нинішній атмосфері послаблення карантинних заходів можна було б запровадити додаткову послугу візитів додому. Крім того, більшість салонів і перукарень прийняли модель роботи за попереднім записом.

Освітня галузь, на відміну від попередніх сфер послуг, знайшла спосіб подолати виклики, пов'язані з умовами карантину. Кирило Бігай, засновник і голова Preply.com, зазначив, що онлайн-освіта пережила сплеск популярності,

про що свідчить помітне збільшення використання ресурсів для самоосвіти. Примітно, що онлайн-вивчення іноземних мов стало особливо популярним, кількість учасників зросла на 95%.

Понад 50 000 осіб з України успішно пройшли реєстрацію на платформі цифрової освіти Дія. Незважаючи на значні претензії, висловлені як студентами, так і викладачами щодо онлайн-освітніх практик, галузі вдалося успішно перейти до цифрової освіти протягом одного року. Впровадження онлайн-освіти скористалося численними можливостями, такими як використання платформи Moodle, конференції Zoom, сервер Aquarius, спеціально розроблений для освітніх цілей, телевізійні відеоуроки, призначені для дітей шкільного віку, а також інтеграція Google Classroom, серед інших ресурсів.

Посткарантинний стан української економіки залежить від різних факторів, одним із яких є ефективне використання бізнесом антикризових заходів. Отримання прибутку більше не є основною метою; скоріше увага зосереджена на мінімізації збитків під час карантину, що є єдиним способом для деяких компаній утриматися на плаву. Варто зазначити, що, незважаючи на ці важкі часи, багато компаній демонструють свою відданість турботі про клієнтів. Це пов'язано з розумінням того, що карантин колись закінчиться, а позитивна репутація пришвидшить процес одужання.

Можна помітити різноманітні інноваційні рішення поточної скрутної ситуації в сфері послуг, наприклад:

Нові методи оплати та доставки зараз розробляються та вивчаються в галузі. Ці інноваційні методи спрямовані на революцію в способі обміну товарами та послугами, надаючи нові можливості для ефективності та зручності транзакцій.

Розширення SMM-маркетингу та його креативних проявів, які потенційно можуть вплинути на емоційний інтелект потенційних клієнтів, є сферою зростаючого інтересу.

Сфера комунікаційних технологій, ефективність яких доведена, охоплює

цифрові технології. У світлі ринку, що постійно розвивається, для компаній стає все більш важливим використовувати інноваційні технології у взаємодії зі споживачами. Використання цих технологій сприяє збереженню поточних часток ринку з одночасним збільшенням придбання нових часток ринку.

З 1 січня 2021 року фізичним особам-підприємцям дозволено утримуватися від сплати ЄСВ на доходи фізичних осіб у разі відсутності прибутку за звітний період. Цей захід виявився корисним для підтримки сфери послуг.

Створення сприятливих умов для доступного кредитування для малих і середніх підприємств було головним завданням на початку 2020 року. З цією метою було започатковано Програму «Доступні кредити» зі ставкою кредиту 5 відсотків. Однак подальше коригування підвищило ставку до 7 відсотків, що вплинуло на малий і середній бізнес. Програма, яка спочатку була розроблена для сприяння розвитку бізнесу, змінила мету в середині 2020 року. Нова мета полягала в тому, щоб допомогти у відновленні та адаптації бізнесу у відповідь на безпрецедентні глобальні умови.

Держава запропонувала надати безвідсоткову позику суб'єктам, які були зобов'язані закритися через урядові ініціативи, наприклад «Мультиплекс», щоб вони могли витримати цей важкий період.

У світлі досвіду інших країн можна помітити, що місцеве самоврядування може служити засобом зміцнення потенціалу малих і середніх підприємств. Цього можна досягти шляхом розширення повноважень місцевих органів влади, особливо щодо впливу на ставки місцевих податків для створення сприятливого середовища для місцевого бізнесу. Наприклад, влада може розглянути можливість зменшення податкового зобов'язання власників торгових центрів мінімум на 50%, якщо вони нададуть підтримку своїм орендарям під час карантинних обмежень, про що свідчить посилення [95].

Згідно з консенсусом експертів, запровадження карантинних обмежень унаслідок пандемії Covid-19 завдало значного тиску на економіку, причому найбільшого впливу зазнали сфера послуг та торгівля непродовольчими

товарами. Справжня величина впливу цього сектора на світову економіку перевищує його пропорційний внесок у ВВП, тим самим посилюючи навантаження на сферу послуг.

З огляду на складні наслідки, які виникнуть, дуже важливо, щоб компанії, які працюють у секторі послуг, модифікували свою діяльність відповідно до нових умов глобальної торгівлі.

Незважаючи на те, що пандемія COVID-19 мала значний вплив на більшість галузей і підприємств, вона не перешкодила подальшому зростанню українського ринку експорту ІТ-послуг. У 2020 році він сягнув безпрецедентної цифри в 6,8 мільярда доларів, що є суттєвим зростанням порівняно з 1,98 мільярда доларів, зафіксованих у 2016 році. Вражаюче те, що ІТ-послуги зараз складають 37% від загального українського експорту послуг, як підтверджено [96].

ІТ-ринок України може похвалитися не лише значним обсягом експорту, але й зростаючим резервом кваліфікованих фахівців. За даними Асоціації IT Ukraine, у 2017 році в країні працювало 157,7 тис. ІТ-фахівців. У 2021 році ця цифра зросла до 285 тис., що свідчить про значне зростання робочої сили в секторі.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, значна частка ІТ-послуг, що надходять з України, а саме 50%, експортується до Сполучених Штатів Америки. Крім того, 35% цих послуг експортується до Західної Європи, яка включає Великобританію та Північні країни.

Згідно з останньою доповіддю Асоціації IT Ukraine, ВВП ІТ-сектору в Україні має потенціал досягти 14,9 мільярдів доларів США до 2025 року за базовим сценарієм із загальним річним темпом зростання 21,6%. Ці дані підтверджуються посиланням [96].

Україна стала вигідним напрямком для інвестицій, щорічні інвестиції коливаються від 300 до 700 мільйонів доларів США. Незважаючи на те, що більшість цих інвестицій спрямовано на стартапи, особливо ті, що

перебувають на початковій та передпочатковій стадіях, значні фінансові угоди також були укладені з відомими гігантами галузі, такими як GitLab, Grammarly та People.ai.

Пріоритезація цифровізації та розвиток сектору інформаційних технологій (ІТ) є одними з основних завдань нашого Міністерства. Наша мета – протягом трьох років збільшити внесок ІТ-індустрії у валовий внутрішній продукт (ВВП) України до 10%, тобто подвоїти поточну частку. Заступник міністра цифрової трансформації з питань розвитку ІТ Олександр Борняков висловив упевненість у стабільному просуванні до цієї мети [96]. Міжнародна позиція України з роками покращилася, про що свідчить підйом на 7 позицій до 64 позиції в рейтингу Doing Business 2020 Групи Світового банку.

Після оголошення Україною про нову програму фінансування з Міжнародним валютним фондом та вирішення її негайних проблем з фінансуванням Moody's Investors Service переглянуло рейтинг країни з SaaI до VZ у 2020 році. Нещодавно, у серпні 2021 року, Fitch підтвердило прогноз рейтингу В .

Згідно з нещодавно опублікованим Глобальним інноваційним індексом за 2021 рік, національна держава Україна була визнана однією з 50 найкращих економік світу з рейтингом 132. Крім того, було зазначено, що інноваційні показники країни перевищують очікування, особливо враховуючи його сучасний рівень розвитку. У категорії «Наука та технології» Індексу доброї країни Україна посіла перше місце, зайнявши 96 місце.

В українському ІТ-секторі існує великий інтерес до забезпечення безперебійних умов роботи. Щоб досягти цього, такі компанії, як SNI Software, розробляють детальні плани дій у надзвичайних ситуаціях. Ці плани зазвичай передбачають кілька сценаріїв переміщення працівників, як повідомляється в [96].

Після пандемії галузь інформаційних технологій в Україні ефективно створила інфраструктуру віддаленої роботи, забезпечивши працівникам доступ до всіх необхідних інструментів і пристроїв. Завдяки стратегіям

переміщення та запровадженню дистанційної культури ІТ-сектор продемонстрував високий ступінь стійкості до потенційних ризиків.

Протягом останніх восьми років компанії інформаційних технологій (ІТ) об'єднувалися заради спільної мети – показати Україну у вигідному світлі на світовій арені. Цифри, наведені раніше, являють собою лише проблеск значних успіхів, досягнутих до цього часу. Ціла нація разом із безліччю ІТ-компаній [96] усім серцем віддана цьому прагненню.

Попри панівну напругу та невизначеність, українська ІТ-індустрія продовжує розвиватися навіть попри пандемію. Завдяки успішному створенню інфраструктур віддаленої та гібридної роботи компанії змогли підвищити свою стійкість перед обличчям політичної та економічної нестабільності. Незважаючи на те, що майбутнє залишається невизначеним, наша галузь готова надавати послуги найвищого рівня, збільшувати експорт і об'єднуватися перед обличчям труднощів.

За даними Національного банку України, експорт комп'ютерних послуг у першому півріччі 2022 року сягнув загального обсягу 3,74 млрд доларів США, показавши значне зростання на 23% порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Цей значний сплеск доходу становить майже півмільярда в іграх, сприяючи зростанню економіки України. Крім того, податкові зобов'язання ІТ-індустрії за першу половину року оцінюються в 32,6 мільярда ігор [96], що підкреслює її значний внесок у фінансовий ландшафт країни.

Незважаючи на триваючу війну, з початку 2022 року ІТ-галузь в Україні стабільно розвивається. Галузь активно сприяє Збройним Силам України та гуманітарним ініціативам. Вона також послідовно виконувала свої податкові зобов'язання та зберегла позицію помітного гравця на світовому ринку.

Незважаючи на виклики, експортна ІТ-галузь в Україні продемонструвала надзвичайну стійкість і продовжує робити внесок в економіку країни. Однак останні дані за червень показують зниження темпів зростання порівняно з двома попередніми місяцями конфлікту. Потенційними чинниками такої тенденції можуть бути травневі зміни у валютній політиці

Національного банку України, невизначеність із запровадженням нових процедур бронювання ІТ-персоналу та їх тимчасовий виїзд за кордон. Вітчизняна ІТ-індустрія все ще має значний потенціал для зростання, але якщо критичні проблеми не будуть вирішені протягом наступних кількох тижнів, у наступних звітних періодах може спостерігатися регрес. Про це заявив виконавчий директор Асоціації Костянтин Васюк [96].

Найбільша група ІТ-підприємств в Україні, відома як Асоціація ІТ Ukraine, складається з понад 120 компаній і 82 000 ІТ-фахівців. Зі спільною метою розвитку ІТ-індустрії в Україні ця організація прагне гармонізувати цілі місцевих компаній, державних установ і глобальних партнерів. Співпрацюючи з підприємствами-учасниками, ІТ-кластерами та іншими партнерами, Асоціація ІТ Ukraine прагне захистити комерційні інтереси та зміцнити світову репутацію України як технологічного лідера [96].

Завдяки активній державній підтримці певні проблеми можна вирішити. Для досягнення цієї мети було започатковано ініціативу «Місто Дія». Законопроект (№ 4303) було внесено до Верховної Ради наприкінці 2020 року [21, с. 61]. Законопроект спрямований на суттєві зміни існуючого стану, зокрема:

Громадяни, які проживають у селищі міського типу «Дія.City», крім виконання обов'язків військової служби зобов'язані сплачувати податок на доходи фізичних осіб у розмірі 5% від загального заробітку.

Відповідно до встановлених норм, мешканці зобов'язані надавати щорічні звіти, які супроводжуються аудиторським звітом. Окрім традиційних домовленостей про працевлаштування, персоналу пропонується новий тип асоціації між роботодавцями та спеціалізованими працівниками у формі «контракту на концерт».

Активне залучення учасників проекту до «Асоціації мешканців Дія.City» вимагає щомісячного внеску від 14 до 21 долара за працівника. Незважаючи на прогресивні наміри уряду щодо створення «Дія City», власники компаній та працівники галузі виявили численні виклики та перешкоди, які можуть

завадити його стабільній роботі. Примітно, що поява певних проблем викликала занепокоєння серед компаній, зокрема щодо

Міністерство цифрових технологій, регулюючий орган із широкими повноваженнями, є основним наглядовим органом у цій галузі. Проте в умовах України посилення позицій влади в будь-якому секторі економіки часто є провісником корупції. Міністерство цифрових справ, відповідальне як за регулювання, так і за нагляд, може тлумачити певні норми широким чином. Незважаючи на це, запровадження додаткових регуляторів для ІТ-галузі, враховуючи поточні низькі зарплати чиновників, призведе лише до зростання корупційних ризиків.

Поява концертних контрактів створює судову дилему через свою новизну. Зважаючи на відсутність спеціалізованого суду «Дія.City», рішення ухвалюватимуть суди загальної юрисдикції, які звикли до держави згідно з ЦПК, ФОП та цивільно-правовими договорами. Проте місце концертних контрактів у цій системі залишається невизначеним. Ця складність ще більше посилюється такими поняттями, як «робоче місце», «тривалість робочого часу» та «тимчасова непрацездатність» працівників концертів. Цілком імовірно, що суди можуть зіткнутися з плутаниною між класичною зайнятістю та зайнятістю на концерті. Така плутанина може призвести до часткової або повної ліквідації концепції концертів на практиці з перекваліфікацією на стандартні трудові договори разом із супутніми податками та іншими навантаженнями. Крім того, обов'язкова участь усіх членів «Об'єднання мешканців» Дія.City – організації з нечіткими процедурами щодо щомісячних внесків – додає цьому питанню ще один рівень складності [32, с. 5].

Зростання попиту на ІТ-послуги в поєднанні з відносно високою оплатою праці в цьому секторі призвело до помітного та помітного зростання кількості ІТ-фахівців, які вийшли з України. Підприємствам привабливо співпрацювати з незалежними підприємцями (ІІІ), оскільки ІТ переважно базуються на проектах. ІТ-індустрія є справжнім магнітом для молодих людей, з приголомшливими 80% персоналу ІТ-компаній у віці від 18 до 32 років.

У 2021 році технічний колектив України налічував 285 тис. фахівців, з яких 80% уклали індивідуальні трудові договори з компаніями інформаційних технологій. Крім того, у сфері інформаційних технологій жінки становлять 25% усіх спеціалістів і 32% тих, хто займає керівні посади. Високий рівень освіти серед українців зумовив значний попит на їхні таланти. В освітньому індексі ООН за 2021 рік Україна посідає 47 місце зі 189 країн, розміщуючи її між Об'єднаними Арабськими Еміратами та Італією. Індекс освіти України порівнянний із західними країнами. Стереотипний український фахівець з інформаційних технологій має вищу освіту, як правило, в технічній галузі.

З точки зору освітніх кваліфікацій, параметри вказують на те, що для розгляду необхідний мінімальний рівень освіти. Крім того, середній рівень володіння англійською мовою серед цільової аудиторії оцінюється на рівні або вище 80%. Крім того, очікується, що середній досвід роботи претендентів становитиме три роки або більше.

Згідно з дослідженням Korn Ferry 2021 IT Rewards Study, ринок праці в Україні зазнає фрагментації, про що свідчить помітна різниця в оплаті праці на подібних посадах. Менеджери проектів (PM) отримують винагороду, яка дещо відрізняється залежно від місця розташування. Заробітна плата технічних спеціалістів, які працюють у столиці країни, на значні 25% перевищує середню по країні. У світлі цього регіони з нижчими рівнями заробітної плати вважаються більш привабливими для корпорацій, які прагнуть створити свою присутність.

Майбутні тенденції міжнародного ринку послуг інформаційних технологій будуть зосереджені насамперед на розвитку та інтеграції штучного інтелекту, машинного програмування, ігрового дизайну, Інтернету речей, робототехніки, оптимізації, розробки та обслуговування хмарних сервісів, модернізації ІТ-систем, а також застосування аналітики та великих даних. Крім того, рішення для електронної комерції, розваг, ігор, моніторингу здоров'я та пов'язаних зі спортом залишатимуться ключовими в галузі. Ці сфери стають все більш важливими для домогосподарств і підприємств з

різних секторів економіки. Для розвитку українського ринку вкрай необхідно використовувати досвід зарубіжних країн, які зосереджуються на оптимізації ведення бізнесу, впровадженні інноваційних рішень, забезпеченні якості товарів і послуг. Країни-лідери в цьому секторі продемонстрували, що конкурентоспроможний ринок може процвітати лише в демократичній країні, яка має чітко визначену законодавчу базу. Щоб сприяти зростанню життєздатного ринку, державна політика має прийняти комплексний підхід, який передбачає активну підтримку, участь та залучення уряду. Цей підхід також має включати інформування громадськості та адаптацію іноземного досвіду до національної економіки. Український ІТ-сектор перебуває у складній ситуації, яка потребує негайної уваги. Вищезазначені проблеми, хоча й не є вичерпними, загрожують розвитку галузі. Для протидії цим проблемам рекомендується оновити законодавство для запобігання корупції та вжити заходів для полегшення ведення бізнесу, оподаткування та бухгалтерського обліку для ІТ-компаній. Крім того, для вищих навчальних закладів мають бути створені сучасні та актуальні освітні програми, а держава має інвестувати в науку та технології, щоб створити сприятливі умови для зростання.

Стрімкість розширення сфери послуг є визначальною рисою сучасної глобальної економіки, що зумовлена лібералізацією та глобалізацією світових економічних процесів. Емпіричні дані показують, що для значної кількості країн у всьому світі сфера послуг є життєво важливим елементом їхньої економіки. Насправді послуги є критично важливим каталізатором довгострокового економічного зростання України, у деяких випадках перевершуючи важливість промисловості. Після детального вивчення структури та характеристик ринку послуг загалом і ринку ІТ-послуг зокрема було встановлено, що їх розвиток є характерною рисою як для розвинених, так і для країн, що розвиваються. Зростання українського ІТ-сектору нерозривно пов'язане з державними інвестиціями в науково-технічні інновації, технології та досягнення.

2.3. Вплив Угоди про асоціацію на структуру та динаміку міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС

Як заявили EU Neighbours East у 2020 році, Угода про асоціацію між Україною та ЄС, підписана у 2014 році, є найсміливішою угодою, яку коли-небудь розробляв ЄС з будь-яким партнером. Її характерною рисою є всеохоплюючий характер угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, кінцевою метою якої є інтеграція України в Єдиний ринок і досягнення відповідної нормативної узгодженості. ЄС також спонсорував безліч проектів допомоги Україні з метою посилення реформ, пов'язаних із зоною угоди про вільну торгівлю. Широкий обсяг зони угоди про вільну торгівлю разом із галузевим підходом ЄС до підтримки її впровадження перетворює «поглиблену» торговельну програму між ЄС та Україною на потужний інструмент для просування внутрішніх реформ в Україні [100].

Незважаючи на цей факт, ефективність «поглибленої» торговельної ініціативи Європейського Союзу часто оцінюється виключно змінами в обсягах торгівлі між залученими сторонами, проте точність таких прогнозів незначна (рис. 2.5).

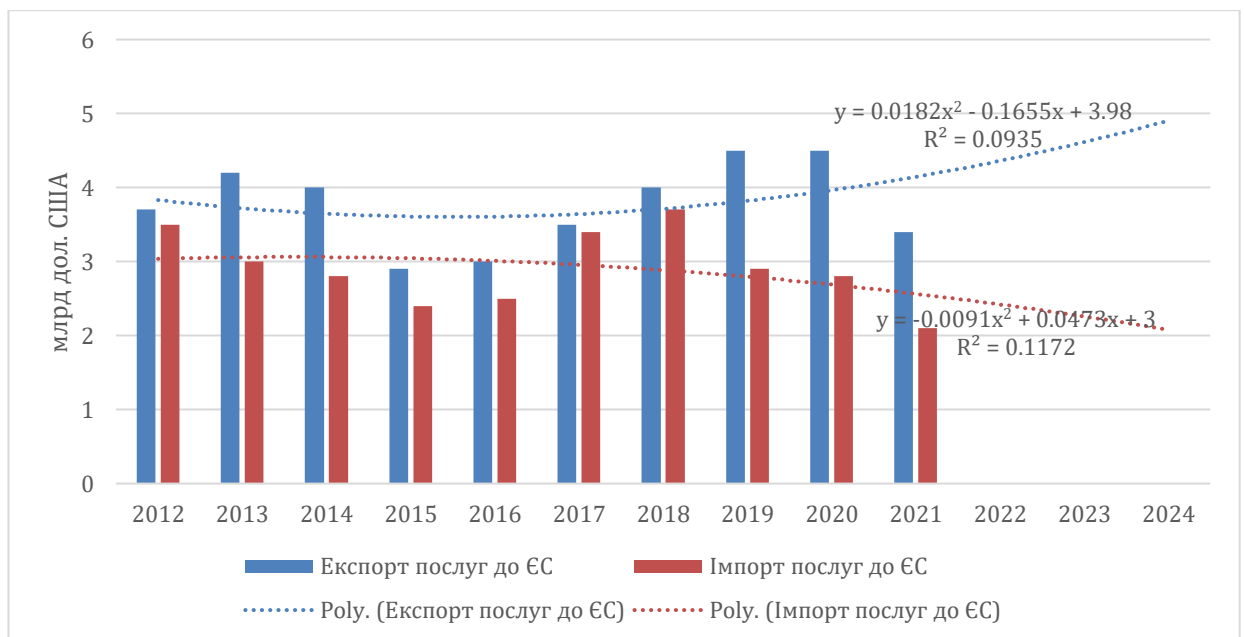

Рис. 2.5. Динаміка міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС у 2012-2024 рр. [43]

У період з 2012 по 2021 рік помітно зріс експорт послуг з України до країн Європейського Союзу, який збільшився на 744,0 мільйона доларів, або на 19,84%, якщо бути точним. Натомість імпорт послуг з країн ЄС в Україну за цей же період суттєво скоротився на 408,4 млн доларів, або на 11,22%. Станом на 2021 рік ці тенденції зберігаються.

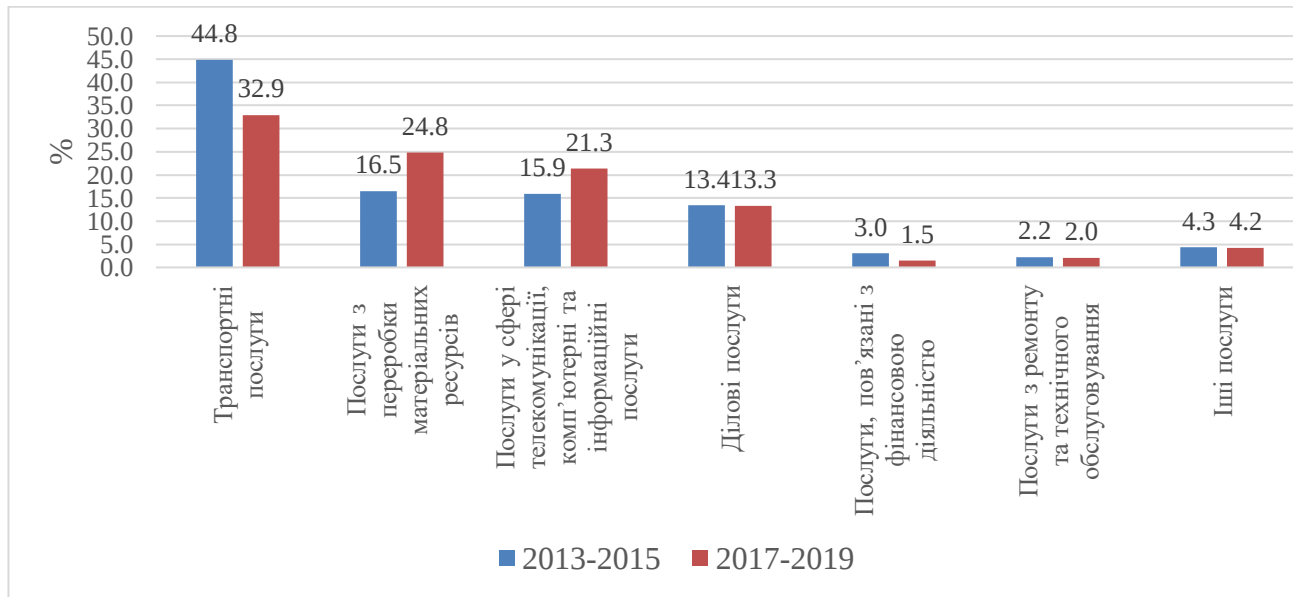

Рис. 2.6. Зміна структури експорту до ЄС у результаті підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС

У 2021 році Україна надавала послуги низці країн Європейського Союзу. Ці країни включають, але не обмежуються: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція. Важливо зазначити, що ці послуги надавалися виключно країнам ЄС.

Найбільше зростання експорту до ЄС (2013-2020) продемонстрували Комп'ютерні (+184%) та Інформаційні послуги (+510%), Послуги з переробки матеріальних ресурсів (+60%). Найбільше скорочення продемонстрували Транспортні послуги (-44%), Фінансові (-64%) та Телекомунікаційні послуги

(-55%). Детально структура експорту послуг України до ЄС показана на малюнку 2.7.

Рис. 2.7. Лідери зростання у експорті послуг з України до ЄС у 2012-2021 рр.
[34]

ЄС – ключовий ринок для експорту для експорту з України таких послуг, станом на 2021 р.:

- Автомобільні перевезення (78%);
- Послуги з переробки матеріальних ресурсів (73%);
- Комп'ютерні (46%) та Інформаційні послуги (50%);
- Телекомунікаційні (60%);
- Послуги будівництва (52%);
- Фінансові (53%);
- Професійні та консалтингові послуги (55%) [43].

Провівши оцінку реалізації програми «поглибленої» торгівлі між Україною та Європейським Союзом, наші висновки свідчать про те, що Угода про вільну торгівлю (ЗВТ) була потужним каталізатором реформ, пов'язаних

з торгівлею, у період 2014-2019 років. Ці реформи включають усунення бар'єрів у торгівлі, посилення державних закупівель і конкуренції. Однак після останніх президентських виборів темпи цих реформ суттєво знизилися через очікувані зміни у сферах транспорту, транспортної інфраструктури, поштових і кур'єрських послуг, фінансового сектору та реформування митниці. Незважаючи на ці виклики, програма «поглибленої» торгівлі вже відіграла значну роль у наближенні регуляторного простору України до норм ЄС, одночасно сприяючи балансу між економічним, екологічним і соціальним розвитком в Україні. ЗВТ є перспективним правовим механізмом для подальшої інтеграції України до Єдиного ринку ЄС. Випадок торговельних відносин між Україною та ЄС підкреслює множинність і взаємопов'язаність політичних, правових наслідків і наслідків для розвитку в результаті «поглиблених» торгових угод ЄС [100].

Мета Асоціації між Україною та ЄС, а саме зміцнення торговельно-економічних зв'язків між ЄС та Україною та інтеграція України в Єдиний ринок, безсумнівно, виконана. Проте торговельно-економічне зближення наштовхнулося на значні перешкоди. Як пояснюється в наступному розділі щодо впливу "поглибленого" програма торгівлі між ЄС та України, переорієнтація української торгівлі з ринків Росії та країн СНД на ринок ЄС призвела до значних витрат. Витрати цієї широкомасштабної переорієнтації торгівлі в поєднанні з конфліктом на Донбасі – найбільш індустріально розвиненому регіоні України – та кризою COVID-19 завадили збільшенню торгівлі між ЄС та Україною, що зрештою перешкоджає будь-якому суттєвому покращенню добробуту.

Економісти запропонували різні прогнози щодо довгострокових економічних вигод і очікуваних наслідків для добробуту від Угоди про вільну торгівлю (ЗВТ). Однак вони застерігають від переоцінки економічних вигод від лібералізації двосторонньої торгівлі з Європейським Союзом (ЄС), навіть якщо інтеграція України в єдиний ринок буде поглиблена. Крім того, очікуваний приріст добробуту від лібералізації торгівлі та інтеграції України

в Єдиний ринок є обмеженим через триваючий і складний перехід країни до ринкової економіки. Таким чином, існує консенсус серед науковців та політичних аналітиків, що прогрес у реформах, необхідних для перехідного періоду, залишається неоднозначним, з особливою увагою до сфери боротьби з корупцією [100].

Академічний та аналітичний консенсус щодо економіки України показує, що «поглиблений» порядок денний торгівлі з ЄС не став каталізатором для швидкого переходу до ринкової економіки навіть через чотири роки, коли Угоду про асоціацію України з ЄС було повністю впроваджено. Перешкоди для ринкової економіки в Україні глибоко вкорінені та мають довготривалі наслідки, включаючи корупцію, слабе верховенство права та надмірну олігархію. Вважається, що певні олігархічні фракції свідомо підривають співпрацю України з міжнародними партнерами, такими як ЄС і МВФ. Незважаючи на труднощі в процесі переходу, «поглиблений» порядок денний торгівлі забезпечив значний поштовх для кількох політик і правових процедур, необхідних для здійснення переходу.

Сучасний світ характеризується посиленням тенденцій глобалізації та інтеграції, які мають значні економічні наслідки не лише для окремих фірм, а й для цілих національних економік. Для України поглиблення регіональної економічної інтеграції призвело б до зменшення перешкод при виході на висококонкурентні європейські ринки. Таке зниження бар'єрів не лише сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських виробників, а й стане каталізатором модернізації національної економіки. Угода про асоціацію, яку Україна підписала з ЄС, зокрема закликає до зниження як тарифних, так і нетарифних обмежень, що має на меті стимулювати економічне співробітництво між країнами. Очікувані наслідки цієї угоди включають збільшення обсягів імпорту та експорту між Україною та ЄС, а також зниження нетарифних бар'єрів та митної вартості товарів. Проте українські компанії зіткнулися з певними труднощами у використанні

преференцій, наданих цією угодою, як-от необхідність сертифікації продукції та налагодження партнерства за кордоном.

Враховуючи сучасний стан глобалізації та інтеграції світової економіки, Україні, як великій європейській державі зі значним економічним потенціалом, необхідно брати активну участь у світовій спільноті. Таким чином, для України вкрай важливо визначити свою інтеграцію у світову економіку як ключову мету розвитку.

Важливим аспектом розробки Угоди про асоціацію України з ЄС є визначення ключових цілей, які мають бути досягнуті під час розробки концепції.

– Скасування імпорتنих мит на значну частину товарів, які транспортуються з України до Європейського Союзу.

– Оптимізація процесу виходу на ринок послуг як з боку попиту, так і з боку пропозиції.

– Впорядкування та прискорення процедур, пов'язаних як з експортними, так і з імпортними операціями, у поєднанні з супутнім зниженням їх загальної вартості.

– Узгодження санітарних і фітосанітарних заходів, а також технічних регламентів.

– Імплементация європейських правил щодо державних закупівель.

– Запровадження правил для визначення походження товарів.

– Посилення превентивних заходів, спрямованих на припинення незаконної діяльності у вигляді контрабанди, шахрайських операцій та інших пов'язаних правопорушень у сфері транскордонної торгівлі товарами.

Концепція сталого розвитку України, викладена в Порядку денному до 2030 року, складається з трьох фундаментальних аспектів: економічне зростання, збереження навколишнього середовища та дотримання соціальних стандартів. Угода про вільну торгівлю, укладена між Європейським Союзом та Україною, неодмінно матиме значний вплив на сталий розвиток України, як економічний, так і екологічний, а також на соціальні стандарти, яких

дотримується нація. Цей вплив переважно здійснюється через сегмент торгівлі та сталого розвитку.

Маючи власний досвід «інтеграції через право», Європейський Союз приділяє значну увагу правовому виміру інтеграції третіх країн у єдиний ринок. Завдяки «поглибленій» торговельній програмі між ЄС та Україною українське законодавство було приведено у більшу відповідність із *acquis communautaire*, таким чином забезпечивши країні необхідну правову основу для подальшого зміцнення зв'язків із Єдиним ринком. Вплив законодавства на умови ведення бізнесу та інвестицій, а також більш далекосяжні наслідки демократичних інститутів і верховенства права є темами, які викликають значний інтерес у науковому співтоваристві. Загальновизнано, що законодавчі зміни можуть мати глибокий вплив на економіку, включаючи зміни в моделях інвестування та бізнес-практиці. Крім того, вплив демократичного врядування та верховенства права виходить за межі лише економіки, оскільки може мати широкий вплив на суспільство в цілому. Ці теми продовжують привертати увагу та дослідження в науковому співтоваристві, оскільки їх важливість важко переоцінити.

Сфера кібербезпеки та інформаційної безпеки є надзвичайно важливою в сучасну технологічну епоху. Він охоплює захист критично важливих інформаційних систем, мереж і цифрових активів від несанкціонованого доступу, крадіжки та зловмисних атак. Ця сфера базується на міждисциплінарному підході, який об'єднує знання з інформатики, криптографії, управління ризиками та розробки людського фактора. Кінцевою метою кібербезпеки та інформаційної безпеки є забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності конфіденційних даних у різних середовищах, зокрема в державних установах, фінансових установах, системах охорони здоров'я та приватних корпораціях.

З метою інформування про прогрес у виконанні Угоди про асоціацію Україна-ЄС НБУ бере активну участь у різноманітних двосторонніх органах Асоціації Україна-ЄС. До них належать Комітет асоціації Україна-ЄС, Комітет

асоціації Україна-ЄС у торговельній конфігурації та Кластер 1 Підкомітету з питань економічного та іншого галузевого співробітництва Комітету асоціації Україна-ЄС. Кластер 1 фокусується на макроекономічній співпраці та управлінні державними фінансами, включаючи бюджетну політику, внутрішній контроль, зовнішній аудит, статистику, бухгалтерський облік та боротьбу з шахрайством. НБУ також за необхідності долучається до інших органів Асоціації Україна-ЄС щодо діяльності центрального банку [100].

Національний банк України (НБУ) активно займається інтеграцією фінансового ринку України в європейський фінансовий ландшафт. Для цього НБУ зосереджений на посиленні співпраці з наглядовими органами держав-членів Європейського Союзу (ЄС). Зокрема, НБУ націлений на регуляторні та наглядові сфери як банків, так і небанківських фінансових установ. Крім того, НБУ надає пріоритет зміцненню партнерства з Європейським банківським управлінням (ЕВА), Європейським управлінням страхування та професійного пенсійного забезпечення (ЕІОРА) та Європейським центральним банком (ЄЦБ).

Під час позачергової сесії Європарламенту, яка відбулася 1 березня 2022 року, президент України Володимир Зеленський звернувся до ЄС із укріпленого бункера, розташованого в Києві, в той час як російські військові ракети неупинно атакували Україну. Його проханням було надати зруйнованій війною країні ясний і безперешкодний шлях до членства в ЄС. Україна напередодні вже подала офіційну заявку до ЄС, а потім Грузія та Молдова. Європейський парламент уже ратифікував заявку України та закликав інституції ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата в ЄС відповідно до статті 49 Договору про функціонування Європейського Союзу. Надання такого статусу було б історичним і важливим жестом підтримки України в її самообороні від військової агресії Росії. Версальська декларація, яку 10 і 11 березня схвалили глави держав і урядів країн ЄС, визнає Україну "членство в "європейській сім'ї" без прямого зазначення статусу України як країни-кандидата. Незважаючи на це, Рада вже звернулася до

Європейської комісії з проханням представити свій висновок відповідно до статті 49 ДЄС.

Незважаючи на визнання та підтримку заявки України, шлях до членства в ЄС тривалий. Різні країни-члени мають застереження щодо готовності та дотримання Україною процесу підготовки до вступу, а також здатності ЄС прийняти нових членів і геополітичних наслідків подальшого розширення на схід. Крім того, економічні наслідки війни, безсумнівно, ускладняють прогрес України в процесі вступу. Оскільки російська військова техніка залишається на українській землі, передчасно обговорювати фактичне членство, що може призвести до нереалістичних очікувань і почуття розчарування в країнах-кандидатах. Тому вкрай важливо підтримувати прозорість і ясність щодо процедури вступу до ЄС, водночас надаючи конкретні та надійні стимули для реформування та поступової інтеграції до Союзу протягом тривалої та складної процедури перед вступом.

Нинішня Угода про асоціацію між Європейським Союзом та Україною в поєднанні з безпрецедентною програмою підтримки та новими формами галузевої інтеграції в кардинальних політиках ЄС, таких як цифрова та подвійна зелена трансформація, залишається оптимальним механізмом для подальшого розвитку двосторонніх відносин. Гнучка конституція угоди та необмежений потенціал вступу дозволяють ЄС та Україні орієнтуватися на нові та більш амбітні способи політичного узгодження та економічної інтеграції, адаптуючи її до умов перед вступом шляхом поступового підходу.

Висновки до другого розділу

1. Було проведено оцінку стану міжнародної торгівлі послугами. Уповільнення торгівлі послугами спостерігалось в більшій частині Європи. Експорт послуг у Німеччині та Італії збільшився на 1,1% та 1,8% відповідно, а імпорт залишився на місці (зростання на 0,4% для Німеччини та зниження на 0,8% для Італії). З іншого боку, у Великій Британії експорт послуг скоротився

на 1,3% при значному скороченні імпорту (на 11,5%). Натомість у Франції спостерігалось зростання експорту послуг на 4,9%, завдяки збільшенню надходжень від поїздок на 14,0%, тоді як імпорт зріс на 2,0%. Експорт та імпорт послуг Туреччини зросли на 22,8% та 15,1%, відповідно, завдяки стабільності пасажирських перевезень та транспортних послуг.

2. Місце України у міжнародній торгівлі послугами можна визначити, оцінивши структуру її внутрішнього експорту та імпорту за різними видами послуг. Сучасна світова економіка переживає стрімке зростання сфери послуг у зв'язку з лібералізацією та глобалізацією міжнародних економічних процесів. Завдяки аналізу ринку ІТ-послуг було встановлено, що зростання цієї галузі є звичайним явищем як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються. Примітно, що серед провідних гравців у цій галузі є США, різні країни Європи та окремі країни Азії. Це дослідження також виявило, що розвиток ІТ-сектору нерозривно пов'язаний з державними інвестиціями в науково-технічну сферу, а також у передові технології та інновації.

3. Проведено аналіз торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом (ЄС) в рамках Угоди про асоціацію. Слід зазначити, що ЄС залишається найбільшим торговельним партнером України, співпраця з яким посилюється не лише в торгівлі, а й у різних інших аспектах економіки. Поставки українських товарів до ЄС у 2021 році зросли на 43,9%, що свідчить про позитивну тенденцію. Цю тенденцію пояснюють Угодою про вільну торгівлю між Україною та ЄС, налагодженням прямих контактів між українським та європейським бізнесом, усуненням технічних бар'єрів у торгівлі та зміною системи контролю безпечності харчових продуктів. Ці та інші заходи Уряду сприяли вільному доступу української продукції на європейські ринки. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах війни, що триває, залежатиме від загального рівня економічного розвитку, фактичних результатів реформ, суттєвого зростання суспільного виробництва та розвитку експортного потенціалу, що створюватиме значний внесок у державного бюджету.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ

3.1. Вплив пандемії коронавірусу на міжнародну торгівлю послугами України

Значний вплив на світовий ринок послуг справила пандемія нової коронавірусної інфекції, оголошена ВООЗ у березні 2020 р. скоротився на 5,2 % у 2020 р., тоді як загальний обсяг експорту товарів скоротився загалом на 7,7 % [25].

Вплив обмежень, пов'язаних із розповсюдженням *COVID-19*, на торгівлю товарами та послугами відрізняється: сфера послуг постраждала серйозніше. Так, у другому кварталі 2020 р. торгівля послугами скоротилася на 30% порівняно з падінням на 23% для товарів за той самий період. У той час як обмеження призвели до скасування авіарейсів, відпусток за кордоном, харчування в ресторанах та культурних/розважальних заходів, попит на товари першої необхідності зберігався у всіх великих економіках. На відміну від товарів послуги не можна складувати, а це означає, що великі втрати доходів, швидше за все, зберігатимуться [12].

У сфері послуг найбільше постраждали галузі подорожей та транспорту. Так, витрати на міжнародні подорожі скоротилися на 81%, а витрати на транспорт на 29% у другому кварталі 2020 р. Спад у сфері транспорту був 30аналогічний спаду під час фінансової кризи 2009 р. Однак, на відміну від 2009 р., скорочення торгівлі транспортними послугами було зумовлене переважно обмеженнями на пасажирські перевезення та падінням попиту на міжнародні перевезення, а не різким скороченням вантажних перевезень [15].

Інші галузі торгівлі послугами торкнулися нерівномірно. Так, сектори, які потребують фізичної праці людей на близькій відстані, такі як будівництво, а також особисті, культурні та рекреаційні послуги, різко скоротилися. Фінансові послуги, навпаки, продовжували зростати [28].

У середньостроковій перспективі дія структурно-технологічних

факторів призведе до значних змін на ринках послуг, а саме:

- в умовах зростаючої цифровізації та розповсюдження онлайнових цифрових платформ посиляться перетікання багатьох видів послуг у віртуальну сферу, з'являться нові форми торгівлі послугами, внаслідок чого виникнуть нові завдання з обліку та регулювання такої торгівлі;
- знизиться потреба у транскордонному переміщенні фізичних осіб для надання (отримання) послуг під впливом нових технологій телеприсутності, віртуальної та доповненої реальностей, дистанційно керованої робототехніки та інших;
- прискориться процес сервісифікації промислових галузей у зв'язку із збільшенням обсягу послуг, що доповнюють промислову продукцію;
- становлення нового технологічного укладу формуватиме постійно зростаючий та диверсифікований попит на послуги у сфері інформаційних технологій та пов'язані з ними ділові та професійні послуги;
- віртуалізація та цифровізація діяльності провідних багатонаціональних корпорацій у сфері обробної промисловості, насамперед у машинобудуванні, значно посилять їхню орієнтацію на торгівлю цифровими послугами та продуктами, що продовжують або доповнюють основну діяльність, призведуть до зростання конкуренції на світовому ринку послуг за рахунок виходу на нього раніше непрофільних постачальників;
- Зміна технологій та конфігурації виробництва, поява та поширення нових бізнес-моделей можуть супроводжуватися поступовим гальмуванням транскордонної діяльності, пов'язаної з переміщенням вантажів та фізичних осіб [9].

Ситуація на світовому ринку така, що межі між виробничим сектором та сектором послуг стають дедалі більш розмитими. Твердження про те, що підвищення продуктивності у сфері послуг досягти важче, ніж у виробництві, традиційно пояснюється трудомістким характером послуг. Проте певні категорії послуг дедалі частіше здійснюються відповідно до виробничих методів, включаючи капіталомісткі та енергоємні виробничі процеси,

масштабування економіки, активне використання технологій та участь у міжнародній торгівлі.

Пандемія COVID-19 залишила світ із зростаючим відчуттям невизначеності щодо її впливу на глобальний економічний розвиток. Це призвело до значного падіння світової торгівлі, як вважають економісти Світової організації торгівлі.

У сучасній глобальній економіці сектор послуг переживає значне зростання, головним чином завдяки силам лібералізації, інтеграції та глобалізації. Динаміка експорту та імпорту товарів за часів пандемії зазнала значного падіння, що не можна сказати про експорт та імпорт послуг. На рис. 3.1 показано результати кореляційно-регресійного аналізу експорту та імпорту послуг, що дозволило зробити прогнозування на 2023-2024 рр з середньо вірогідністю.

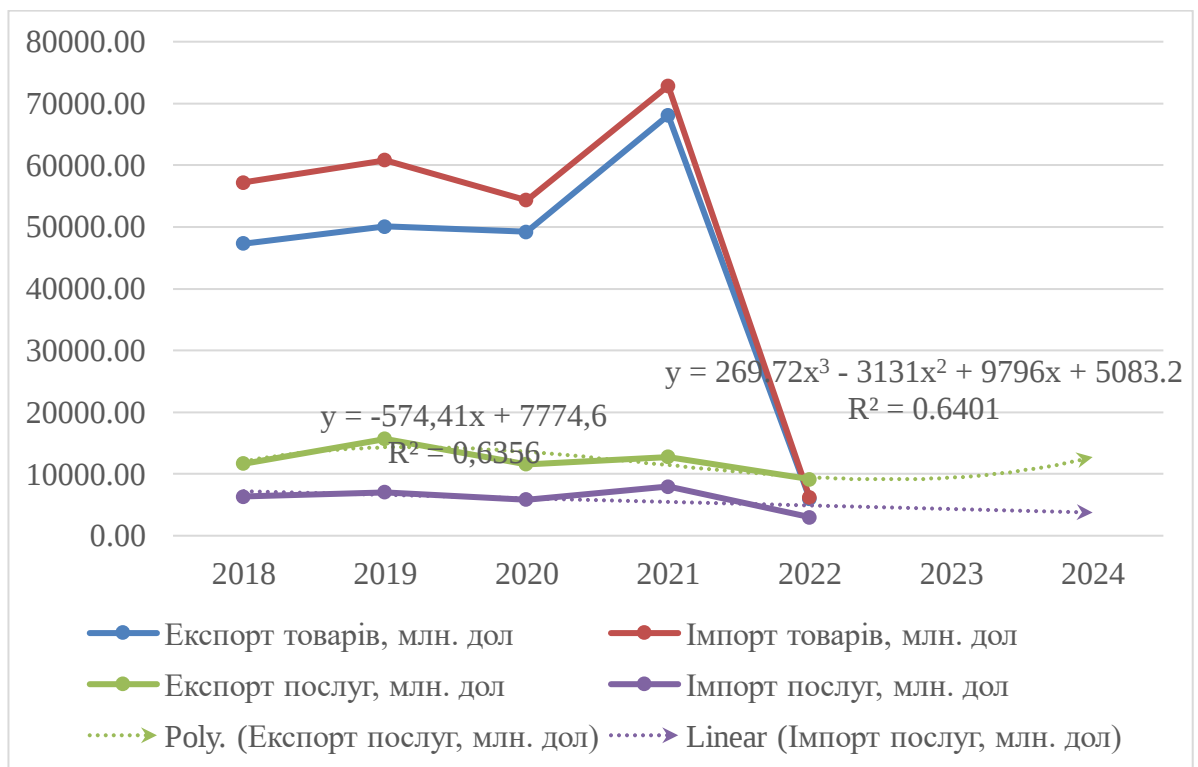

Рис. 3.1. Динаміка експорту та імпорту України в умовах пандемії COVID-19 та прогнозовані дані [34]

Будучи основною формою економічної діяльності в усьому світі, сектор послуг все більше робить внесок у торгівлю та додає вартість іншим галузям,

надаючи виробничі ресурси та встановлюючи виробничі зв'язки. Подальші дослідження в цій галузі є перспективними та вимагають дослідження. Розвиток міжнародної торгівлі послугами має вирішальне значення для економічного зростання будь-якої країни. Це життєво важлива складова світової економіки, яка є каталізатором розвитку світового виробництва, науково-технічного прогресу та всієї системи міжнародних економічних відносин. У сучасному світі сучасні інформаційні технології та тенденції глобалізації призвели до формування моделі «економіки послуг» у світовій економіці.

У 2020-2021 роках стрімке поширення пандемії коронавірусу мало величезний вплив на сталий розвиток світової економічної системи, створивши масштабну ескалацію загроз. Найбільш глибокий вплив було на річне зростання ВВП, яке впало на величезні 4,95%, і ВВП на душу населення, який знизився на 4,36%, що представляє найбільш значне падіння за останні 60 років (з 1960 по 2020) [97]. Глобальна рецесія, що наступила, була наймасштабнішою за своїми наслідками та невизначеністю. Найбільш негативно пандемія вплинула на зовнішньоекономічну діяльність, зокрема міжнародну торгівлю та інвестиції. Руйнування зовнішньоторговельних потоків між країнами призвело до значного падіння обсягів експортно-імпортних операцій (загальний обсяг світової торгівлі товарами та послугами у 2020 році скоротився на 8,3% порівняно з 2019 роком та на 12% порівняно з 2018 роком [97].), а також зменшення припливу іноземного капіталу, міграційні можливості населення, серед інших показників. У той час як економічні наслідки COVID-19 оцінені, включно з впливом на зовнішньоторговельну діяльність, повномасштабна війна між Росією та Україною, що призведе до значних руйнувань і людських жертв, матиме набагато важчі наслідки, як в Україні. і глобально, з періодом відновлення, непорівнянним з постпандемічним.

Досліджуючи економічний вплив України, стає очевидним, що їхні втрати перевищили приголомшливий трильйон доларів США, враховуючи

втрати, зазанані в наступні роки. Крім того, їхній експорт продукції скоротився на п'ятдесят відсотків, що вказує на значний удар по їхній економіці.

Після спаду в 2020 році, спричиненого пандемією COVID-19, обсяги торгівлі суттєво зросли протягом 2021 року. Однак потенціал для ще більшого зростання перешкоджали повторюваним хвилям COVID-19, які відбувалися протягом року. З точки зору експорту, у кожному глобальному регіоні спостерігалось зростання нижче середнього на 9,8%, за винятком Азії, де спостерігалось помітне зростання експорту на 13,8%. Навпаки, вище середнього зростання імпорту зафіксували Північна Америка, Південна Америка, СНД та Азія.

Згідно з останнім прогнозом, очікується, що обсяги експорту Північної Америки зростуть на 3,4% у 2022 році. Південна Америка, з іншого боку, очікує невелике зниження експорту з прогнозом на -0,3%. Очікується, що в Європі експорт зросте на 2,9%, а в СНД – на 4,9%. Очікується, що експорт з Африки збільшиться на 1,4%, Близького Сходу – на 11,0%, а Азії – на 2,0%. Очікується, що імпорт також зросте: у Північній Америці прогнозується зростання на 3,9%, у Південній Америці – на 4,8%, а в Європі – на 3,7%. Навпаки, прогнозується зниження імпорту в СНД на -12,0%, в Африці – на 2,5%, на Близькому Сході – на 11,7%, в Азії – на 2,0%. Очікується, що обсяги експорту та імпорту в НРС у 2022 році зростуть на 3,5% та 6,6% відповідно. Прогнози були переглянуті, і прогнози на 2023 рік були переглянуті в бік зменшення для всіх регіонів, крім Близького Сходу. У короткостроковій перспективі очікується зростання торговельних витрат через санкції, експортні обмеження, зростання вартості енергоносіїв і збої в транспортуванні внаслідок пандемії COVID-19. [100]

В економіці України процеси цифровізації стали вирішальним чинником її розвитку в різних галузях, у тому числі в міжнародній торгівлі послугами. Триваюча пандемія COVID-19 пришвидшила впровадження цих процесів, оскільки створює ризики для компаній у всьому світі. Традиційний підхід паперових процедур торгівлі призвів до труднощів у здійсненні міжнародних

ділових операцій у період карантину. Враховуючи потенційно тривалу тривалість пандемії та її невизначене майбутнє, необхідно терміново запровадити цифрову торговельну діяльність, особливо для мікро-, малих та середніх підприємств (ММСП), які найбільше постраждали від поточної кризи. ММСП відіграють значну роль у глобальному постачанні товарів і послуг, представляючи 95% підприємств у всьому світі та сприяючи до 60% робочих місць. Таким чином, цифровізація ММСП є вирішальним кроком до забезпечення їх виживання та безперервності в умовах пандемії.

Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2015–2020 роках разом із лібералізацією взаємного доступу до ринків та створенням зони вільної торгівлі не призвела до істотного поштовху технологічного прогресу української економіки, оскільки виявлено реальною практикою. Крім того, ЗВТ не змогла стати системним чинником удосконалення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема щодо зміцнення структури експорту, збільшення частки експорту високотехнологічної продукції та продукції з високою доданою вартістю, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на світовому ринку.

Аналізуючи ступінь інтеграції з Європейським Союзом протягом досліджуваних років, видно, що найвищого рівня інтеграції досяг Західний регіон України, зокрема Львів, Закарпаття, Івано-Франківськ, Тернопіль та Чернівці. Подібним чином Одеська область, яка виділяється високою часткою експорту послуг до ЄС, входить до першої десятки регіонів за цим показником.

Останній звіт про міграцію та розвиток показує, що грошові перекази, спрямовані в Україну, за прогнозами, зростуть більш ніж на двадцять відсотків у 2022 році, тоді як очікується, що грошові перекази, призначені до кількох держав Центральної Азії, які сильно залежать від Росії, скоротяться. У ширшому контексті очікується, що потоки грошових переказів, спрямовані до регіону Європи та Центральної Азії, зазнають помірного спаду в наступному році, про що свідчить числове значення сто.

Вторгнення Росії в Україну цього року призвело до гуманітарної кризи величезних масштабів із масовим відтоком біженців та мігрантів. Ця агресія також сприяла зростанню небезпек, з якими стикається світова економіка, яка вже бореться з COVID-19. Внаслідок скорочення потоку грошових переказів відбувся прямий вплив на економіку, тоді як зростання цін на продовольство, паливо та добрива опосередковано сприяло ризику відсутності продовольчої безпеки та бідності в багатьох слаборозвинених країнах.

Під час пандемії COVID-19 у 2020-2021 роках кількість осіб, які мігрують між країнами, різко скоротилася. Однак з українською кризою парадигма змінилася. Очікується, що з урахуванням тих, хто втікає з України, загальна кількість мігрантів і біженців до 2022 року досягне приблизно 286 мільйонів.

Нинішній стан справ в Україні вказує на те, що є куди покращуватись щодо експорту до Європейського Союзу. Зокрема, Україні ще належить повністю використати свої можливості експорту різних послуг до ЄС. До них належать послуги з обробки матеріальних ресурсів, послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не підпадають під інші категорії, транспортні послуги, послуги, пов'язані з подорожами, послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, ділові послуги, послуги для фізичних осіб, а також культурно-оздоровчі послуги. Аналіз показує, що темпи зростання експорту цих послуг з України до ЄС нижчі за темпи зростання загального імпорту цих послуг до ЄС за роки з 2013 по 2019 роки.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС надає незалежним професіоналам можливість запропонувати свій досвід у шести окремих секторах: юридичні, архітектурні, інженерні, комп'ютерні послуги, послуги консультування з питань управління та послуги перекладу. Однак, щоб скористатися цим положенням, необхідно виконати спеціальні вимоги, викладені в статті 102 і Додатках XVI-C і XVI-F.

Ці умови передбачають, що послуги можуть надаватися лише на тимчасовій, самозайнятій основі, а договір про надання послуг має бути укладений на максимальний період 12 місяців. Крім того, професіонали

повинні мати досвід роботи у своїй галузі не менше 6 років, серед інших обов'язкових умов.

Відповідно до положень, викладених у Додатках XVI-C та XVI-F, держави-члени Європейського Союзу вдалися до значної кількості застережень щодо умов в'їзду та тривалості перебування українських фізичних осіб, які надають свої послуги в окремих секторах. , як-от постачальники договірних послуг і незалежні професіонали. Ці застереження включають, але не обмежуються вимогою підтвердження економічної необхідності та вимогою щодо житла. Навпаки, застереження в Україні відносно обмежені за обсягом і зосереджені насамперед на сферах досліджень і розробок разом із розважальними послугами.

У сфері торгівлі Угода регулює важливе питання ліцензування послуг, як зазначено в статтях 104-105. Крім того, Угода містить положення щодо взаємного визнання професійних кваліфікацій, якими володіють постачальники послуг, як зазначено в статті 106. Зокрема, практика ліцензування повинна ґрунтуватися на об'єктивних, зрозумілих і неупереджених критеріях. Крім того, взаємне визнання кваліфікацій, вимог і ліцензій залежить від задовільного рівня відповідності нормативних актів кожної сторони щодо видачі дозволів, ліцензування та сертифікації постачальників послуг.

У той час як політики часто витрачають надмірну кількість часу на вихваляння виробництва та торгівлі товарами, більшість того, що насправді продається у світі, складається з послуг. Незважаючи на важливість торгівлі послугами світової економіки, витрати на участь у торгівлі послугами залишаються високими. Фактично, у звіті Світової організації торгівлі за 2021 р. було встановлено, що вартість торгівлі послугами вдвічі вища, ніж вартість торгівлі товарами. Це пов'язано з тим, що деякі бар'єри для торгівлі послугами часто є «негласними» заходами, такими як урядові правила та положення, які можуть стати серйозними перешкодами для торгівлі.

В Україні ступінь участі в експортній діяльності або експортної орієнтації різниться в різних секторах послуг. Участь у такій діяльності дозволяє підприємствам виходити на міжнародні ринки, допомагає впроваджувати міжнародні стандарти, інновації та маркетингові стратегії. Крім того, це є доказом їх конкурентоспроможності на світових ринках. Наш аналіз показує, що сектор інформації та телекомунікацій є одним із найбільш експортоорієнтованих серед секторів послуг, які ми розглянули. Крім того, варто згадати сектори вантажного автомобільного транспорту, поштових і кур'єрських послуг і професійної науки.

3.2. Перспективи розвитку міжнародної торгівлі послугами України в умовах війни та післявоєнного відновлення

Наслідки війни в Україні вийшли за межі національного інтересу. Також негативно постраждали міжнародні платіжні механізми, що мало значний вплив на транскордонні потоки грошових переказів з Росії до країн Центральної Азії. Ці країни значною мірою покладаються на фінансову підтримку Росії, що робить наслідки цього зриву особливо серйозними. Виключення Росії з платіжної системи SWIFT лише посилило націоналістичний вимір цієї триваючої фінансової кризи.

Оскільки міжнародні платіжні системи в осяжному майбутньому стануть багатополярними, забезпечення їх безпеки є надзвичайно важливим. Важливо зазначити, що збереження розрізнених платіжних систем або просування подальшої фрагментації існуючих може перешкодити просуванню сумісності платіжних систем і стримування непомірних комісій за грошові перекази. Тому вкрай важливо прийняти більш узгоджений та інтегрований підхід до безпеки міжнародних платіжних систем, щоб забезпечити їх безперебійне функціонування в динамічному глобальному економічному ландшафті.

Потенційний економічний вплив зниження комісії за грошові перекази навіть лише на 2 відсоткові пункти є приголомшливим, з прогнозованою

економією 12 мільярдів доларів для міжнародних мігрантів із країн із низьким і середнім рівнем доходу. Одним із багатообіцяючих шляхів досягнення цієї мети є впровадження пропорційних і спрощених процедур боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (ПВК/ФТ) для транзакцій невеликих грошових переказів.

Постійне доброзичливе ставлення до біженців та мігрантів з України дає унікальну можливість для розробки та тестування програм, які покращують їхній доступ до роботи та соціальних послуг у приймаючих країнах. Пандемія COVID-19 і війна в Україні підкреслили критичну потребу в частих і своєчасних даних про потоки грошових переказів. Щоб задовольнити цю потребу, у квітні 2022 року Світовий банк у партнерстві з KNOMAD та відповідними країнами створив Міжнародну робочу групу, яка зосереджена на покращенні даних про потоки грошових переказів. Ця ініціатива узгоджується з першою метою Глобального договору про міграцію.

Хоча війна, безсумнівно, є значним чинником, який створює тягар для світової торгівлі, це не єдина проблема на даний момент. Зусилля Китаю щодо стримування поширення COVID-19 шляхом запровадження суворих карантинних заходів призвели до подальших збоїв у морській торгівлі. Це відбувається саме тоді, коли ланцюжок постачання почав дещо послаблювати тиск, який він відчував. Як наслідок, може відновитися дефіцит виробничих ресурсів, збільшитися ймовірність інфляційних тенденцій.

Війна в Україні, безсумнівно, призвела до величезної кількості людських страждань і страждань, але його наслідки виходять далеко за межі цього. Світова економіка серйозно постраждала від цієї кризи, і її наслідки будуть відчутні в усьому світі, особливо в країнах, що розвиваються, де витрати на продукти харчування становлять значну частину витрат домогосподарств. Оскільки поставки зменшуються, а ціни на продовольство зростають, збідніле населення може бути змушене відмовитися від основних засобів до існування. Це неприйнятний результат. Натомість ми повинні продовжувати наші

зусилля для подолання кризи та її наслідків. Зараз не час для відходу, а час для дій і співпраці.

Для того, щоб забезпечити постійний і справедливий доступ до необхідних ресурсів, вкрай важливо сприяти торгівлі в більших масштабах. Будь-які спроби обмежити потік торгівлі негативно вплинуть на процвітання домогосподарств і комерційних підприємств, а також ускладнять побудову тривалого економічного відродження після пандемії COVID-19.

Таблиця 3.1

Коефіцієнти кореляції між ВВП та експортом товарів та послуг

	ВВП, млрд дол. США	Експорт товарів, млн дол. США	Експорт послуг, млн дол. США	Коефіцієнт множинної кореляції
ВВП, млрд дол. США	1	0,73468831	0,6326736	0,80001697
Експорт товарів, млн дол. США	0,73468831	1	0,48400686	
Експорт послуг, млн дол. США	0,6326736	0,48400686	1	

Таблиця складена автором.

Також кореляційно-регресійний аналіз дозволив вивести рівняння залежності ВВП від експорту послуг ($R^2 = 0,6166$).

$$\text{ВВП} = 1,4473 \cdot \text{Експорт_послуг} + 137,2 \quad (3.1)$$

Через брак надійної інформації щодо фінансових наслідків війни в Україні економістам Світової організації торгівлі (СОТ) довелося покладатися на використання моделей, щоб робити обґрунтовані припущення щодо зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) у 2022 році та 2023. Нинішні наближення, які враховують комплексну модель глобальної торгівлі СОТ, охоплюють:

- Війну, що триває в Україні, безпосередньо вплинув на регіон, помітними наслідками якого є руйнування основної інфраструктури та помітне зростання витрат на торгівлю.
- Вплив санкцій на Росію, зокрема щодо перешкоджання розрахунковій системі SWIFT, яку використовують російські банки, викликав пильний інтерес.
- Зниження сукупного попиту, яке спостерігається в усьому світі, можна пояснити ескалацією невизначеності та зниженням рівня довіри серед компаній і споживачів за межами національних кордонів.

Виходячи з даних умов, прогнозується, що глобальний валовий внутрішній продукт (ВВП) за ринковими обмінними курсами у 2022 році зросте на 2,8%. Ця цифра є зниженням на 1,3% у порівнянні з попереднім прогнозом у 4,1%. Проте, очікується, що це покращиться з прогнозованими темпами зростання в 3,2% у 2023 році. Ця цифра відносно близька до середнього темпу зростання в 3,0%, який спостерігався між 2010 і 2019 роками. Тим часом виробництво в Співдружності Незалежних Держав (СНД) у регіоні, за винятком України, прогнозується значне падіння на 7,9%. Відповідно, очікується скорочення імпорту області на 12,0% [100].

Вторгнення Росії в Україну, мабуть, найзначніша безпекова криза в Європі за останній час, призвело до запровадження нових заходів безпеки та оборони, а також нової політики розширення Європейського Союзу. Крім того, це спонукало до переоцінки зовнішньої діяльності Європейського Союзу, тим самим створюючи нові виклики як для держав-членів, так і для керівного органу Брюсселя.

Назріваюча загроза війни після вторгнення Росії в Україну призвела до того, що Європейський Союз (ЄС) проявив дивовижне почуття солідарності та рішучості у своїй реакції. Кризова група у своєму останньому звіті про конфлікт заявила, що ЄС разом з іншими західними прихильниками України відіграв вирішальну роль у тому, щоб дати країні змогу протистояти вторгненню та збільшити витрати для Росії. Це також допомогло зберегти

канали зв'язку та мінімізувати ймовірність прямого зіткнення з Москвою. ЄС повинен продовжувати свої зусилля для досягнення цієї мети.

Припинення бойових дій в Україні та ефективне управління загрозою, яку поточний конфлікт представляє безпеці Європи в цілому – як зазначено Кризовою групою – мають і надалі залишатися в центрі уваги Європейського Союзу. Ця тривала війна також спонукає до значних змін у зовнішній політиці ЄС, оскільки ЄС змушений звикнути до нових геополітичних обставин.

Наслідки війни призвели до суттєвих змін у підході Європейського Союзу. Після російського вторгнення 24 лютого ЄС негайно виділив 450 мільйонів євро на закупівлю зброї для України на додаток до 50 мільйонів євро незаконної допомоги. Згодом Європейська Рада збільшила цю початкову обіцянку вдвічі, таким чином збільшивши загальну військову підтримку, надану Україні, до понад 1 мільярда євро. Щоб оптимізувати виплату допомоги через Європейський фонд миру (EPF), оборонні структури ЄС взяли на себе нову відповідальність за ретельний розгляд українських звернень і гарантування ефективного використання допомоги.

Після вторгнення в Україну час для розробки ефективної стратегії запровадження санкцій проти Росії був обмежений. Проте нинішній стан війни вимагає, щоб ЄС вжив усіх необхідних заходів для сприяння мирному врегулюванню. Найчастіше санкції провалюються через небажання знімати обмеження до виконання всіх вимог. Тому для Європейського Союзу та союзників по НАТО вкрай важливо досягти консенсусу щодо умов, які мають бути виконані для скасування деяких санкцій, які спрямовані на стримування економіки Росії. Замість того, щоб використовувати санкції виключно як заходи покарання, для ЄС було б корисніше пояснити, що певні санкції можуть бути скасовані, якщо Росія зробить кроки для припинення війни, наприклад підтверджене виведення своїх військ з України. Поки Рада ЄС розглядає впровадження додаткових санкцій у відповідь на докази військових злочинів, скоєних Росією в Бучі та інших містах, дипломати в ЄС повинні

ретельно зважити ефективність нових санкцій проти потенціалу подальшої ескалації конфлікту.

У сфері зовнішньої політики ЄС часто критикували за брак рішучості та послідовності. Ця проблема є особливо гострою в періоди підвищеної напруги та невизначеності перед кризою. Проте нещодавня реакція Європейського Союзу на війну в Україні дає ЄС можливість утвердити свій вплив у сферах зовнішніх відносин, безпеки та оборони. Щоб скористатися цим потенціалом, ЄС має усунути вищезазначений недолік, вирішуючи складні складності, які супроводжують таку роль. Щоб досягти цього, вкрай необхідно, щоб ЄС підійшов до цього завдання з таким же ступенем рішучості та єдності, які він продемонстрував після початку російського вторгнення.

3.3. Шляхи удосконалення міжнародної торгівлі послугами України

Із загостренням глобальної конкуренції та розширенням міжнародного поділу праці національним економікам необхідно ефективно залучатися до глобальних торгових потоків. За таких обставин традиційні підходи до зовнішньоторговельної політики не задовольняють геополітичні потреби країн, оскільки, як правило, містять лише стандартні механізми регулювання експортно-імпортних операцій. Цей виклик особливо актуальний для більш розвинутих країн, для яких гонка за домінуюче становище в міжнародних справах є надзвичайно конкурентною. Крім того, цифрова революція та зрушення до сталого розвитку вимагають адаптації політики зовнішньої торгівлі.

Торговельні відносини з Європейським Союзом є додатковим кроком для України на шляху приєднання до Європейського Союзу, а також відкривають можливості для відкриття нових ринків. Запровадження вільної торгівлі надасть Україні численні переваги, зокрема можливість розширювати свій експорт за рахунок виходу на нові ринки та конкурувати на рівних з іншими країнами. Крім того, встановлення торговельних відносин з ЄС сприятиме

передачі нових технологічних та інноваційних рішень з країн ЄС, а також зменшить нетарифні бар'єри в торгівлі. Покращивши доступ до якісного імпортного обладнання, насіння та засобів захисту рослин, Україна зможе підвищити якість своєї продукції та зберегти свій суверенітет у реалізації зовнішньоекономічної політики.

Зовнішня торгівля є невід'ємним елементом економіки України. Крім того, розвиток зовнішньоекономічної сфери є одним із ключових факторів конкурентоспроможності національної економіки в контексті посилення інтеграційних процесів. Слід зазначити, що експорт відіграє вирішальну роль в економіці. Його внесок у ВВП України коливається, але в різні роки становить близько 50%. Важливо визнати, що значна частина імпортних комплектуючих є частиною українського експорту. Таким чином, імпорт також відіграє значну роль у діяльності багатьох підприємств. Останнім часом зовнішня торгівля зазнала значних змін, що призвело до багатовекторного впливу на економіку нашої країни. Наприклад, угода про вільну торгівлю з Європейським Союзом сприяла посиленню інтеграції українських експортерів та імпортерів у світові торгові потоки та європейські виробничі мережі. Не можна ігнорувати значення Європейського Союзу як великої економіки в усьому світі. Вісімдесят країн вважають її своїм головним торговельним партнером, значна кількість у порівнянні зі Сполученими Штатами, які займають перше місце приблизно в двадцяти країнах. Європейський Союз бере участь у інтенсивному обміні товарами з країнами, що розвиваються, перевершуючи сумарний імпорт Сполучених Штатів, Канади, Японії та Китаю. Крім того, ЄС зацікавлений у створенні гармонійного та стабільного середовища, яке сприятиме його процвітанню.

Зовнішня торгівля є впливовим інструментом розвитку в Європейському Союзі. Він служить каталізатором економічного зростання та конкурентоспроможності в Європі, водночас зміцнюючи внутрішній ринок і підкреслюючи силу її зовнішньої політики. Завдяки режиму відкритої торгівлі ЄС став провідним торговцем сільськогосподарськими та промисловими

товарами та послугами, домінуючи на світовому ринку як в експорті, так і в імпорті міжнародних інвестицій. Цьому успіху сприяє скоординований підхід держав-членів, який зміцнює позиції ЄС як визначного гравця на світовому економічному ландшафті. Глибокі та швидкі зміни в глобальному економічному просторі зумовлюють необхідність гнучкої та актуальної зовнішньоторговельної політики, яка узгоджується з геополітичними інтересами країни, щоб адекватно протистояти цим викликам.

Період війни в Україні був відзначений величезною кількістю людських смертей, значним переміщенням людей як у межах країни, так і за її межами, значним збитком інфраструктури та житлових районів, а також постійним валютним і ціновим дисбалансом. Наразі значна кількість фахівців погоджується з думкою, що поступове усунення російської окупації в Україні призведе до зниження реального валового внутрішнього продукту приблизно на третину до кінця року порівняно з попереднім роком. Сьогоднішній стан митної політики України має велике значення, оскільки вона має далекосяжний вплив на розвиток усіх галузей економіки країни. Для України ефективне впровадження та реалізація митної політики є передумовою покращення стану митної та податкової системи, що матиме значний вплив на соціально-економічне зростання країни. Сучасна епоха характеризується змінним станом, що позначається політичною нестабільністю, конфліктом у східному регіоні країни, несприятливим торговим балансом, зростанням дефіциту зведеного бюджету України та зміною пріоритетів митної політики. внаслідок трансформації міжнародної торгівлі. За нашими оцінками, Україна не повністю використовує наявні можливості для нарощення експорту до ЄС: Послуг з переробки матеріальних ресурсів, Послуг з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій, Транспортних послуг, Послуг, пов'язаних з подорожами, Послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, Ділових послуг та Послуг приватним особам, культурні та рекреаційні послуги. Темпи зростання експорту цих послуг з України до ЄС було меншим за темпи зростання загального імпорту цих послуг до ЄС

протягом 2013-2019 років. За результатами першого етапу дослідження ми визначили перелік п'яти секторів послуг, які є важливими для функціонування ПВЗВТ та перспективними для подальшого нарощування експорту в ЄС, а також відіграють важливу роль для української економіки. При визначенні переліку пріоритетних секторів для аналізу ми також враховували результати опитування українського бізнесу щодо їхніх очікувань і пропозицій до оновлення Угоди про асоціацію з ЄС, а також рекомендації Офісу Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Офісу з координації європейської та євроатлантичної інтеграції (рис. 3.1).

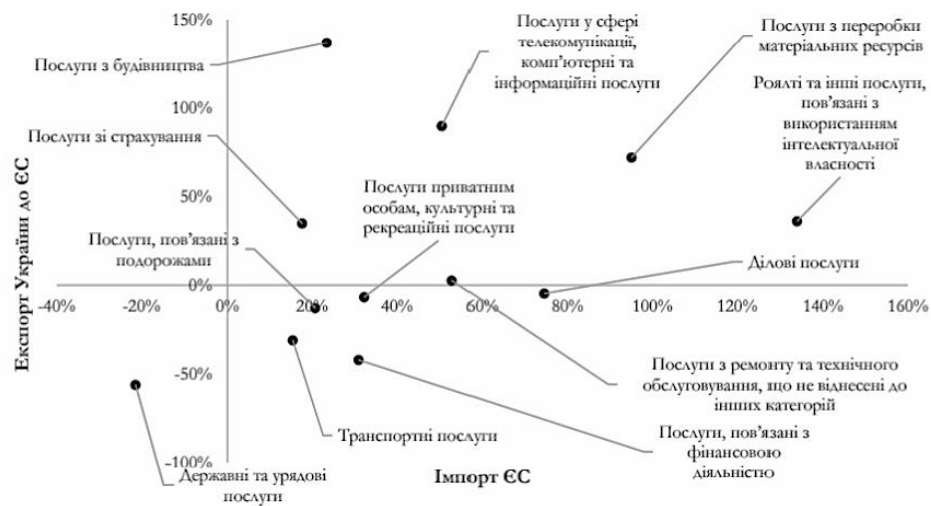

Рис. 3.1. Перспективи зростання експорту послуг України в умовах Асоціації України з ЄС (складена автором за матеріалами [56])

Важливо визнати, що зниження ВВП може відбуватися як у реальному, так і в номінальному вираженні. Це пов'язано з тим, що якщо темпи інфляції нижчі за темпи падіння реального ВВП, то будь-які номінальні втрати доданої вартості не можуть бути компенсовані через дефлятор. Таким чином, при аналізі економічних коливань необхідно враховувати як реальний, так і номінальний ВВП.

Безперечно, очікується суттєве скорочення показників зовнішньої торгівлі. За нашими спостереженнями, експорт товарів скоротиться приблизно на 20-25%, а імпорту – на 15-20%, що призведе до критичного торговельного

дефіциту. Зменшення експорту зумовлене насамперед руйнуванням промислового потенціалу, зокрема Харківської, Донецької та Миколаївської областей, до складу якого входить найважливіший металургійний сектор. Незважаючи на випадкові послаблення або блокування, вплив на торгівлю залишатиметься значним.

У сфері світової торгівлі в першій половині року спостерігалось зниження як імпорту, так і експорту товарів і послуг. Це падіння обсягів призвело до зловісного дефіциту зовнішньої торгівлі, який може перевищувати 10% ВВП. Проте зростання дефіциту зовнішньої торгівлі, яким би значним воно не було, не є єдиним чинником зростання показника ВВП у доларовому еквіваленті. Таке зростання зумовлене також значним скороченням самого ВВП. Варто зазначити, що баланс поточного рахунку ще може продемонструвати значно позитивний результат завдяки значній допомозі та грантам, запропонованим міжнародними партнерами. Ці надходження, сума яких, як очікується, перевищить розмір дефіциту зовнішньої торгівлі, не лише сприятимуть збалансованості макроекономіки, а й слугуватимуть маяком надії у неспокійні часи [98].

Найближчі перспективи розвитку світового ринку послуг ґрунтуються насамперед на пом'якшенні або повному знятті обмежень, спричинених пандемією. Світовий ринок послуг перебуває у шляху відновлення, як та інші сектори світової економіки.

Серед найперспективніших напрямів розвитку світового ринку послуг можна назвати такі:

- встановлення нових та розширення існуючих зв'язків у сфері торгівлі послугами між державами, а також об'єднаннями держав;
- збільшення загальної кількості укладених контрактів у сфері торгівлі послугами;
- вдосконалення процесів культурного обміну між країнами та народами у процесі міжнародного обміну послугами;
- розвиток торгівлі технологічними та інтелектуальними

послугами;

- підвищення рівня життя населення окремих країн та регіонів за рахунок надання соціальних послуг;
- вдосконалення глобальних логістичних ланцюжків;
- торгівля послугами, пов'язаними із задоволенням потреб фізичних осіб;
- розвиток світової туристичної галузі та збільшення обсягів туристичних послуг, що надаються різними країнами.

Загрозу розвитку світового ринку послуг становить загострення міжнародних відносин, а також можливість повернення до пікових показників зараження коронавірусною інфекцією, що в результаті може спричинити введення нових обмежувальних заходів.

Для оптимізації переваг угоди про вільну торгівлю з ЄС Україна повинна прискорити імплементацію Угоди про асоціацію. Будь-які затримки в цьому процесі лише обмежать потенціал зони вільної торгівлі з ЄС, що призведе до нестачі інвестицій і загальмує економічне зростання. Для вирішення цього питання Україна повинна зосередитися на залученні інвестицій як в агросектор, так і в переробну промисловість. Це зменшить залежність країни від сировини для експорту. Важливим аспектом виконання Угоди про асоціацію є також виконання технічних вимог до послуг. Україна має зробити пріоритетом свою інтеграцію в єдиний цифровий ринок ЄС для зростання економіки. Розвиток електронного урядування та електронних послуг, а також гармонізація законодавства є важливими кроками в цьому напрямку. Крім того, Україна повинна прагнути інтегруватися в глобальні ланцюжки доданої вартості, щоб стимулювати зовнішньоекономічну діяльність, подолати накопичені соціально-економічні проблеми та відійти від експорту сировини.

Доцільно враховувати, що масштабні бойові дії, які зараз відбуваються в межах України, становлять значний виклик для прогнозування. Це пов'язано з тим, що промислові об'єкти щодня руйнуються, сільськогосподарські поля або заміновані, або перебувають під домінуванням зовнішніх сил, а людський

фактор також знаходиться під загрозою через наплив біженців. Вплив цих подій виходить за межі кордонів і має далекосяжні наслідки для глобальних ланцюгів постачання та продовольчої безпеки. Отже, будь-які пропозиції чи рекомендації, висунуті з цього приводу, залежать від швидкого припинення бойових дій на українській землі.

Нація України зараз стикається з безліччю складних перешкод. Однак важливо зазначити, що наявність цих перешкод не повинна служити виправданням для песимізму. Тривалий час Україна перебувала на роздоріжжі цивілізаційного рішення: стати на євроатлантичний чи євразійський (проросійський) шлях прогресу. На даний момент наше рішення є рішучим, і вкрай необхідно, щоб Україна скористалася цією можливістю, щоб утвердитися як економічно сприятлива країна для євроатлантичних країн. Перемога України у війні та подальша реалізація плану швидкого соціально-економічного відновлення мають значення не лише для нашої нації, але й для стратегічного просування людського розвитку, що ґрунтується на демократичних принципах і гуманітарних цінностях.

На основі детального аналізу динаміки та структури двосторонньої торгівлі послугами між Україною та ЄС під час дії Асоціації з ЄС, а також динаміки попиту на різні види послуг на ринку ЄС та виробничого та експортного потенціалу українського сектору послуг ми визначили п'ять пріоритетних секторів. Для них ми провели більш детальний аналіз основних бар'єрів, що обмежують вітчизняний експорт відповідних послуг на ринок ЄС, а також можливостей подальшої лібералізації торгівлі з ЄС.

За нашими оцінками, ці сектори є перспективними для подальшого нарощування експорту з України в країни ЄС, вони відіграють важливу роль для української економіки й на ці послуги існує зростаючий попит в ЄС.

При визначенні переліку пріоритетних секторів для аналізу ми також враховували результати опитування українського бізнесу щодо їхніх очікувань і пропозицій до оновлення Угоди про асоціацію з ЄС, а також рекомендації Офісу Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та

євроатлантичної інтеграції та Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції.

Наші пропозиції щодо переліку пріоритетних секторів:

- Послуги автомобільного транспорту, зокрема, міжнародні автомобільні перевезення вантажів (Україна не повністю використовує торговельний потенціал для цих послуг).

- Комп'ютерні послуги (ключовий вид послуг для українського експорту до ЄС).

- Послуги залізничного транспорту, зокрема, міжнародні залізничні перевезення вантажів (Україна не повністю використовує торговельний потенціал для цих послуг).

- Поштові та кур'єрські послуги (Угодою про асоціацію передбачений режим внутрішнього ринку)

Послуги міжнародного морського транспорту (Україна не повністю використовує торговельний потенціал для цих послуг, Угодою про асоціацію передбачений режим внутрішнього ринку).

Політичні, фінансові та економічні негаразди в Україні, спричинені війною та пандемією COVID-19, призвели до зниження ефективності митної політики держави. Тому вкрай необхідно доповнити існуючі підходи до реалізації митної політики. Для забезпечення фінансової стабільності нації та покращення ситуації. Серед першочергових цілей – стабілізація нинішньої ситуації в країні.

Висновки до третього розділу

Отже, щодо перспектив розвитку міжнародної торгівлі послугами України в умовах війни та післявоєнного відновлення можна зробити такі висновки:

1. Загальновідомий вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю послугами, що несе з собою як загрози, так і можливості для України. Важливо зазначити, що зовнішня торгівля України залишається незбалансованою, і це

явище створює значні проблеми для вітчизняної економіки. Незбалансована торгівля, прикладом якої є надмірний імпорт, свідчить про відсутність внутрішнього виробництва, здатного задовольнити потреби населення, та призводить до збільшення бюджетних витрат на придбання таких товарів. Тенденція розвитку зовнішньої торгівлі ще більше підкреслює зниження зовнішньоторговельного балансу, погіршення структури експорту та посилення залежності від імпорту. Визнання основних факторів і причин цих проблем має вирішальне значення для пошуку рішень на всіх рівнях організації зовнішньої торгівлі, від виробника до країни.

2. Визначено виклики розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах воєнного стану та необхідності подолання наслідків військової агресії. Використання торгової інтеграції служить універсальним інструментом для оптимізації співпраці між країнами з метою досягнення успішної реалізації.

3. Проведено аналіз щодо прогнозування розвитку зовнішньої торгівлі України послугами в умовах зміни експортно-імпортного режиму. Очікувана стабілізація економічного клімату восени 2022 року, що ознаменується нижчими темпами інфляції та девальвації, також призведе до знецінення валового внутрішнього продукту (ВВП) приблизно на 35% у перерахунку на долари США, довівши загальну суму до менше 130 мільярдів доларів. Очікується, що зниження рівня реального добробуту домогосподарств триватиме до кінця 2022 року через дефіцит робочих місць, зменшення доходів та високі темпи інфляції. Це зниження призведе до песимістичних очікувань щодо сукупного попиту. Крім того, навіть ті громадяни, які успішно переселилися на території, які безпосередньо не постраждали від бойових дій, зазнають значних фінансових втрат і погіршення якості життя.

4. Політичні, фінансові та економічні негаразди в Україні, спричинені війною та пандемією COVID-19, призвели до зниження ефективності митної політики держави. Тому вкрай необхідно доповнити

існуючі підходи до реалізації митної політики. Для забезпечення фінансової стабільності нації та покращення ситуації. Серед першочергових цілей – стабілізація нинішньої ситуації в країні.

Таким чином, обмін послугами займає важливе місце у міжнародній торгівлі, маючи незаперечні переваги та перспективи, що ґрунтуються на подальшому розвитку капіталовкладень, як матеріальних, так і наукомістких у різні сектори ринку послуг. Істотною рисою останніх десятиліть стало формування глобального ринку послуг, до якого залучені всі без винятку країни, що диктує необхідність вирішення проблем даного ринку, а також визначення пріоритетних перспектив його розвитку, оскільки ринок послуг є одним із визначальних чинників конкурентоспроможності на світовому рівні. Він характеризується високою динамікою, швидким науково-технічним прогресом, складністю уніфікованого підходу до регулювання ввезення та вивезення послуг.

ВИСНОВКИ

На підставі результатів дослідження, представлених у кваліфікаційній роботі, можна зробити такі висновки:

1. Ретельний аналіз міжнародної торгівлі послугами висвітлив її унікальні характеристики. Ці характеристики зумовлені насамперед багатогранністю послуг, які консолідовані в єдиний глобальний ринок. Цей ринок визначається не загальними рисами, а радше загальними тенденціями, які можуть вплинути на його роботу в глобальному масштабі, навіть у світлі нових подій.

2. Міжнародна торгівля послугами підлягає регулюванню на чотирьох рівнях: міжнародному, галузевому, регіональному та внутрішньому. Ця система сприяє швидкому зростанню сфери послуг як всередині окремих країн, так і на світовому ринку. Ця багатогранна нормативна база сприяє прискоренню темпів розширення сфери послуг як на внутрішньому, так і на світовому ринку. Було проведено комплексне дослідження різноманітних інструментів, що використовуються для регулювання та розвитку міжнародної торгівлі послугами. Необхідно визнати, що досконала система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є вирішальним фактором у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку нашої країни. На сьогодні першочергові перспективи вирішення завдань економічного зростання, модернізації вітчизняної економіки та виведення її на інноваційну траєкторію розвитку зосереджені переважно у сфері міжнародних економічних взаємодій. Успішна реалізація цього курсу зумовлює необхідність оптимального використання потенціалу міжнародного економічного співробітництва, зокрема за допомогою системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

3. Показники оцінки міжнародної торгівлі послугами можна розділити на декілька груп: обсягові, результуючі, структурні, ефективності, динаміки, зіставлення, інтенсивності. Розрахувавши показники міжнародної торгівлі

послугами, можна буде зробити висновки щодо динаміки та структури розвитку сфери послуг, сучасних тенденцій, структурних зрушень та чинників, що впливають на зміни у міжнародній торгівлі послугами, визначити місце та роль України на світовому ринку послуг.

4. Було оцінено поточний стан міжнародної торгівлі послугами з особливим акцентом на Європі. Останнім часом у більшості європейських країн торгівля послугами сповільнилася. Зокрема, у Німеччині та Італії спостерігалось зростання експорту послуг на 1,1% та 1,8% відповідно. Проте імпорт залишався на місці в обох країнах, з невеликим зростанням на 0,4% у Німеччині та падінням на 0,8% в Італії. Навпаки, Сполучене Королівство зазнало падіння експорту послуг на 1,3%, а також істотне падіння імпорту на 11,5%. І навпаки, експорт послуг Франції зріс на 4,9% завдяки стрибку надходжень від подорожей на 14,0%, тоді як імпорт зріс на 2,0%. Високі показники пасажирських подорожей і транспортних послуг Туреччини сприяли двозначному зростанню як експорту (22,8%), так і імпорту (15,1%).

5. Позицію України на світовому ринку послуг можна визначити, проаналізувавши структуру її внутрішнього експорту та імпорту за різними видами послуг. Сучасний стан світової економіки характеризується стрімким розширенням сфери послуг, що в першу чергу пояснюється лібералізацією та глобалізацією світових економічних процесів. Провівши аналіз структури та ознак ринку послуг в цілому та ринку ІТ-послуг зокрема, було встановлено, що їх зростання є визначальною рисою як розвинених, так і країн, що розвиваються. Примітно, що основними учасниками цієї галузі є США, країни Європи та різні країни Азії. Подальше дослідження показало, що розвиток ІТ-сектору нерозривно пов'язаний з державними інвестиціями в науково-технічні галузі, а також у передові технології та інновації.

6. Торгівлю послугами між Україною та Європейським Союзом (ЄС) було розглянуто в рамках Асоціації з ЄС (поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі). Слід зазначити, що ЄС зберігає позиції найбільшого торговельного партнера України, з яким Україна співпрацює не лише в

торгівлі, а й в інших секторах економіки. Станом на 2021 рік експорт української продукції до ЄС зріс на 43,9%, що вказує на позитивний напрям. Ця тенденція зумовлена декількома факторами, зокрема наявністю Угоди про вільну торгівлю, прямою взаємодією українського та європейського бізнесу, усуненням технічних торговельних бар'єрів та прогресом у контролі безпеки харчових продуктів. Ці та додаткові заходи, які впроваджує уряд, забезпечують безперешкодний доступ української продукції на європейські ринки. Триваюча війна в Україні вимагає економічного розвитку країни, результатів реформ і відродження державного виробництва та експортного потенціалу, що зміцнить державний бюджет.

7. Пандемія COVID-19, безсумнівно, мала значний вплив на міжнародну торгівлю послугами та створила як виклики, так і можливості для України. Важливо зазначити, що зовнішня торгівля України характеризується незбалансованою структурою, що завдає великої шкоди вітчизняній економіці. Наприклад, ситуація, коли імпорт витісняє експорт, призводить до більш відкритої економіки, сигналізуючи про дефіцит внутрішнього виробництва для задоволення потреб населення. Крім того, це збільшує бюджетні витрати на придбання цих товарів. Свідченням тенденції розвитку зовнішньої торгівлі є скорочення сальдо зовнішньої торгівлі, зниження структури експорту та зростання імпортозалежності. Вкрай важливо визначити основні фактори та причини цих проблем, щоб адекватно їх усунути.

8. Проблеми, з якими доводиться стикатися в розвитку зовнішньоторговельних послуг в Україні, численні, особливо в умовах війни, що триває, і важкого процесу післявоєнного відновлення. Торговельна інтеграція, однак, забезпечує ефективний засіб оптимізації співпраці між державами з метою успішної реалізації взаємних національних зовнішньоторговельних інтересів. Термін «співпраця» найчастіше визначається в термінах спільної діяльності або спільних зусиль в рамках певної установи. З іншого боку, міжнародна економічна інтеграція означає

вищий рівень розвитку міжнародної економічної діяльності, що характеризується поглибленням торгових відносин, економічною взаємозалежністю та взаємною координацією дій між країнами. Це досягається шляхом встановлення взаємних зобов'язань, які реалізуються через низку міждержавних угод, інституціоналізації співробітництва та реалізації узгодженої торговельної політики. Ці зусилля спрямовані на досягнення та виконання національних торговельно-економічних цілей як на двосторонній основі, так і з третіми країнами.

9. Було проведено прогноз, щоб передбачити майбутню еволюцію зовнішньої торгівлі послугами України в світлі трансформації її експортно-імпоротної політики. Очікується, що восени 2023 року економічний клімат дещо стабілізується з відповідним зниженням темпів інфляції та девальвації. Отже, ВВП у доларовому еквіваленті також зазнає значного падіння приблизно на 35%, впавши до менше 130 мільярдів доларів. Це сильне скорочення, оскільки воно нижче критичного порогу, необхідного для розрахунку виплат зовнішнього боргу за реструктуризованими варіантами. Очікується, що зниження реального рівня життя домогосподарств триватиме до кінця 2022 року через відсутність можливостей працевлаштування, скорочення доходів та високу інфляцію. Ці фактори викликать песимістичні очікування щодо сукупного попиту. Крім того, навіть ті громадяни, які успішно переселилися в регіони, які безпосередньо не постраждали від військових дій, зазнають значних втрат у доходах і загальному добробуті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adiung, R. and M. Roy. Turning Hills into Mountains? Current Commitments under the GATS and Prospects for Change // *Journal of World Trade*. 2015. 39 (6). P. 1161-1194.
2. Andrenelli A., C. Cadestin, K. De Backer, S. Miroudot, D. Rigo, M. Ye. "Multinational production and trade in services", *OECD Trade Policy Papers*. 2018. № 212. OECD Publishing, Paris.
3. Ariu A., Breinlich H., Corcos G., Mion G. The Interconnections between Services and Goods Trade at the Firm-Level // *Journal of International Economics*. 2019. № 116. P. 173-188.
4. Arnold J., B. Javorcik and A. Mattoo. Does services liberalization benefit manufacturing firms? Evidence from the Czech Republic // *Journal of International Economics*. 2020. № 85 (1). P. 136-46.
5. Baier S. L. On the widely differing effects of free trade agreements: Lessons from twenty years of trade integration // *Journal of International Economics*. 2019. Vol. 116. P. 206-226.
6. Bertho F., I. Borchert, and A. Mattoo. The Trade-Reducing Effects of Restrictions on Liner Shipping // *Journal of Comparative Economics*. 2016. № 44 (2), P. 231-242.
7. Beverelli C., M. Fiorini, and B. Hoekman. Services Trade Restrictiveness and Manufacturing Productivity: The Role of Institutions // *Journal of International Economics*. 2017. № 104 (1). P. 166-182.
8. Boiko V., Kwilinski A., Misiuk M., Boiko L. Competitive advantages of wholesale markets of agricultural products as a type of entrepreneurial activity: the experience of Ukraine and Poland. *Economic Annals-XXL* 2019. Vol. 175. Is. 1-2. P. 68-72.
9. Borchert I., B. Gootiiz, and A. Mattoo. Policy Barriers to International Trade in Services: Evidence from a New Database // *World Bank Economic Review*. 2014. № 28(1). P. 162-188.

10. Business Support Services Global Market Report 2022. By Type (Document Preparation Services, Telephone Call Centers, Business Service Centers, Collection Agencies, Credit Bureaus), By Organisation Size (Large Enterprise, Small And Medium Enterprise), By Mode (Online, Offline) – Market Size, Trends, And Global Forecast 2022-2026. URL: <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/business-support-services-global-market-report>. (дата звернення: 10.11.23).

11. Consulting service market – growth, trends, COVID-19 impact, and forecasts (2022-2027). URL: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/consulting-service-market>. (дата звернення: 10.11.23).

12. DiCaprio A. Regional trade agreements, integration and development. 2021. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/179226/1/adbi-wp770.pdf> DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-13 (дата звернення: 10.11.23).

13. Educational Services Global Market Report 2022 – By Type (Other Educational Services, Colleges, Universities, And Professional Schools, Elementary And Secondary Schools), By Type Of Expenditure (Public, Private), By Mode (Online, Offline) – Market Size, Trends, And Global Forecast 2022-2026. URL: <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/educational-services-global-market-report> (дата звернення: 10.11.23).

14. Fiorini M. and B. Hoekman. Trade Agreements, Regulatory Institutions and Services Liberalization // Global Policy. 2018. № 9:4. P. 441-450.

15. Fiorini, M. and B. Hoekman. EU Services Trade Liberalization and Economic Regulation: Complements or Substitutes? Review of International Organizations // Published online: 26 November 2018.

16. Fiorini, M. and B. Hoekman. Services Trade Policy and Sustainable Development // World Development. 2018. № 112. P. 1-12.

1. Global Trade Analysis Project. URL : https://www.gtap.agecon.purdue.edu/http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_20111117 (дата звернення: 10.11.23).

17. IT services market – growth, trends, COVID-19 impact, and forecasts (2022– 2027). URL: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/it->

services-market. ((дата звернення: 10.11.23).

18. Key, statistics and trends. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2022d3_en.pdf. (дата звернення: 10.11.23).

19. Liu X., A. Mattoo Z. Wang S. Wei. Services Development and Comparative Advantage in Manufacturing // World Bank Policy Research Working Paper 8450. 2018. May 2018. Washington DC.

20. Low P. and Pasadilla G. O. Manufacturing-Related Services: Summary Report, in Services in Global Value Chains: Manufacturing-Related Services, APEC Policy Support Unit, November. 2015, Singapore.

21. Miroudot S. and B. Shepherd. Trade Costs and Global Value Chains in Services, in Sauve and Roy (eds.), Research Handbook on Trade in Services, Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK). 2016. P. 66-84.

22. OECD Services Trade Restrictiveness Index. URL: <https://www.oecd.org/trade/topics/services-trade/> (дата звернення: 10.11.23).

23. Roy M. Elevating services: Services trade policy, WTO commitments, and their role in economic development and trade integration. Journal of World Trade. 2019. Vol. 53, № 6. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/195774/1/166318786X.pdf> (дата звернення: 10.11.23).

24. Social Services Global Market Report 2022. URL: <https://finance.yahoo.com/news/social-services-global-market-report-154800759.html>. (дата звернення: 10.11.23).

25. Telecommunications Services Market Overview. URL: <https://www.future-marketinsights.com/reports/global-telecommunications-services-market>. (дата звернення: 10.11.23).

2. UNCTAD. 2023. Key statistics and trends in international trade 2023. Geneva: United Nations (дата звернення: 10.11.23).

3. UNDATA : UNDATA Statistics Explorer. URL : <http://data.un.org/Explorer.aspx?d=ICS> (дата звернення: 10.11.23).

4. WITS : World Bank. URL :<http://wits.worldbank.org> (дата звернення: 10.11.23).
26. World Bank. World Development Indicators: Economy. URL: <http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/> (дата звернення: 10.11.23).
5. World Development Indicators. URL : Режим доступа: <http://data.worldbank.org/indicator/all> (дата звернення: 10.11.23).
6. World Trade Organization : офіційний веб-сайт. URL : <http://wto.org> (дата звернення: 10.11.23).
27. World trade organization. URL: <https://www.wto.org/index.htm>. (дата звернення: 10.11.23).
28. Алавердян Л. М., Романенко О. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу / Л. М. Алавердян, О. В. Романенко // Ефективна економіка. 2019. № 4. С. 67-78.
29. Антонюк К. В. Визначальні фактори розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами / К. В. Антонюк // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 6. С. 46-51.
30. Бойко В. О., Бойко Л. О. Сучасний стан міжнародної торгівлі України як основної форми міжнародного бізнесу / В. О. Бойко, Л. О. Бойко // Фінансовий простір. 2022. № 1 (45). С. 49-57.
31. Вірковська А. А. Пріоритети реалізації зовнішньо-торгівельних інтересів України з країнами Європи. URL: [http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12086/1/стаття%20№1 1.pdf](http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12086/1/стаття%20№1%201.pdf) (дата звернення: 10.11.23).
32. Глуховська Б. В., Побоченко Л. М. Україна й Європа: цінності та стандарти / Б. В. Глуховська, Л. М. Побоченко // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020: міжнародна науково-практична конференція, 17 квітня 2020 року: тези доп. К., 2020.
7. Голіков А.П. Економіко-математичне моделювання світогосподарських проєсів: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге вид. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. 144 с.

33. Григорова-Беренда Л. Е, Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навч. посіб. Харківський національний університет імені ВН Каразіна. Харків. 2016. -136 с.

34. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.11.23).

35. Єлісєєва О. А. Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання міжнародної торгівлі послугами / О. А. Єлісєєва // Актуальні питання публічного та приватного права. 2014. № 3. С. 218-224.

36. Капелюшна Т. В., Гавриш О. М., Пильнова В. П. Діагностика та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні / Т. В. Капелюшна, О. М. Гавриш, В. П. Пильнова. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020Z98.pdf (дата звернення: 10.11.23).

37. Карандюк О. Г., Пеценко М. В. Сучасний стан та тенденції розвитку міжнародного ринку послуг / О. Г. Карандюк, М. В. Пеценко // Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення: Матеріали II Міжнар. науково– практ. конф., м. Київ, 21 жовтня 2021 р. Т. 2. Київ: Національний авіаційний університет, 2021. С.203-205.

8. Кваліфікаційна робота магістра: методичні рекомендації до виконання (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Міжнародні економічні відносини) / уклад. Л.І. Григорова-Беренда, О.А. Довгаль, Н.А. Казакова, С.А. Касьян, Н.В. Непрядкіна, О.В. Ханова. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021.44с.

38. Квач Я., Грималюк А. Еволюція міжнародної торгівлі / Я. Квач, А. Грималюк // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 4. С.47-56.

39. Кваша О. Є. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах / О. Є. Кваша // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород, 2019. Вип. 23, Ч. 1. С. 112-117.

40. Ковтун Т. Д., Матвієнко А. П. Актуальні тренди міжнародної торгівлі товарами та особливості зовнішньої торгівлі України / Т. Д. Ковтун,

А. П. Матвієнко // Бізнес Інформ. 2019. № 9. С. 28-35.

41. Колобердянко І. І., Чернявська А. В. Стан і тенденції міжнародного ринку торгівлі ІТ-послугами / І. І. Колобердянко, А. В. Чернявська // Економіка та суспільство. 2021. Вип. 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-45> (дата звернення: 10.11.23).

42. Кононенко Л. В. Трансформування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації і цифровізації економіки / Л. В. Кононенко // Наука і техніка сьогодні. 2022. № 5 (5). С. 110-121.

43. Короленко Н. В., Ларина Т. І. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної кризи COVID-19 / Н. В. Короленко, Т. І. Ларина // Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. С. 59-65.

44. Котлер Ф., Катарджая Г., Сетьяван ї. Маркетинг. Від традиційного до цифрового. Пер. з англ. К. Куницької та О. Замаєвої. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018. 208 с.

45. Машков А. О. Стратегічні напрямки державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку / А. О. Машков // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_1 115 (дата звернення: 10.11.23).

46. Міжнародна торгівля: конспект лекцій: навчальний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент». КІН ім. Ігоря Сікорського; уклад.: К. О. Кузнєцова, В. В. Чорній, О. С. Ченуша. Київ: КІН ім. Ігоря Сікорського, 2021. 191 с.

47. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. проф. А. П. Голікова, проф. О. А. Довгаль Харківський нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 464 с.

48. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. – № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/8.pdf (дата звернення: 10.11.23).

49. Нечипорук К. О. Угода про асоціацію України та ЄС: процес

укладення угоди та його наслідки для України / К. О. Нечипорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство; голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород : Кельветика. 2018. Вип. 22. № 3. С. 5-9.

50. Новікова А. П., Скоробогатова Н. Є. Аналіз розвитку світового та українського ринку ІТ-послуг // Інвестиції: практика та досвід. 2018. – № 3. – С. 52-56.

51. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua> (дата звернення: 10.11.23).

52. Офіційний сайт OECD Science, Technology and Industry Outlook. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=UMEI_BOP6 (дата звернення: 10.11.23).

53. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.23).

54. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions> (дата звернення: 10.11.23).

55. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org> (дата звернення: 10.11.23).

56. Офіційний сайт ЮНКТАД. URL: <http://unctadstat.unctad.org> (дата звернення: 10.11.23).

57. Пічкурова З. В. Інтелектуалізація міжнародної торгівлі в умовах пандемії COVID-19 // Економіка та суспільство. 2021. № 34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/981> (дата звернення: 10.11.23).

58. Пічкурова З. В. Особливості реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері інтелектуальної власності // Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25-26 листопада 2021 року, м. Київ) у 2 частинах. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально– науковий інститут міжнародних відносин, Центр

досконалості Жана Моне, 2022. 4.1. С. 99-102.

59. Пічкурова З. В. Ризики та загрози війни в Україні для світової економіки // Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (27-29 червня 2022 року, м. Луцьк). Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 311-314.

60. Побоченко Л. М. Вплив війни в Україні на розвиток міжнародного туристичного бізнесу / Л. М. Побоченко // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: XIII міжнародна науково-практична конференція, 26 травня 2022 року: тези доп. К., 2022. С. 163-169.

61. Приходович О. А. Україна та ЄС: економічне та політичне співробітництво // Економічні науки. 2017. № 12. С. 52-60.

62. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України. Документ 959-ХІІ, чинний, поточна редакція Редакція від 01.08.2022, підстава 1591-ІХ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 29, ст. 377.

63. Рибак І., Бабінська О. Місце України в системі міжнародної торгівлі // АОГОЕ. Мистецтво наукової думки. 2020. № 9. С. 13-16.

64. Румянцев А. П. Напрями розвитку світового ринку послуг в умовах глобалізації // Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку: електронний збірник наукових праць. 2018. № 2. Вип. 7. С. 238-249.

65. Румянцев А.П. Пріоритети розвитку економічної співпраці України з ЄС // Стратегія розвитку України. 2018. № 2. С. 130-133.

66. Сапожник Д. І., Демидчук Л. Б. Інформаційна сервізація в системі трансформації інфраструктури надання послуг індустрії гостинності // Підприємництво і торгівля. 2021. № 28 С. 89-96.

67. Товмасян А.Е. Класифікація послуг у сучасній міжнародній торгівлі. Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики: матеріали IV Всеукраїнської студентської наукової конференції, м. Львів, 17 листопада, 2023 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023. С. 111-113. URL: <https://doi.org/10.36074/liga-ukr->

17.11.2023.

68. Тупота І. Сучасний стан зовнішньої торгівлі України. Секція 1. Економіка України: глобальні виклики та національні можливості / І. Тупота // Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді. Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції. 20 квітня 2022 р. м. Черкаси. Черкаси: ЧДБК, 2022. С. 35-37.

69. Федоришина Л. М. Дослідження тенденцій розвитку міжнародної інтернет– торгівлі та міжнародного поштового обміну / Л. М. Федоришина // Митна безпека.

70. Швець Г. О. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки : зб. наукових праць. ДВНЗ «ПДТУ». Маріуполь, 2017. Вип. 34. С. 31-39.

71. Шиманська К. В., Бондарчук В. В. Ефект Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС на вітчизняний імпорт та експорт // Економіка, управління та адміністрування. 2021. № 2 (96). С. 25-30.

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація послуг

найменування послуги	Зміст послуги
1	2
Послуги з переробки товарів, які належать іншим сторонам	Послуги з переробки товарів, що належать нерезидентам, сировини на території однієї держави, оплачені нерезидентами, а також послуги з переробки товарів, що належать резидентам, сировини за кордоном, сплачені резидентами.
Послуги з технічного обслуговування та ремонту	Роботи з технічного обслуговування та ремонту, що проводяться резидентами щодо товарів, обладнання та транспортних засобів, що належать нерезидентам (і навпаки).
Транспортні послуги	Усі види транспортного обслуговування водним, повітряним та іншими видами транспорту (залізничним, автомобільним, трубопровідним та космічним), що здійснюється резидентами однієї країни для резидентів іншої країни. Транспортні послуги включають пасажирські та вантажні перевезення, допоміжні та додаткові транспортні послуги, а також поштові та кур'єрські послуги.
Поїздки	Сукупність витрат на придбання товарів та послуг фізичними особами на території зарубіжних країн для потреб або для безоплатної
Страховання та послуги недержавних пенсійних фондів	Услуги, що надаються страховими компаніями-резидентами нерезидентам (і навпаки) під час укладання договорів зі страхування життя, страхування зовнішньоторговельних вантажів, інших видів прямого страхування, перестрахування; послуги недержавних пенсійних фондів із добровільного пенсійного страхування.

1	2
Будівельні послуги	Роботи зі спорудження будівельних об'єктів, включаючи роботи, що передують будівництву (дослідження та підготовка будівельної ділянки тощо), роботи з будівництва будівель та спорудження об'єктів цивільного будівництва, спеціальні будівельні роботи (закладання фундаменту, покрівельні, бетонні роботи та ін.), монтаж обладнання при проведенні будівельних робіт, будівельні та оздоблювальні роботи завершального циклу, роботи з прокладання різних комунікацій, включаючи лінії зв'язку, послуги з встановлення обладнання телефонної мережі, а також роботи з ремонту будівель, приміщень та споруд (залізничних колій, автомагістралей, конструкцій та споруд у морських портах, аеропортах та ін.) та технічного обслуговування будівельних об'єктів.
Фінансові послуги	Послуги з фінансового посередництва та пов'язані з ним допоміжні послуги (за винятком операцій зі страхування та програм пенсійного забезпечення).
Плата за користування інтелектуальною власністю	Платежі за тимчасове користування патентами, торговими марками, авторськими правами, правами на інформацію про промислові процеси, продуктами науково-дослідних розробок; плату за ліцензії на відтворення та розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності (рукописів, комп'ютерних програм, кінематографічних робіт, звукозаписів).
Телекомунікаційні послуги	Трансляція або передача звукової інформації, зображень та інших інформаційних потоків через системи кабельної, радіотрансляційної, телевізійного або супутникового зв'язку, включаючи телефонний, телеграфний зв'язок та телекс; послуги з оренди та технічного обслуговування ліній зв'язку, мереж передачі звуку, зображення та даних.

1	2
Комп'ютерні послуги	До комп'ютерних послуг відносяться операції, пов'язані зі створенням та впровадженням програмного забезпечення: розробкою, створенням, постачанням та наданням документації на рекомендоване програмне забезпечення; придбанням готового програмного забезпечення, що поставляється електронними засобами; придбанням ліцензій на програмне забезпечення без права на відтворення та розповсюдження; роботи, пов'язані з обробкою даних, створенням, відновленням, розміщенням на сервері, зберіганням баз даних та роботою з ними; послуги з розробки, дизайну та розміщення веб-сторінок на сервері; послуги з встановлення, ремонту та обслуговування обчислювальної техніки та програмного забезпечення; надання консультаційних послуг, пов'язаних з програмним забезпеченням та функціонуванням обчислювальної техніки, а також навчання у рамках консультування.
Інформаційні послуги	Інформаційні послуги – постачання засобів масової інформації зведеннями новин, фотографічним матеріалом та тематичними статтями; передача даних та інформаційне забезпечення користувачів на основі баз даних та інформаційно– обчислювальних систем, включаючи спеціалізовані інформаційні агенції та організації зі збору комерційних відомостей.
Інші ділові послуги	Послуги у галузі наукових досліджень та розробок. Послуги у галузі наукових досліджень та розробок. Технічні, торговельно-посередницькі та інші ділові послуги.

1	2
Послуги приватним особам та послуги у сфері культури та відпочинку	Аудіовізуальні та пов'язані з ними послуги, інші послуги у сфері культури та відпочинку, послуги викладачів та медичних працівників.
Державні товари та послуги, не віднесені до інших угруповань	Купівля (продаж) товарів та послуг, пов'язаних зі змістом та функціонуванням посольств, консульств, військових та інших представництв, військових баз, космічних полігонів, міжнародних організацій, операції з врегулювання військових конфліктів та підтримання миру; реєстрація громадян, видача паспортів, оплата консульських та митних зборів тощо; використання державної символіки, а також інші послуги, надані органами державного управління

Таблиця складена автором за матеріалами: [5].